

T.C.

EGE ÜNİVERSİTESİ

İLETİŞİM FAKÜLTESİ

HALKLA İLİŞKİLER ve TANITIM ANABİLİM DALI

**DİPLOMATİK İLETİŞİM PERSPEKTİFİNDE
TÜRKİYE’NİN AFRIKA ÜLKELERİNE
YÖNELİK DIŞ POLİTİKASININ ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Fanta Doussou KONARE

DANIŞMAN

Prof. Dr. Bilgehan GÜLTEKİN

Haziran, 2017

İZMİR

EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖNERİSİ

ÖĞRENCİNİN;

ADI – SOYADI: Fanta Doussou KONARE

NUMARASI: 92130003486

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Bilgehan GÜLTEKİN

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Elif YILDIZ

Yrd. Doç. Dr. Ayda SABUNCUOĞLU

ANABİLİM DALI: Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı

(Halkla İlişkiler ve Tanıtım)

**TEZ BAŞLIĞI: Diplomatik İletişim Perspektifinde Türkiye'nin Afrika
Ülkelerine Yönelik Dış Politikasının Analizi**

**TEZ İNGİLİZCE BAŞLIĞI: Analysis of Perspective of Diplomatic
Communication on the Foreign Policy of Turkey Towards African Countries**

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. Bilgehan GÜLTEKİN

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Fanta Doussou KONARE

Numarası : 92130003486

Anabilim Dalı : Halkla İlişkiler ve Tanıtım

Tez Başlığı (Türkçe) : Diplomatik İletişim Perspektifinde Türkiye'nin Afrika Ülkelerine Yönelik Dış Politikasının Analizi

Tez Başlığı (İngilizce) : Analysis of Perspective of Diplomatic Communication on the Foreign Policy of Turkey Towards African Countries

Tez Savunma Tarihi : 11.09.2017

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Prof.Dr.Bilgehan GÜLTEKİN

Karar : ☒ Başarılı O Başarısız O Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Prof.Dr.Elif YILDIZ

Karar : ☒ Başarılı O Başarısız O Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd.Doç.Dr.Ayda SABUNCUOĞLU

Karar : ☒ Başarılı O Başarısız O Düzeltme

İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle ☒

Oy çokluğuyla ☐

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

☐☐☐

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Tezli yüksek lisans programlarında düzeltme alan öğrencinin 3 (üç) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum “Diplomatik İletişim Perspektifinde Türkiye’nin Afrika Ülkelerine Yönelik Dış Politika Analizi ” adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Fanta Doussou KONARE

Özet:

Egemen ulus devlet teorisi 1648 Vestfalya (Westphalia) Anlaşması sonrasında uluslararası ilişkiler disiplinine girmiştir. Bu anlaşma ile uluslararası ilişkilerde anarşi ortamı bir dereceye kadar kontrol altına alınmıştır. Vestfalya Anlaşması ile devletlerin egemenliği, eşitliği ve iç işlerinde bağımsızlığı uluslararası ilişkilerde karşılık bulmuştur. Devletlerin, belirli bir coğrafi alanda, belli bir nüfusa sahip, diğer devletlerce tanınan ve egemenliğe sahip olan siyasi oluşumlar olarak tanımlanması, uluslararası ilişkiler için önemli bir noktadır.

Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı ve siyasi devamlılığı olarak, uluslararası alanda kişilik bulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun mali borçlarının Türkiye tarafından ödenmesi, bu siyasi mirasçılığın ve devamlılığın ispatı durumundadır. Bu açıdan baktığımızda, Türkiye-Afrika ülkeleri arası ilişkilerin uzun bir tarihi geçmişi ve bağları olduğu göz önünde tutulmalıdır.

Afrika kıtası kültür, etnik yapı ve dil olarak oldukça zengin bir coğrafyadır. Zengin kaynakları ve sanayileşme devriminden uzak olması nedeniyle batılı medeniyetlerin özellikle 1881-1914 yılları arasında sömürgeleştirilmesine maruz kalmıştır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında ise dekolonizasyon süreci ile Afrika'nın modern devletleri ortaya çıkmıştır.

Afrika genç nüfusu ve var olan maden zenginliğine rağmen en yoksul kıta olarak kabul edilmektedir. Hem maddi hem de insan kaynaklarının zenginliği, Afrika'nın gelişmiş ülkeler tarafından dikkat çeken bir kıta olmasına neden olmaktadır.

Türkiye 2000'li yılların başına kadar göz ardı ettiği ilişkilerine özellikle "Afrika Açılım Planı" çerçevesinde önem vermeye başlamış ve Afrika ile ilişkileri farklı bir boyut kazanmaya başlamıştır. Bugün Türkiye'nin, Afrika kıtasındaki ülkelerin yeni stratejik partneri haline geldiğini söylemek mümkündür.

Bu çalışmanın amacı; görüşme yöntemi kullanılarak TASAM Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi ve Afrika Dış İşleri Bakanlığı verilerini kullanarak, gelişmekte olan Afrika – Türkiye ilişkilerini genel olarak değerlendirmek ve Türkiye'nin Afrika ülkelerine yönelik dış politikasını analiz edebilmektir.

Bu bağlamda çalışma, Türkiye'nin dış politikadaki duruşu, Türk dış politikasında Afrika açılımı, ekonomi, sağlık ve eğitim boyutunda Afrika ile ilişkiler ve bu ilişkilerin geleceği değerlendirilerek literatüre katkı sağlamak amaçındadır.

Abstract

Sovereignty of nation-state theory has entered the discipline of international relations after the 1648 Westphalia Agreement. With this agreement, the anarchic environment has been controlled to some extent in international relations. With the Westphalian Treaty, independence in the sovereignty, equality and non interference in the internal affairs of the states has been met by international relations. It is an important point for international relations that states are defined as political entities with a certain geographical area, a certain population, and the recognition and sovereignty of other states.

Turkey, as the heir of the Ottoman Empire and political continuity, has found international character. The payment of the financial debts of the Ottoman Empire by Turkey is a condition of this political inheritance and continuity. From this point of view, it should be noted that the relations between Turkey and African countries have a long historical background and ties.

The African continent has a very rich geography of culture, ethnicity and language. Due to its rich resources and distance from the industrial revolution, it has been subject to colonization of western civilizations, especially between 1881 and 1914. In the second half of the 20th century, the decolonization process and modern states of Africa emerged.

Africa is considered to be the poorest continent despite its young population and its wealth of minerals. The richness of both material and human resources makes Africa a continent that draws attention of developed countries.

Turkey has begun to attach importance to the relations it has ignored up to the beginning of the year 2000, especially in the framework of the "African Opening Plan", and has begun to acquire a different dimension to Africa. Today it is possible to say that the countries of Africa have become new strategic partners.

The aim of this study is to evaluate the developing African-Turkey relations in general and to analyze Turkey's foreign policy towards African countries using data from TASAM African Institute and African Ministry of Foreign Affairs using interview method.

In this context, the aim is to contribute to the literature by assessing Turkey's position in foreign policy, African expansion in Turkish foreign policy, Africa in relation to economy, health and education, and the future of these relations.

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	i
Kısaltmalar	ix
Tablo Listesi	x

GİRİŞ	13
-------------	----

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE VE AFRİKA ARASINDAKİ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİN COĞRAFYASI

1.1.	TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKADAKİ DURUŞU	16
1.1.1	Uluslararası İlişkiler Perspektifinden Türkiye – Afrika İlişkilerinin Tarihi .	23
1.1.2	Afrika Açılım Planı Öncesi İlişkiler	25
1.1.3	Türkiye’nin Bölgesel ve Küresel Aktör Olma Vizyonu	30
1.2.	TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA AFRİKA AÇILIMI	31
1.2.1	Türkiye Dış Politikası ve Afrika	31
1.2.2	Türkiye’nin Afrika Açılım Eylem Planı	37
1.3.	TÜRKİYE’NİN AFRİKA POLİTİKASINDA YÜKSELEN VİZYONU	41
1.4.	GÜNÜMÜZDE TÜRKİYE AFRİKA ARASINDAKİ SİYASİ İLİŞKİLER	48

1.4.1 Türkiye'nin Etkin Diplomatik Temsiliyet Gücü	48
1.4.2 Türkiye-Afrika İlişkilerinde Diplomatik İletişim Açılımı Ve Görüşme Trafikliği..	52
1.4.3 Türkiye'nin Afrika'da Savunma Alanında Faaliyetleri	53

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE - AFRIKA ÜLKELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN KURUMSALLAŞMASI

2.1 TÜRKİYE – AFRIKA ÜLKELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERE GENEL BAKIŞ ...	55
2.2 KUZEY AFRIKA ÜLKELERİ VE TÜRKİYE ARASINDAKİ İLİŞKİLER	59
2.3 EĞİTİM BOYUTUNDA AFRIKA'DA KURULAN TÜRK OKULLARI VE AFRIKALI ÖĞRENCİLERE VERİLEN BURSLAR	65
2.4 SAĞLIK ALANINDA YAPILAN İŞBİRLİĞİ VE ÇALIŞMALAR	70
2.5 TÜRKİYE'NİN AFRIKA BİRLİĞİ VE BÖLGESEL KURULUŞLARLA İLİŞKİLERİ.	76
2.6 EKONOMİK BOYUTTA TÜRKİYE AFRIKA İLİŞKİLERİ	80
2.7 TÜRKİYE – AFRIKA ARASINDAKİ KALKINMA YARDIMLARI	88
2.7.1 TİKA Ajansı ve Kalkınma Yardımlarının Koordinasyonu	90
2.7.2. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)	93
2.7.3 Anadolu Ajansı	94
2.8 İLİŞKİLERİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ÖNEMLİ HALKLA İLİŞKİLER ÇALIŞMALAR	95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA DIŞ POLİTİKA EĞİLİMLERİ VE TÜRK AFRİKA İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

3.1 SOĞUK SAVAŞ'IN BİTMESİ VE ULUSLARARARASI İLİŞKİLERE ETKİLERİ	99
3.2 ULUSLARARASI ÖRGÜTLER VE DIŞ POLİTİKA	104
3.3 KÜRESELLEŞMENİN DIŞ POLİTİKAYA ETKİLERİ	109
3.4 ARAP BAHARI VE ARAP BAHARININ DIŞ POLİTİKAYA ETKİLERİ	112
3.5 TÜRKİYE – AFRİKA İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ	113
3.6 TÜRKİYE – MALİ İLİŞKİLERİ ve GELECEĞİ	115
SONUÇ	126
KAYNAKÇA	128

KISALTMALAR

AA: Anadolu Ajansı

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AÇAUM: Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

CENSAD: Sahel ve Sahra Ülkeleri Topluluğu (Community of Sahel-Saharan States)

COMESA: Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (Common Market for Eastern and Southern Africa)

ÇVÖ: Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi

DEİK: Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu

DP: Demokrat Parti

EAC: Doğu Afrika Devletleri Topluluğu (East African Community)

ECCAS: Orta Afrik Ülkeleri Ekonomik Birliği (Economic Community of Central African States)

ECOWAS: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of West African States)

G-20: 20 Grubu (Group of 20)

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

IGAD: Uluslararası Ortakların Forumu (The Intergovernmental Authority on Development)

IMF: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)

NATO: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization

RPTA: Genişletilmiş Teknik Yardım Programı

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

STA: Serbest Ticaret Anlaşması

TASAM: Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi

TEİA: Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması

THY: Türk Hava Yolları

TİKA: Türk İşbirliği Kalkınma Ajansı

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UDEAC: Orta Afrika Ekonomik ve Gümrük Birliği (Union Douanire et Economique de l'Afrique Centrale)

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

YETKM: Yunus Emre Türk Kültür Merkezi

YTB: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

YTKT: Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması

Tablo Listesi

Tablo 1.1: Afrika ile Türkiye Arasındaki Ticaret

Tablo 1.2: Temsilciliklerin Kıtalara Göre Dağılımı

Tablo 2.1 : Türkiye-Tunus Dış Ticaret Değerleri (1.000 Dolar)

Tablo 2.2 : Türkiye'nin Kuzey ve Doğu Afrika'daki Dış Temsilcilikleri

Tablo 2.3: YTB 2007-2013 Arasında Kuzey ve Doğu Afrika'ya Verilen Burs Toplamı

Tablo 2.4 : 1998-2014 Yılları Arasında Kişi Başı Milli Gelir (ABD Doları)

Tablo 2.5 : Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile Ticaret Hacmi Değişimi (ABD Doları)

Tablo 2.3 : Türkiye Resmi Kalkınma Yardımları

Tablo 2.4 : 1992-2002 ile 2003-2012 dönemlerine ait TİKA harcamalarının dağılımı (Milyon ABD Doları)

Tablo 3.1 : Mali Ekonomik Göstergeleri

Tablo 3.2 : Mali Ekonomik Göstergeleri

GİRİŞ

Türkiye 2003 yılında “Afrika ile Ticari ve Ekonomik İlişkilerin Arttırılmasına Yönelik Strateji” çalışmasını uygulamaya koymuştur. Bu stratejiler doğrultusunda 17 Ekim 2008 yılında 151 oyla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin geçici üyeliği seçiminde Türkiye’nin seçilmesi, uluslararası ilişkilerde Türkiye’nin ağırlığını arttırmak için Türk dış politikasının yeni bir yönünü yansıtmaktadır. Bunun neticesinde, Afrika’nın etkisi ile birlikte Türkiye uluslararası alanda güçlü bir politik aktör kimliğine sahip olmuş, Türkiye yeni müttefikler kazanmıştır.

Afrika ülkelerinin bu desteği, Türkiye’nin seçilmesinde çok büyük bir katkıda bulunmuştur. Çünkü 53 Afrika ülke arasında oy kullanan 50 ülke, ilk başvuru zamanından bu yana Türkiye’nin adaylığını desteklemiştir. Türkiye’nin Afrika’da bulunan 31 elçiliği bu diplomatik başvuruda önemli bir rol oynamıştır.

1998 yılında, Türkiye tarafından Afrika ülkeleriyle diplomatik ilişkileri geliştirmek için "Afrika Açılımı" programı başlatılmıştır. Günümüzde, diplomatların iradesi etkili olduğundan Türkiye - Afrika ilişkileri tüm alanlarda; diplomatik, kültürel ve sosyal konularda büyük ölçüde güçlendirilmiş haldedir.

Türkiye, pasif ve geleneksel dış politika sisteminden proaktif diplomasi sisteminde etkin bir aktör olma yolunda ilerlemektedir. Artık dünyanın on yedinci büyük ekonomisi ve aktif bir uluslararası aktör olarak, etkin politikaya yönelmeye başlamıştır.

Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri arasındaki stratejik işbirliği, Türkiye’nin coğrafi, ekonomik ve politik konumundan dolayı ABD’nin önemli gördüğü bir müttefiktir. Türkiye, Sovyetler Birliği’nin çöküşü ve bölgedeki etkin aktör eksikliği nedeniyle Kafkasya’da ve Orta Asya’da bölgesel politikasını aktif hale getirmeye yönelik çalışmalar yürütmüştür. Üstelik o bölgede ve özellikle Türkçe konuşulan ülkelerde varlığını ve etkisini yükseltmeye çalışmıştır. Türkiye, NATO içerisinde en büyük ikinci orduya sahip olması ile diplomaside önemli bir konum edinmiştir. Türkiye komşu Balkan ülkeleri ve Orta Doğu’da, ayrıca Bosna,Kosova, Afganistan,

Lübnan gibi ülkelerde barışı korumak için uluslararası eylemlere ve insani müdahale organizasyonlarına katılmıştır. Fakat Türkiye ancak 1990 sonlarında Afrika'ya yönelmiş, bu tarihten önce Afrika'da etkin bir dış politika yürütmemiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası alanda oluşan çift kutuplu sistem ve iki büyük güç ABD ve Sovyetler Birliği, birbirinden farklı ideolojik görüşler barındırmaktaydı. ABD tarafı liberalizm görüşünün önderliğini yaparken, Sovyetler Birliği komünizm görüşünün önderliğini yapmaktaydı. İki süper güç de önderliğini yaptıkları bu ideolojileri diğer ülkelere yayan bir dış politika izlemekteydi. Türkiye bu süreçte batı ülkelerinin politikalarını yakın bir şekilde izlemiştir. Özellikle ABD dış politikasında önemli bir yer tutan Marshall yardımları ve çeşitli ekonomik yardımlar ile dış politikada ABD'ye stratejik yakınlık kurmuştur. Soğuk Savaşın Türk-Afrika ilişkilerindeki en net etkisi 1955 Bandung Konferansında gözlemlenmiştir. Bu konferansta, bağımsızlıklarını ilan etmiş ve iki kutup tarafında da yer almayan Afrika ve Asya ülkeleri kendilerini Bağlantısızlar şeklinde tanımlamışlardır. Dönemin dışişleri bakanı Fatih Rüştü Zorlu, bu dönemde Bandung Konferansında Türkiye'yi temsil etmiş ve “komünizm tehlikesine göz yummanın ve tarafsızlığın tehlikelerini” belirtmiştir. Bu konuşma, tarafsız ve bağlantısız Asya ve Afrika ülkeleri ile Türkiye ilişkilerinde hasara yol açmıştır.

Afrika nüfusunun neredeyse % 50'si yoksulluk altında yaşamaktadır, aynı zamanda 900 milyon nüfusun % 50'den fazlası gençtir. Afrika ekonomisi dünya ticaretinin sadece % 2'sini temsil etmektedir. Bununla birlikte Afrika ülkeleri, genç iş gücüne, uluslararası ilişkilerde güçlü potansiyele ve enerji kaynaklarının potansiyeline sahip olduğundan 90'lardan bu yana birçok ülke ve özellikle gelişmekte olan Çin, Hindistan gibi ülkeler için potansiyel güçlü bir ekonomik aktör olmuştur.

Türkiye, gelişmekte olan bir ekonomi ve uluslararası alanda görünürlük arayan bir ülke olarak Afrika'ya yönelmeye karar vermiştir. Bu ilişkiler çerçevesinde iki bölgesel strateji izlemektedir. İlki Kuzey Afrika stratejisi olup (Arap kültürü) bu bölge Türkiye ile coğrafi ve tarihsel yakınlık paylaşmaktadır. Bu bölgenin çoğu Osmanlı vilayetleri olması nedeniyle sosyo-kültürel yakınlık ve ortak geçmiş

bağlantıları Türkiye ile bölge ülkeleri arasında köprü kurmaktadır. İkinci olarak Kara Afrika olarak isimlendirilen Sahra Afrikası, Türkler tarafından iyi tanınmamaktadır ve bu bölge ile hem kültürel hem coğrafi yakınlığın az olmasından dolayı ilişkiler çok yenidir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük Afrikalı devletler ile ilişkileri, özellikle ticari ilişki içinde olmasına rağmen, Türkiye 1990'lı yıllara kadar elçilikler düzeyinde yetersiz bir sayıya sahip olmuştur. Bu durum Afrika'ya olan ilginin az olmasının bir göstergesidir.

Bu çalışmanın amacı, kapsamlı bir şekilde Türkiye-Afrika ilişkilerini kapsamlı bir şekilde diplomatik, ekonomik, eğitim ve insani açılardan Türk dış politikasını analiz etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE VE AFRİKA ARASINDAKİ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİN COĞRAFYASI

1.1 TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKADAKİ DURUŞU

Türkiye Cumhuriyeti’nin politik davranışlarını doğru okuyabilmek için, çalışmalara Osmanlı Devleti’nden başlamak gerekmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti, Türkiye Cumhuriyeti’ne siyasal ve kültürel miras bırakmış ve cumhuriyetin ilk dönemlerinde Osmanlı bürokrat ve askeri kadroları belirleyici rol oynamıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti’nden geriye kalan borçlar Türkiye Cumhuriyeti tarafından üstlenilmiş ve bu miras durumu resmi bir devamlılık zemini oluşturmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu İslami temeller üzerine kurulmuştur. Kuruluş yıllarında bölgesel bir siyasal otoritesi olmasına karşın izlediği genişleme politikaları ile birçok farklı millet ve devlet ile resmi ve gayri resmi ilişkiler kurmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’nun dış politikasına bakıldığında devletlerarası hem ticari hem de siyasi ilişkilerin “Eman” sistemi üzerine kurulduğu görülecektir.¹ Eman kelimesi Arapça kökenli bir kelimedir. “Emin” ve “Güven” anlamlarını veren Eman kavramı İslam anlayışında kendisine bir karşılık bulmaktadır. İslami temeller üzerine kurulan ve kuruluşunun ilk dönemlerinde gayrimüslimlere yönelik fetih politikaları izleyen Osmanlı İmparatorluğu, devlet gelenek ve göreneklerinde İslami düşünceye oldukça önem vermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu 16.yy içerisinde gücünün zirvesine ulaşmış ve diplomasi araçlarına pek gerek duymamaktaydı. Bunun nedeni döneminin bir nevi süper gücü olduğu için, dış politikasını da kendine göre şekillendiriyor ve diğer ülkeler de onun bu gücünü kabul etmek zorunda kalıyor olmasıydı. Ayrıca henüz uluslararası ilişkiler disiplini ve kültürü tam anlamı ile oluşmamıştır. 1648 Vestfalya Antlaşması uluslararası ilişkiler için milat olarak kabul edilmektedir. Bu tarihten

¹ İPŞİRLİ, Mehmet. *Osmanlı Devletinde Eman Sistemi, Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara, TTK Yayınları, 1999, s. 3.

itibaren devletin tam bir tanımı yapılmış ve devletlerarası ilişkiler için kurallar belirlenmiştir.²

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1800'lü yıllarda gerileme dönemine girdiğini kabul etmesi ve uluslararası düzende "Güçler Dengesi" oluşması ile beraber diplomasi araçlarının gerekliliği ön plana çıkmış ve devletlerarası ilişkiler önem kazanmıştır. Sultan Abdülhamit döneminde Osmanlı diplomasisi yeni bir kimlik ve politik amaç ile uygulanmaya başlanmıştır. Bu yeni diplomasinin temel hedefi devletin bağımsızlığını devam ettirmek ve dış politikanın manevra sahasını arttırmaktır.³

Türkiye Cumhuriyeti 1923 yılında kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemi olan Atatürk Dönemi 1923- 1938 yılları arasında olup iki büyük savaş arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde Türkiye'nin dış politikasına yön veren görüş olan yurtiçinde ve yurtdışında barış vizyonu ülkenin ilişkilerini şekillendirmiştir.⁴ Cumhuriyetin kuruluş döneminde ve Soğuk Savaş döneminde, Türkiye aktif olmayan batıcı bir politika yürütmüştür. Bu dönemde yürütülen dış politika stratejisi uluslararası ilişkiler literatüründe dengeli ve akılcı bir dış politika stratejisi olarak tanımlanmıştır.

Türkiye, I. Dünya Savaşı'ndan mağlubiyet ile ayrılan ve siyasi otoritesini kaybeden Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi mirasçısı olarak kabul edilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan borçların Türkiye Cumhuriyeti tarafından alacaklı taraflara ödenmiş olması, bu mirasçılığın hukuki dayanaklarındandır.

Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu günden itibaren, dış politikasının dayandığı temel prensip, ülkenin toprak bütünlüğünü ve mutlak bağımsızlığını hiç bir taviz vermeksizin korumak, bütün ülkelerle ve özellikle komşu ülkelerle iyi ilişkiler yürütmek ve Türk milletinin refah ve huzurunu güvence altına almaktır.

² Kissinger, Henry. *Diplomasi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s.325.

³ Sandıklı, Atilla. *Atatürk'ün Dış Politika Stratejisi: Hedefler ve Prensipler*, Bilgesem Yayınları, İstanbul, 2014, s. 8.

⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/ataturk-doneminde-turk-dis-politikasi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

Türk dış politikasının temel dinamikleri arasında batıcılık ve statükoculuk göze çarpmaktadır. Batıcılık temelde iki olguyu; alt yapıda ekonomik gelişmeleri, üst yapıda demokrasiyi ve laikliği işaret etmektedir:

Türk dış politikasının temelleri Osmanlı'nın son dönemlerine, hatta Lale Devri'ne kadar indiği gözlemlenmektedir. Batıcılık akımı tarihsel olarak Tanzimat, Jön Türk ve İttihat-Terakki geleneğinde gözlemlenmektedir. "Cumhuriyet" fikri hariç, Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün Batıcı reformları İttihat ve Terakki döneminde başlamıştır.⁵ Ekonomik olarak ise, İzmir İktisat Kongresi'nin de gösterdiği üzere alt yapı yeniden inşa edilmek istenmekte ve Batıcılık akımının izleri gözlemlenmektedir. Nitekim İzmir İktisat Kongresi ile yerli burjuva sınıfı oluşturulması hedeflenmiş ve bunu sanayileşme hamleleri takip etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemindeki bürokrat sınıfı, genel itibari ile harbiye eğitimi almış askeri geçmişi olan kişilerden oluşmaktaydı. Çok partili döneme kadar olan süreçte demokratikleşme denemeleri olsa dahi üst yapıda tam bir demokratikleşme sağlanamamıştır. Bu dönemde daha çok reformların gündemde olması, harf reformu, takvim reformu, kadın hakları gibi konularda gelişmeler sağlanmıştır. Bu gelişmeler üst yapının gelişimi açısından önemli adımlardır.

Kuruluş döneminden sonra Türkiye çok partili döneme geçmiştir. Bu dönem aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'nın bitişi ve Soğuk Savaş dönemine denk gelmektedir. Bu dönemin başlarında Türkiye pasif ve kapalı bir dış politika izlemeye devam etmiş, ülke içinde kalkınmaya önem vermiştir. Çok partili sisteme geçilmesi ile birlikte Türkiye siyasi tarihinde ilk kez seçim ile politika yapımcılar değişmiştir. Ülke yönetiminde aktif rol üstlenen Demokrat Parti yönetimi, İzmir İktisat Kongresi ile başlayan ülkenin kalkınması ve ekonomik büyüme planlarını devam ettirmek istemiştir. 1930-1939 yılları arasında izlenen kapalı ekonomi ve devletçiliğin ön plana çıktığı devlet politikası, yerini ithal ikameci sanayileşme kalkınma modeline bırakmış ve Demokrat Parti döneminin bir bölümünde realist dış politika davranışları yerini liberal davranışlara bırakmıştır. Bunun bir etkisi olarak Türkiye'nin uluslararası ekonomide ihtiyacı olan dolar sermayesi, Amerika'nın Marshall ve

⁵ Oran, Baskın. Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar, 353.

Truman destekleri ile karşılanmaya çalışılmıştır. Bu yardımların da etkisi ile Türkiye, dış politikada batı ülkelerinin izlediği politikaları benimsemiştir.

1945 sonrası dönemde bipolar dünya uluslararası sisteminde süper güç konumunda olan Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri, dünya ülkelerini iki blok halinde birbirlerine karşı konumlamıştır. Bu konumlanma içerisinde kendisine Amerika'nın önderliğini yaptığı liberal görüşlerin hakim olduğu batı bloğunda yer bulan Türkiye coğrafi olarak, Sovyetler Birliği ve Sovyetler Birliği'nin etkisi altındaki ülkelere yakın olması nedeniyle stratejik bir öneme sahiptir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin başlıca hedefi, Batı ittifakı içerisinde kendisine uygun koşullarla yer bulmak olmuştur. 1962 sonbaharında yaşanan Küba Krizi⁶, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki diplomatik krizin en üst seviyeye tırmandığı ve Türkiye'nin coğrafi konumu itibari ile kendisini tüm evreleri ile içinde bulduğu bir krizdir. Aynı zamanda, iki blok arasındaki diplomatik gerilimin en sert yaşandığı ve Türkiye'nin Amerika'nın yanında olduğu bir krizdir.

1949 yılında ABD, Türkiye'nin de içinde yer aldığı Avrupa ülkelerinin yeniden yapılanması ve korunması için ekonomik yardım planlarıyla ilgili anlaşmaları hayata geçirirken, askeri anlamda NATO çatısı altında örgütlenmiştir. Bu örgütlenme, ağırlıklı olarak askeri anlamda olsa da, ülkeleri hem kendi aralarında hem de Amerika ile stratejik bir ortaklık haline gelmişlerdir. Üye ülkelerin yapılanması ve politika oluşturma süreçlerinde Amerika'nın maddi hibeleri ve kredileri, ülkelerin bağımsız politika oluşturmalarına engel olmuştur.

Bu iki güç bloğuna kendilerini dahil ya da hariç olarak tanımlamayan 100'ün üzerinde ülkenin bir araya gelerek oluşturdukları bir uluslararası oluşum olan Bağlantısızlar Hareketi, çoğunluk olarak Asya ve Afrika ülkelerinden oluşmaktadır. Bu hareketin ilk ve en büyük zirvesi olan 1955 Bandung Konferansına Türkiye, dışişleri bakanlığı düzeyinde katılım göstermiştir. Ülkelerin tarafsız ve bağımsız olduklarını deklare ettikleri bu konferansta Dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu bu dönemde Bandung Konferansı'nda Türkiye'yi temsil etmiş ve “komünizm

⁶ Sever, Ayşegül. Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/480/5596.pdf> (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

tehlikesine göz yummanın ve tarafsızlığın tehlikelerini” belirtmiştir.⁷ Bu konuşma tarafsız ve bağlantısız Asya ve Afrika ülkeleri ile Türkiye ilişkilerinde hasara yol açmıştır.

Bağlantısızlar Konferansına katılan tek NATO üyesi olan Türkiye’nin konferans boyunca kullandığı resmi tutumu, Türkiye’yi konferansta temsil eden Başvekil Yardımcısı ve dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu’nun konferansın düzenlendiği tarihten yaklaşık olarak bir sene sonra verdiği demeç ile okumak daha kolay olacaktır. Zorlu, 2 Şubat 1956’da yaptığı konuşmada konferansa katılımını “Evet, müttefiklerimiz çok arzu ettiler, aman gidin dediler, siz gitmediğiniz takdirde fena olacak dediler.” sözleri ile açıklamıştır.⁸ Türkiye’nin özellikle Demokrat Parti döneminde izlediği batı yanlısı politikalar ve Afrika ile ilişkilerin arka planda olmasına verilebilecek en net tarihi notlardan birisi olarak Bandung Konferansı⁹ ve Türkiye’nin konferans süresince izlediği politika yer almaktadır.

Türkiye dış politikası hakkında uzun yıllar istikrarlı bir dış politika planı üzerinde hareket edildiğini söylemek mümkün değildir. Tümlşik ve sürekli bir diplomatik eylem planı uluslararası alanın koşulları ve Türkiye’nin iç işleri yapısı nedeniyle pek mümkün olmamıştır. Durumsal ve gündeme bağlı değişiklikler gösteren Türk dış politikası, Afrika ülkeleri ile izlenen politikalarda da düzensizlik içermektedir. Buna rağmen Osmanlı İmparatorluğu’nun reflekslerini taşıyan Türkiye, her döneminde uluslararası alanda aktif olabilmek için çalışmalar yürütmüştür.

Türkiye, Sovyetler Birliğinin çöküşü ve Kıbrıs sorunu gibi nedenlerden dolayı Kafkasya’da ve Orta Asya’da bölgesel politikasını aktif hale getirmeye çalışmıştır. Üstelik bu bölgelerde ve özellikle Türkçe konuşan ülkelerde varlığını ve etkisini yükseltmek için etkin bir politika yürütmüştür. Türkiye’nin NATO içinde ikinci büyük orduya sahip olması, bu bölgelerde uygulanan politikalarda Türkiye’nin

⁷ Tepeciklioğlu, Elem Eyice. Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri, Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Bahar 2012 : (59-76).

⁸ Aktaran, Emel Emre, “Türkiye’nin Bandung Konferansı’nda Asya-Afrika Ülkelerine İhaneti”, Özgür Üniversite Forumu, No. 29(2005), s.87.

⁹ Bandung Konferansı, <http://www.nam.gov.za/> (Erişim Tarihi: 16.10.2016).

bölgede aktif olmasını kolaylaştırmıştır. Türkiye, Balkan ülkeleri ve Orta Doğu'da; Bosna, Kosova, Afganistan, Lübnan olmak üzere belirli bölgelerde barışı korumak adına uluslararası eylemlere katılmıştır.

Türkiye, küresel değişikliklere en çok maruz kalan bölgelerden biri olarak olumlu yönde dinamik ve vizyoner bir dış politikada ilerleyerek ve bu bağlamda, yapıcı, proaktif, gerçekçi, sorumlu ve çok boyutlu bir dış politika izlemektedir. Ulusal ve uluslararası hedeflere ulaşmak maksadıyla Türkiye'nin en önemli unsurlardan birisi dış politika olmuştur.

Sürekli çaba gösteren ve yükselmeye devam eden araçları ve yetenekleri ile Türkiye, bölgesinde öncü ülke olarak büyüyen bir barış ve refah ruhu yerleştirmeye ve sürdürülebilir insani kalkınma, güvenlik ve istikrar oluşmasına yol açan bir düzen kurmaya çalışmıştır.

Lider konumdaki Türkiye'nin yükselişi, bölgede güven ve istikrarın sağlanmasıyla hız kazanacaktır. Türkiye'nin, genç ve eğitimli nüfusuyla bunu başarabilecek güce ve olanaklara sahiptir.

Türk dış siyasetinde, siyasi, ekonomik, insani ve kültürel unsurlar birbirlerini destekleyici araçlar olarak kullanılmaktadır. Son dönemlerde Türkiye'nin ilgi alanı küresel bir ölçeğe ulaşmıştır. Ayrıca, genişletilmiş bir NATO'nun, dünya barışına önemli ve büyük katkıları olduğundan, Türkiye her zaman ittifak ruhunu canlı tutmak için dikkatli şekilde çalışmaktadır.

Öte yandan Türkiye, transatlantik ilişkilerine verdiği özel önem bağlamında, Avrupa ülkeleri ile ve eş zamanlı olarak ABD ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışmakla birlikte, yakın tarihi ve kültürel bağlarına dayanarak Balkanlar, Orta Doğu, Kuzey Afrika, Güney Kafkasya, Güney Asya ve Orta Asya ile ilişkilerini geliştirmekte ve yeniden inşa etmektedir.

Artık günümüzde küreselleşme sayesinde ülkeler arası mesafeler giderek önemsizleşmekteyken, Sahraaltı, Afrika, Latin Amerika ve Asya Pasifik bölgelerinde birçok gelişmekte olan güçlerin ortaya çıkması sebebiyle Türkiye, açılım politikasını derinleştirmektedir.

Diğer bir deyişle, bir yandan Türkiye yakın çevresindeki ikili ve bölgesel ilişkileri daha da geliştirmekte; öte yandan, daha geniş bir ölçekte pozitif sinerji oluşturma isteğiyle barış, istikrar ve dünya çapında güvenlik için katkıda bulunmayı sürdürmektedir.

Küresel sorunları sadece küresel düzeyde işbirliği ile çözülebileceğinin bilincinde olduğundan dolayı, Türkiye çok taraflı kuruluşlarda aktif bir diplomasiyi yürütmekte, özellikle Birleşik Milletler ile mümkün olan en geniş katılımı işbirliği gerçekleştirmektedir. Çünkü güçlü meşruiyete sahip olan tek formül budur. Böylece, 2009-2010 dönemi için Güvenlik Konseyi'nde geçici üye olarak görevin tamamlanmasından sonra Türkiye, Yönetim Kurulu çalışmalarına değer katmak ve küresel sorumlulukları üstlenmek için 2015-2016 döneminde Konsey'de geçici üyelik için adaylığını açıklamıştır.¹⁰

Ayrıca, güvenlik ve kalkınma arasındaki doğrudan ilişkiyi dikkate alarak, kalkınma diplomasisi konusunda küresel çalışmalarda da aktif bir rol almaya başlamıştır. Bunun için, İstanbul'da 9 - 13 Mayıs 2011 tarihinde gerçekleştirilen 'Az Gelişmiş Ülkeler' konusu üzerine Dördüncü Birleşmiş Milletler Konferansı organize edilip 2011-2020 tarihleri arasındaki (on yıl) için Eylem Programı'nın kabul edilmesinde katkıda bulunmuştur.¹¹

Birleşmiş Milletler tarafından yapılan sınıflandırma uyarınca, “En Az Gelişmiş Ülkeler” ekonomi, kalkınma, kurumsallaşma ve insan kaynakları bakımından kronik yapısal sorunlarla mücadele eden dünyanın en yoksul 48 ülkesini kapsamaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık 900 milyonluk bir bölümü bu ülkelerde yaşamaktadır. En Az Gelişmiş Ülkelerin 33'ü Afrika kıtasında, 14'ü Asya-Pasifik bölgesinde, biri de Latin Amerika'da yer almaktadır.¹²

¹⁰ Öğüt, Selman. Güvenlik Konseyi'nin Reformu Meselesi Ve Türkiye, Dünya Bülteni Araştırma Masası 2013, Şubat : (5-7).

¹¹ İktisadi Kalkınma Vakfı E-Bülteni, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/4%E2%80%99uncu_en_az_gelistmis_ulkeler_konferansi_istanbul%E2%80%99da_gerceklestirildi.pdf (Erişim Tarihi: 16.10.2016).

¹² Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, http://www.mfa.gov.tr/no_120_-6-mayis-2011_-bm-en-az-gelistmis-ulkeler_-bm-eagu_-dorduncu-konferansi-hk_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 16.10.2016).

Böylece Türkiye, dünyada kalıcı olarak barışın sağlanması için siyasi istikrarın, ekonomi refahın ve kültürel uyumun temellerini sağlamlaştırmaya ihtiyaç olduğunun farkına vardığından dolayı, tüm ülkeler ile siyasi diyalogunu güçlendirmeye, yeni ekonomik ve ticari alanlar aramaya ve geliştirmekte olan ülkelere yardımlarını arttırmaya başlamıştır. Enerji merkezi ve önemli bir geçiş ülkesi olan Türkiye, küresel enerji güvenliğine ilişkin önemli bir uluslararası aktördür. G-20'nin aktif bir üyesi olduğundan küresel yönetimin arayışına yeni bir ivme katmıştır. Türkiye, küresel demokratik bir sistemin kurulmasını desteklemektedir.

Böylece Türkiye, fırsat ve girişimleri her daim değerlendirip 'kazan-kazan' ilkesine dayalı hareket ederek devletlerarası işbirliği ve dostluğu geliştirmekten yanadır. Dolayısıyla Türkiye geçmişe nazaran uzlaşa ve arabuluculuk konusunda çok daha aktif bir davranış göstermektedir.

Türkiye geniş ve yapıcı bir politik vizyona sahip olup, bu amaç için tüm araçlarını ve yeteneklerini kullanmaya kararlı dış politika sürdürmekte ve böylece bir lider imajı sunmaktadır. Bir bütün olarak insanlığın ortak hedeflerine ulaşabilmesi için de çabalarını sürdürmeye devam etmektedir.

1.1.1 Uluslararası İlişkiler Perspektifinden Türkiye – Afrika İlişkilerinin Tarihi

Eski dünya karalarından biri olan Afrika, 30.370.000 km² yüz ölçümü ile dünyanın en büyük 3. kıtası durumundadır. Afrika, Avrupa'nın güneyinde, Atlantik Okyanusu'nun doğusunda, Hint Okyanusu'nun batısında ve Antarktika'nın kuzeyinde yer alan kıtaya verilen isimdir. Kıtada bugün itibari ile 54 adet diplomatik olarak tanınmış bağımsız devlet, 9 bölge ve 3 adet de sınırlı tanınmış devlet bulunmaktadır.

Afrika kıtası ile Osmanlı arasında tarihsel bir ilişki bulunmaktadır. Osmanlı, Suriye ve Mısır'ı fethettikten sonra denize önem vermiştir. Deniz yollarına önem verdikten sonra kısa sürede Kuzey Afrika'da siyasal otorite kurmuştur. Ayrıca Venedikliler ile kurulan olumlu ilişkiler sayesinde, gemi inşasında ve teknolojisinde gelişmeler sağlanmış, haritacılıkta önemli bir düzeye ulaşılmıştır. Bütün bu etmenler,

Osmanlıların Akdeniz’de ve Kuzey Afrika kıyılarında üstünlük sağlamasını kolaylaştırmıştır.

16. yüzyılın başlarından itibaren Afrika kıtasında hakimiyet kurmaya başlayan Osmanlı İmparatorluğu, 19. yüzyıl itibari ile bölgede hakimiyetini kaybetmeye başlamış ve nihai olarak 1923 yılında bölgede tamamen siyasal gücünü kaybetmiştir.

Batı ülkelerinin Afrika’ya olan ilgisinin coğrafi keşifler ile doğduğu gözlemlenmektedir. Portekizli denizci Vasco da Gama, 1497 yılında Afrika’nın Batı sahillerinden güneye doğru inmiş ve Ümit Burnu’nu dolaşarak coğrafya hakkında yeni bilgiler toplamıştır. Bölgenin kaynaklarının zenginliğinin farkına varan Portekizler keşfedilen topraklara donanma sevk etmeye başladılar. İlk donanma 1505 yılında Güney Afrika sahillerini geçerek Kızıldeniz’e girmiştir.

Coğrafi keşifler, kaynaklara erişim ve ucuz insan gücü olarak Avrupa kıtasını cezbetmekteydi. On altıncı yüzyılda Avrupa tarafından köle ticaretiyle sömürülmeye başlayan Afrika kıtasının paylaşımı, büyük güçler arasında krizlere neden olmaktaydı. Sanayi Devrimi ile gelişen ülkelerin hammadde, emek ve yeni pazar arayışı, batılı ülkelerin Afrika üzerinde rekabete girişmelerine neden olmaktaydı. 1884-1885 yılları arasında gerçekleşen Berlin Konferansı ile dönemin büyük Avrupalı devletlerince Afrika kıtasının kağıt üzerinde “paylaşımı”¹³ gerçekleştirilmiştir. Fakat bu paylaşım ülkeler arasındaki rekabeti engelleyememiş ve batılı büyük güçler arasında kaynakları paylaşamamak nedeniyle büyük acılara ve kayıplara neden olan savaşlar olmuştur.

Türkiye’nin 1926 yılında Afrika kıtasındaki tek temsilciliği Addis Ababa büyükelçiliğidir.¹⁴ İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesiyle jeopolitik konumunun öneminden dolayı NATO üyesi olan Türkiye, ABD’ye politik ve ekonomik açıdan olan aşırı bağımlılığı nedeni ile kendi çıkarları doğrultusunda bir politika ve açılım izleyememiştir.

¹³ Burada kullanılan paylaşım kelimesi, Berlin Konferansı ile ilgili olarak literatüre giren “Scramble for Africa” (Afrika’nın paylaşılması) terimini ifade etmektedir.

¹⁴ Türkiye Cumhuriyeti Addis Ababa Büyükelçiliği, <http://addisababa.be.mfa.gov.tr/Mission.aspx>

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle sömürgeci yönetimlerinden kurtulup bağımsızlıklarını kazanmaya başlayan Afrika ülkeleri ile Türkiye'nin inişli çıkışlı bir ilişkisi olmuştur. Osmanlı Devleti döneminde özellikle kıtanın kuzeyindeki ülkelerle olan ilişkilerde, bölgede var olan Osmanlı hakimiyeti nedeniyle bir süreklilik bulunmaktaydı. Ancak bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılından itibaren 1990'lı yılların sonuna kadar, kıtadaki ülkelerle Türkiye arasındaki ilişkiler pasif ve düşük seviyede gerçekleşmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin ne stabil ve tutarlı bir Afrika politikası, ne de Afrika'ya açılma gibi bir politikası söz konusu değildi. Bu durum sadece Türkiye'ye özgü bir durum ya da pasiflik değildir. Bunun temel nedenlerinin başında bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkelerin oluşturduğu Bağlantısızlar hareketi yer almaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası çift kutuplu dünya düzeni neticesinde, soğuk savaş dönemi başlamıştır. Başlı Amerika'nın ve Sovyetler Birliği'nin çektiği bu soğuk savaş döneminde ülkeler, iki bloktan birinde yer almaktaydı. Bağlantısızlar ise iki blokta da yer almayı reddederek uluslararası ortamda marjinal bir tutum sergilemiştir. Ancak 1990'lı yılların başında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de dış politikanın gözden geçirilmesi zorunluluğu doğdu. Bu gelişmelerin neticesinde 1998 yılında eylem planı olarak açıklanan "Afrika Açılım Planı" deklare edilmiştir. Bu tarihten itibaren bölgede daha aktif bir Türkiye diplomasisi görülmektedir.

1.1.2 Afrika Açılım Planı Öncesi İlişkiler

Soğuk savaşın sona ermesi ile bağımsız ülkeler kendi çıkarları doğrultusunda kendi dış politikalarını oluşturma konusunda yeterli alana sahip oldular. Soğuk savaş döneminde ülkeler her ne kadar bağımsız olsalar dahi dahil oldukları bloğun görüşlerini ve çıkarlarını gözetmek durumundaydılar. Son yıllarda Türkiye'nin Afrika'ya olan ilgisi, Afrika'nın uluslararası sistemdeki önemine paralel olarak siyasi, ekonomik ve akademik alanlarda artmıştır. Zengin kaynaklara sahip oluşunun yanı sıra, genç iş gücünün, kıta ülkelerinin uluslararası örgütlerde ağırlığının artması ve oy hakkına sahip olmaları, güvenlik ve işbirliği gibi konular Afrika kıtasının cazibesini arttırmaktadır. Ancak Türkiye'nin, dış politikasının en önemli dinamiklerinden olan batılılaşma ilkesi çerçevesinde uzun yıllar Afrika ülkelerini ihmal ettiği bir gerçektir. Bugün Afrika ülkeleri ile olan ilişkilerde geline seviye,

geçmişin pasif politikalarını ve tek yönlü politika anlayışını telafi etmek açısından umut verici gözükmemektedir.

Avrupa’da büyük acılara ve kayıplara yol açan İkinci Dünya Savaşı aynı zamanda batı ülkelerini ekonomik ve sosyal olarak yıkıma sürüklemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde ABD ekonomik yardımda bulunmuştur. Bu yardım arka planında ülkeleri Sovyetler Birliğine karşı batı bloğuna çekmek ve uluslararası politikalarında söz sahibi olmak için bir araç niteliğindedir. ABD’den yardım alan, NATO’ya (North Atlantic Treaty Organization) üye olan ve ABD’nin hibeleri ile SSCB’ye (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) karşı Türkiye batı bloğunda yer almaktadır. İran, Irak, Pakistan ve Birleşik Krallık ile Bağdat Paktı adı altında bir güvenlik ve savunma örgütü kuran Türkiye, böylelikle 1950’ler boyunca Demokrat Parti (DP)¹⁵ hükümeti döneminde de Batı dünyasıyla yakınlaşmıştır. Bu dönemde de Afrika ülkelerine yönelik aktif bir politika gözlemlenmezken Bağlantısızlar Konferansı’na davet edilen Türkiye delegasyonu bu konferansta NATO savunuculuğu yapmış ve yeni bağımsız olmuş Afrika ve Asya ülkelerine batı bloğunda olmalarına yönelik çağrıda bulunmuştur. Bu davet Bağlantısızlar arasında hoş karşılanmamış ve aktif bir politikanın olmadığı Afrika ülkeleri ile ilişkilere daha da zarar vermiştir.

Ataöv’ün “Afrika ve Biz” adlı makalesi, Türkiye’nin 1950’li, 1960’lı ve 1970’li yıllar boyunca Afrika ülkelerine karşı izlediği resmi tutumu göstermesi açısından önemli bir kaynak niteliğindedir. Ataöv, bu resmi tutumu şu şekilde özetlemektedir:

“1951 ve 1953 yıllarında, Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu’nda Fas’ın bağımsızlığı konusu gündeme geldiğinde, bu konunun ertelenmesi yönünde oy kullanan Türkiye; 1952’de Tunus’un bağımsızlığı söz konusu edildiğinde ise - ilerleyen yıllarda Cezayir’in bağımsızlığı söz konusu olduğunda tekrarlanacağı gibi- konunun Fransa ile Tunus arasında bir “iç” sorun olduğunu belirtmiştir. Ataöv’ün de aktardığı üzere, gerek Ruanda ve Urundi’de BM’nin nezaretinde özgür bir seçim yapılması konusunda, gerekse Moritanya’nın bağımsızlığı oylanırken Türkiye

¹⁵ Bağcı, Hüseyin. “Demokrat Parti’nin Ortadoğu Politikası”, *Türk Dış Politikasının Analizi*, der., Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 2001, 2. Baskı, s.120.

çekimser kalmış, Türk yetkililere Angola konusunda “NATO müttefikleri” ile birlikte hareket edilmesi talimatı verilmiştir. Türkiye ayrıca, ülke sınırları içinde izlediği ırkçı politikadan dolayı Güney Afrika Cumhuriyeti’nin Uluslararası Çalışma Örgütü’nden çıkarılmasına ilişkin öneriyi desteklememiştir. Güney Afrika ile ilgili BM’de yapılan ırkçı azınlık baskısını kınama kararı oylamasında Türkiye, genel havanın bu şekilde olmasından dolayı lehte oy vermiştir ancak, BM’deki Türkiye daimi temsilcisi yine de, Güney Afrika’ya bağımsızlık ve milli egemenlik hakkının verilmesi ile ülkede serbest seçimler yapılması hükümlerinin Türk tarafınca aşırı bulunduğunu belirtmiştir. Ünlü Güney Afrikalı politikacı Nelson Mandela’nın özgürlüğüne kavuşturulmasına ilişkin olarak BM Genel Sekreterine sunulan mektubu imzalamaktan bile çekinen Türkiye, ancak 1967’de Güney Afrika’da ırk ayrımını kınayan BM kararında 89 ülkenin arasına katılabilmektedir.¹⁶”

1950’li ve 1960’lı yıllarda görev yapan ve Türkiye’nin önemli büyükelçilerinden Mahmut Dikerdem görev süresi boyunca Ortadoğu ve Afrika ülkelerinde Türkiye’yi temsil etmiştir. Türk bürokratların İkinci Dünya Savaşı sonrasında Asya ve Afrika’da gerçekleşen ve Bandung Konferansı ile zirveye ulaşan bağımsızlık hareketlerinden uzak olduğunu, dahası hükümet yetkililerinin, Asya ve Afrika ülkelerindeki sömürgelerin egemenliğinin Batılı devletlerarasında el değiştirmesi olarak düşündüklerini not düşmüştür. Dikerdem ’in notlarına göre, bu dönemde Türk Dışişleri tarafından izlenen politikanın, Birleşmiş Milletler ’de bu ülkelerin geleceği ile ilgili gündemler ile ilgili yapılan oturumlarda ABD’nin çıkarlarını gözeterek oy verdiğini, Cezayir sorunu gündeme geldiğinde Fransa ile Kıbrıs krizinde de İngiltere ile paralel adım attığını göstermektedir. Türkiye, batı yanlısı izlediği politikaların bedelini ilerleyen yıllarda, özellikle Kıbrıs krizi uluslararası gündeme taşındığında çok ağır bir şekilde ödemiştir. Dikerdem notlarında, Demokrat Parti hükümetinin dış yardıma bağımlı olduğu bir dönemde batı yanlısı politikaların aksinin düşünölemeyeceği görüşünün üst düzey bürokratlar arasında yaygın olduğunu belirtmektedir. Bu dönemde Süveyş Kanalı’nı millileştirme çabası içinde olan Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdül Nasır’a karşı çıkan uluslararası krizde, Türkiye hükümeti İngiltere ve Fransa yanında yer almıştır.

¹⁶ Türkkaya Ataöv, “Afrika ve Biz”, *Vatan*, 21.03.1976.

Türkiye'nin batı yanlısı bu dış politika geliştirmesi birçok Afrika ülkesi ile ilişkilerini istenilen düzeye getirmemesine neden olmuştur.

Bandung Konferansı, Asya'da ve Afrika'da bağımsızlıklarını kazanan ülkeler için çok önemlidir. Bu konferans ile birlikte kendilerini iki kutuplu sistemde "Bağılantısız" olarak tanımlayan ülkeler ne Sovyetlerden yana ne de ABD'den yana bir tavır takınmışlardır. Türkiye, Bandung Konferansına katılan tek NATO üyesi ülkedir. Türkiye'nin konferansta takındığı resmi tutum ve Türkiye'nin katılımı nedeni, herhangi bir blok içerisinde ya da dışarısında kendilerini tanımlamayan, bağımsızlıklarını yeni kazanmış devletlere NATO'nun savunuculuğunu yapmak ve bu devletleri batı bloğuna çekmek olmuştur. Asya-Afrika ülkelerini tehlikenin büyüklüğü karşısında uyaran Zorlu, bu bölünmüş dünyada kendisinin "Batı" tarafında yer aldığını belirtmiş ve konferansa katılan ülkelerin de tarafsızlık yerine bu iki taraftan birini seçmelerinin en doğrusu olduğunu Çekoslovakya örneğinden yola çıkarak açıklamaya çalışmıştır. Dikerdem, Türk heyetinin Batı'nın sözcülüğünü yapmak ve Bağılantısızlar'ı komünizmden korumak ve uyarmak için gittiği Bandung Konferansı'nda, ABD'nin Türk hükümetinden açıkça bu rolü üstlenmesini istediğini belirtmektedir. Dikerdem'in ifade ettiği üzere, Türkiye bir Amerikan uydusu olarak algılanmıştır. Türkiye, kuruluş yıllarında olumlu bir idol ve siyasal sistem iken, yardımlar nedeniyle Amerika ve Batı'ya bağımlı hale geldiği bu dönemde, bağımsızlığına yeni kavuşmuş ve uluslararası siyasette kendini ispat etmeye çalışan bu ülkelere karşı Bandung'da takındığı tutumu, daha sonraki dış politika kararlarında da aynen sürdürmeye devam etmiştir. Afrika kıtasında bulunan ülkeler ile ilişkilerin olumsuz yönde devam etmesinin etkileri uzun yıllar devam etmiştir.

Türkiye'nin Cezayir'in bağımsızlığı konusunda takındığı tutum, Afrika ülkeleri ile ilişkilerinin analizinde ayrı bir önem taşımaktadır. Türkiye, Kurtuluş Savaşı'nı kazanması ve devamında bağımsızlığını ilan ederek bağımsızlık yolunda mücadele veren ülkeler için model ve idol bir ülkedir. Cezayir bağımsızlık mücadelesi devam ettiği sırada Türkiye'nin, Cezayir'in yanında olması Cezayir halkı ve destekleyicileri tarafından beklenmiştir. Fakat Cezayir halkına duyulan tüm sempatiye rağmen, Cezayir'in Fransa'ya karşı bağımsızlık mücadelesi verdiği dönemde Fransa desteklenmiş ve Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamalarda

Fransa'nın nedenleri desteklenmiş ve Cezayir sorununun Fransa'nın iç meselesi olarak görüldüğü belirtilmiştir.¹⁷ Bu tutumu ile Türkiye, Batılı devletlerin dış politikasının bir parçası olmuş, Batı bloğunda kalmak için Afrika'da devam eden bağımsızlık mücadelelerine yeterli desteği verememiştir. Türkiye, Cezayir'in bağımsızlık mücadelesiyle ilgili olarak BM Genel Kurulu'nda yapılan toplantılarda 30 ülke ile birlikte çekimser oy kullanmış, hatta Cezayir konusu ile ilgili olarak BM'de yapılan oylamalarda Fransa'nın çekimser kaldığı durumlarda bile Cezayir aleyhinde oy kullanılmıştır. Sebep olarak da, NATO üyesi olunması sebebiyle Fransa'yla ilişkilerin zarar görmemesinin amaçlandığı ifade edilmiştir.¹⁸

1956'da Mısır hükümeti Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi kararını almıştır.¹⁹ Türkiye bu karara karşı Batı bloğunun politikalarını takip etmiş ve bu karara karşı çıkmıştır. İzlenen bu politika, Afrika kıtasında olumsuz bir hava oluşturmuştur. Mısır Devlet Başkanı Jamal Abdenaser Türkiye'ye tepki göstererek Türkiye'yi "Batı emperyalizminin polisi" olmakla suçlamıştır.

Türkiye, geçmişi ve bağımsızlık mücadelesi nedeni ile Afrika'nın bağımsızlığını yeni kazanan uluslarına destek veren ülkelerin başında gelmesi gerekirken, Batı yanlısı politikaları ve dış politikadaki bağımlılığı nedeniyle, bağımsızlığını yeni kazanan ülkelere yönelik aktif bir politika izlememiştir. Fakat Türkiye, Kıbrıs sorununun uluslararası alana taşınması ile uzun yıllar görmezden geldiği Afrika ülkelerinin desteğine ihtiyaç duymuştur. Kıbrıs sorununun yaşandığı 1960'lı yıllardan itibaren Afrika ve Asya ülkeleri bağımsızlıklarını kazanmaya başlamıştır. Bu ülkelerin Kıbrıs sorunuyla ilgili olarak Türkiye'nin lehinde

¹⁷ Numan Hazar, *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2003, s.112-113 ve Dikerdem, *op. cit.*, s.103-104.

Ataöv, Türkiye'nin Cezayir'deki bağımsızlık mücadelesini resmen destekleyen en son devletlerden birisi olmasına rağmen, Cezayir'e askeri yardımda bulunan Arap olmayan ilk Müslüman devlet olduğunu belirtmektedir. Türk kamuoyunda çok fazla bilinmeyen bu yardım, Ataöv'ün aktardığına göre, 1957 yılının sonlarında, Libya'ya askeri yardım görüntüsü altında Cezayirli milliyetçilere Tripoli limanına silah bırakılması şeklinde gerçekleşmiştir. Yazar, Cezayir'e ikinci yardımın ise bu olaydan iki sene sonra BM Genel Kurulu'nda Cezayir'le ilgili bir oturumda çekimser oy verilmesinin ardından gerçekleştirildiğini ve bu kez Tunus'a askeri yardım yapılmış gibi silah yollandığını aktarmaktadır. Türkkaya Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara, AÜSBF, 1977, s.133-134, 3 no'lu dipnot.

¹⁸ Sönmez, Şinasi. Cezayir Bağımsızlık Hareketinin Türk Basınına Yansımaları (1954–1962), ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 12, 2010 : (289–318)

¹⁹ Duman, Sabit. Ortadoğu Krizleri ve Türkiye, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 35-36, Mayıs-Kasım 2005, s. 313-332

verecekleri oylar, BM’de önemli bir sayı oluşturabilecek potansiyel sunmaktaydı. Bu nedenle Kıbrıs sorunu konusunda Afrika ülkelerinin vereceği desteği isterken, Türkiye hükümeti açısından ilişkilerde yeni bir dönem açılmıştır. Bu ülkeler artık BM Genel Kurulu’nda Asya ülkeleri ile birlikte çoğunluğu sağladıkları için, oldukça değerli hale gelmişlerdir.

Türkiye, BM tarafından Afrika’da düzenlenen birçok barış operasyonuna katkıda bulunmuştur. Bu durum taraf ülkeler arasında diyalogun canlanması için etkili olmuştur. Ancak yapılan bütün bu çalışmalara rağmen, 1923’ten 1998 yılında deklare edilen Afrika Açılımı politikasına kadar, Afrika’ya Türkiye’den beklenen destek gerçekleşmemiştir. Bir nevi, Osmanlı mirasına sahip çıkılmadığı gözlemlenmiştir.

Yukarıda belirtildiği gibi Türkiye’nin kuruluşundan 1998 yılına kadar Afrika ülkeleri ile sorunlu ilişkiler yaşadığı görülmektedir. Bu dönemde hem Türkiye hem de Kuzey ve Doğu Afrika ülkelerinin, iki kutbun arasında edilgen bir aktör olarak kullanıldığı görülmektedir. Böylece, Türkiye -Kuzey ve Doğu Afrika arasında serbest bir dış politika izlenememiştir. Fakat Soğuk Savaşın bitmesi ve iki kutuplu uluslararası sistemin sona ermesi ile her iki taraf ve özellikle Türkiye daha rahat ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket edebileceği bir konuma gelmiştir. Bunun bir çıktısı olarak, 1998 yılında “Afrika Açılım Eylem Planı”²⁰ ortaya çıkmıştır.

1.1.3 Türkiye’nin Bölgesel ve Küresel Aktör Olma Vizyonu

Uluslararası aktörlerin Afrika kıtasına yönelik izlediği politikalarda, 1990’lı yılların sonu ve 2000’li yılların başıyla birlikte yükselen bir ilgi görülmektedir. Türkiye de özellikle 2000’li yıllar itibarı ile uygulamaya çalıştığı çok yönlü ve aktif dış politikanın bir gereği olarak, Afrika’ya yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Afrika ülkeleri hem ekonomik olarak hem de uluslararası örgütlerin içerisinde sahip oldukları temsiliyet ve söz hakkı olarak, siyasal bir güce sahip olmuştur. Türkiye’nin özellikle son yıllarda giderek artan bir şekilde Afrika ülkeleriyle her alanda ilişkilerini geliştirmeye yönelik politikaları, kendi bölgesindeki gelişmelere yön

²⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 17.10.2016).

vereabilen bir bölgesel aktör olma isteğinin bir yansımasıdır. Uluslararası alanda aradığı desteği bulması ve politikalarının desteklenmesi için, Afrika ülkelerinin desteği önemlidir.

ABD'nin düşünce kuruluşlarından East West Institute, 2007 yılında yayınladığı raporunda, Türkiye'nin küresel bir aktör olma yolunda emin adımlarla ilerlediğini belirtmiştir.²¹ 2000'li yıllar itibari ile uygulanan dış ilişkiler politikasıyla, artık bölgesel bir güç olmaktan daha çok, küresel bir güç olma yolunda olduğu vurgulanmıştır. Uluslararası toplumda izlediği politikalara destekçiler bulmaya başlaması ile Türkiye, gerek komşuları ile ilgili konularda, gerekse uluslararası alandaki konularla ilgili önemli paydaşlardan birisi haline gelmiştir. Dünya'nın en güçlü 17. ekonomisi haline gelmesi ile siyasal hareketliliğini ekonomik zemine de oturtan Türkiye, Afrika ülkeleri ile daha sıkı işbirliği ve koalisyon içerisinde yer almaktadır. Bunun neticesi olarak Birleşmiş Milletler ve NATO gibi uluslararası mecralarda en güçlü diplomatik aktörlerden biri olmuştur.

1.2 TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA AFRİKA AÇILIMI

1.2.1 Türkiye Dış Politikası ve Afrika

Türk dış politikasında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidara geldikten sonra, yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönem öncesinde gerek siyasal istikrarsızlıklar ve koalisyon dönemleri, gerekse ekonomik istikrarsızlıklar, iç ve dış politikalarda istikrarsızlıklara neden olmaktadır. AK Parti'nin 3 Kasım 2002 seçimleri ile tek başına iktidar olması, planlanan eylemlerin sağlıklı bir şekilde uygulanması için zemin hazırlamıştır. AK Parti hükümeti, karakteristik ve geleneksel davranışlar olarak Osmanlı İmparatorluğu izlerini belirgin bir şekilde politikalarına eklemektedir. Osmanlı'nın bölgesel hakimiyeti ve bölge insanları için barışın ve güvenliğin temini rolü dış politikasına etki etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu içindeki Kuzey Afrika ülkeleri; Mısır, Libya, Cibuti, Etiyopya, Kuzey Nijer, Tunus, Cezayir ve Sudan'dan oluşmaktadır. Dahası, Kanem

²¹ Küresel Güç Olma Yolunda, <http://www.haberler.com/turkiye-kuresel-guc-olma-yolunda-haberi> (Erişim Tarihi: 17.10.2016).

Bornu İmparatorluğu gibi bazı Sahra Beylikleri, onun yakındaki büyük Afrikalı imparatorluklar ile ticari ilişkilerini sürdürmüştür.²²

Böylece Türkiye, bazı Afrika ülkeleri ile samimi ilişkiler kuran bir imparatorluğun varisi olarak, negatif olmayan bir görüntüye sahip olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti 1923 yılındaki kuruluşundan, itibaren, tarafsızlık perspektifinden bakıldığında kendi jeopolitik sorunları yüzünden 1990 yılının sonlarına kadar Doğu Afrika ülkelerine çok az önem verebilmiştir.

1990 öncesi dönemde, Türk dış politikası ağırlıklı olarak Batı ülkelerine yöneliyordu: 1952 yılında Türkiye'nin NATO'ya girişi, Yunanistan ve Kıbrıs ile jeopolitik gerilimlerin yönetimi ile bu durum örneklenebilir. Türkiye ile Afrika arasındaki ilişkiler Ankara için bir öncelik taşımamaktaydı ve bu nedenle diplomatik, ekonomik ve kültürel ilişkiler, çok düşük bir seviyede kalmıştır.

Böylece Türkiye, 1948 yılında Avrupa Ekonomik İşbirliği, 1949 yılında Avrupa Konseyi ve 1952 yılında NATO üyesi olarak, Soğuk Savaş'ın en gelişmiş cephelerinden biri olarak görülmüştür. Aynı zamanda, bir istikrar olmayan Ortadoğu'da, Batı'nın ve ABD'nin stratejik planlarını uygulamak için bir temel oluşturmuştur. Bu bağlamda Türkiye bölgede Batı bloğunun etkisini güçlendirmek için bir sürü bölgesel anlaşma imzalanması konusunda kararlı bir tutum sergilenmiştir.

Soğuk Savaş'ın ardından bağımsızlık ve demokrasi akımlarını desteklenmesi ile Türkiye, bağımsızlıklarını kazanan Afrika ülkelerini tanımış ve bazılarında büyükelçilik açmıştır. Oysa Türkiye Soğuk Savaş döneminde, Afrika ve Asya ülkelerinin izlediği bağlantısızlık politikalarına karşı olmuştur. 1955 yılında Bandung Konferansı'na katılımı sırasında, Türk heyeti sürekli olarak kolonize devletlerin bağımsızlığını ve iç işlerine karışmama ilkesini talep eden bağlantısızlık politikasına karşı çıkmıştır.

Türkiye 1970'lerden sonra iç toplumsal mücadelelerle uğraşmış, 1980 sonlarında ayrılıkçı eylemlerle mücadele için kaynak ayırmıştır.

²² Hazar, Numan. Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye Afrika İlişkileri, İkinci Baskı, Eylül, 2011 : (145-188).

Siyasi gerçekçilik Türkiye'yi yavaş yavaş yeni bağımsız ülkeleri tanımaya itmiştir. İlk etapta Arap ülkelerinde yani; Mısır, Libya, Tunus, Fas ve Cezayir'de elçilikler açılmıştır. Sonra Sahraaltı ülkelerde: Etiyopya, Sudan, Gana, Nijerya, Senegal, Kongo, Kenya, Güney Afrika Demokratik Cumhuriyetinde elçilikler açılmaya başlanmıştır.²³

Soğuk Savaş'ın son on yılında Türkiye, Doğu ile Batı arasındaki stratejik konumunu ve tampon ülke rolünü giderek kaybetmiştir. Özal hükümeti ile daha iddialı, daha az Batı yanlısı ve daha aktif bir dış politika uygulamaya başlamıştır. Muhafaza ve manevi değerleri güçlü olan Turgut Özal, 1983-1989 döneminde Başbakan ve 1989-1993 döneminde Cumhurbaşkanı olarak, Türkiye'nin Osmanlı mirasını vurgulamaya çalışmıştır.²⁴

Diğer iki elçilik ise Somali ve Tanzanya'da açılmıştır. Bazı elçiliklerin zamanla kapatılması gerekmiştir, çünkü uzun bir süre iki bölge arasındaki ilişkilerin durgunluğu söz konusu olmuştur. 2008 yılına kadar Afrika'da sadece on iki Türk elçiliği bulunmaktadır.²⁵ Elçilikler açma kararı, büyük Afrika ülkeleri ile siyasi ve ekonomik ilişkilere ya da Osmanlı İmparatorluğu ile tarihsel bağları var olan ülkeler üzerinde odaklanıyordu.

Bunun için, iç ve dış politikasında özel aktörlere de açıkça dayanıyordu. Türkiye, liberalleşen ve küreselleşen bir Türk ekonomisini savunan ve Türk-İslami kimliği ile işaretlenmiş yumuşak bir gücü uygulayabilmek için, ekonomik ve dini aktörlerin önemini farkında hareket etmiştir. Böylece, 1987 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) üyelik için başvurmuştur. Türkiye'nin ikili kültürü ve Doğu ile Batı arasındaki konumu nedenleriyle, "köprü" olması fikrini geliştirmiştir.

Ancak, 2000 yılından bu yana dış politikada yeni bir anlayış uygulanmasının sebebi; ilk olarak, 1990'lardan beri Türkiye'nin uluslararası sahnede yükselen bir güç olarak kendini tanıtmaya isteğidir. 1990'lı yıllarda, Sovyet İmparatorluğu'nun

²³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 17.10.2016).

²⁴ Dindar, Lale. Özal Dönemi Türk Dış Politikasında Turgut Özal'ın Kişisel Özelliklerinin Rolü, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S. 58, Bahar 2016, S. 1-20

²⁵ Afrika'da Türkiye Etkisi, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/afrikada-turkiye-etkisi>

yıkılmasından sonra, Türkiye Orta Asya'da kısmen veya ağırlıklı olarak Türk Cumhuriyetleri ile etkili bir politika yürütmüştür.

Ahmet Davutoğlu, çağdaş Türk dış politikasının yeni yapısının mimarlarından. Türk siyasetçi, uluslararası ilişkiler uzmanı, akademisyen, yıllarca Başbakan Erdoğan'ın birinci danışmanı ve 2009 ile 2014 arası Türk Dışişleri Bakanı olarak görev aldı. Sonrasında Türkiye'nin 26. Başbakanı olarak siyasi kariyerine devam etmiştir. Davutoğlu, 2000 yılı başından itibaren Türkiye'yi merkeze yerleştirerek, küreselleşen bir dünya bağlamında oluşturulan "stratejik derinlik" teorisini geliştirmiştir.²⁶

Gérard Groc, Ahmet Davutoğlu'nun ülkesi hakkındaki vizyonunu şöyle ifade eder: Coğrafyası ve tarihi ile medeniyetlerin kavşağında bulunan Türkiye, bugünkü büyümesini kendi dinamikleriyle elde etmiştir. Başarılı bir dış politikanın beş ayağı şöyle sıralanır:²⁷

- Yurtta güvenlik ve özgürlük arasındaki doğru dengeyi bulmak: Davutoğlu'na göre, iç ve dış güvenliğin garantisi demokrasiden geçer.
- Güvenlik ve istikrarı korumaya müsaade eden "komşularla sıfır sorun" politikası uygulamak: Bölgesel çatışmaların yönetiminde bölünmüş ve farklılaşmış dış politika yerine uzlaşma ve tutarlılık arayışı hakim olmalıdır.
- Komşu bölgelerle yakın ilişkiler geliştirmek ve dünya ülkeleriyle hem ayrıcalıklı hem de proaktif bir dış politika yürütmelidir.
- Dış politikanın çok boyutluluğuna uymak: Diğer küresel aktörlerle Türkiye'nin ilişkileri birbirini tamamlamalı, rekabetçi olmamalıdır. Türkiye'nin politikası diğer ülkelere farklı olsa da politikası tutarlı olmalıdır.
- Çok taraflı ve ikili düzeyde "ritmik" diplomasi sürmek: Türkiye'nin tüm uluslararası forumlarda: BM, IMF, Arap Ligi, Afrika Birliği vb. var olması gerektiği anlamına gelir.

²⁶ Davutoğlu, Ahmet. Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu, İstanbul, Küre Yay., 2009, s. 469-479.

²⁷ Groc, Gerard. UNE NOUVELLE DIPLOMATIE TURQUE, Présentation Critique De La Doctrine Davutoğlu À Partir De Son Livre, Profondeur Stratégique, Et De Quelques Autres Textes, 2011

Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin Afrika'ya yaklaşımı iki nedenden dolayı olmuştur. Birincisi, çok boyutluluğu arayışında ve daha çeşitlendirilmiş bir dış politika amacıyla, Davutoğlu, küçük güçlerle Afrika gibi bölgeler ile daha dengeli ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ardından, uluslararası örgütler içinde Türkiye'nin daha fazla görünürlük ve ritmik bir diplomasi kuran bakış açısıyla, Afrika'ya verilen destek çok önemli bir konu haline gelmiştir.

Türk dış politikasının bu yeni yaklaşımı doğrultusunda Ankara, "Afrika'ya Açılım" politikasının çerçevesini belirlemiştir. 1998 yılında, Afrika'ya Açılım Eylem Planı yapılmıştır. Bir koalisyon hükümetinin zamanında Dışişleri Bakanı olan İsmail Cem'in formülü önemli bir referans noktasıdır. Fakat bu yaklaşım 1999 yılında Türkiye'de yaşanan büyük deprem ve 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz gibi iç sorunlar nedeniyle yarım kalmıştır. 2003 yılında, bir yıl iktidara geldikten sonra, Adalet ve Kalkınma Partisi uygulamak için bu plan üzerinde durmuştur. Özel aktörler ve Türk devlet aygıtının üyeleri arasında çalışma grupları kurulmuştur.

2003 yılında projenin ekonomik kanadı olarak Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından geliştirilen "Stratejik ve Ekonomik Plan" kabul edilmiştir. 2005 yılında Başbakan olarak görevine devam eden Recep Tayyip Erdoğan'ın Sahraaltı Afrika ülkelerine ziyaretleri ile diplomatik temaslar ciddi artış göstermiştir. Erdoğan, bu ziyaretleri sırasında, 18-19 Ocak 2007 tarihlerinde gerçekleşen Türkiye-Etiyopya 4. Karma Ekonomik Komisyon Toplantısı'nın çok faydalı geçtiğini, Etiyopya Başbakanı Zenawi'nin Türkiye ziyareti sırasında kendisine iş adamlarının eşlik ettiğini, İstanbul'da Türk iş adamlarıyla gerçekleşecek görüşmelerin yeni gelişmelere vesile olacağına inandığını belirtmiştir.²⁸ Aynı yıl, Afrika yılı belirlenmiştir. Buna karşılık, 2007 yılında Başbakan Erdoğan Afrika Birliği Zirvesi'nde onur konuğu olmuştur.²⁹

2008 yılı Afrika ülkeleri ile Türkiye için ortak bir çerçevenin geliştirilmesi açısından bir dönüm noktasıdır. Nitekim bu yıl çeşitli bakanları ve 50 Afrika

²⁸ Milliyet Gazetesi, *Etiyopya, Afrika'ya Açılımımızda Önem Verdiğimiz Ülkedir*, 08.02.2007, <http://www.milliyet.com.tr/2007/02/08/son/sonsiy24.asp>, (Erişim Tarihi 26.12.2016).

²⁹ Türkiye Cumhuriyet Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Resmi Web Sitesi, <http://kdk.gov.tr/sayilarla/turkiye-afrika-ulkeleriyle-iliskilerini-guclendiriyor/11> (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

ülkesinin devlet başkanlarını bir araya getiren ilk Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi düzenlenmiştir. Türkiye-Afrika Ortaklığı hakkında İstanbul Deklarasyonu, bu zirvede kabul edilmiştir.³⁰

Bu vesileyle, belirlenen hedeflerin uygulanması yöntemlerini anlatan bir "Türkiye-Afrika Ortaklığı için işbirliği çerçevesi" kabul edilmiştir. Bu açıdan, bazı Afrika ülkelerinde TİKA'nın ofisleri (Türk İşbirliği Kalkınma Ajansı A.Ş.) açılıp, yasal ve ekonomik çerçevede iş yaratma ve ekonomik işbirliği kurulması planlanmıştır.

Bu çalışmaların devamında Türkiye- Afrika Ticaret Odası kurulmuştur. Bu gelişme bölge ülkelerinin arasındaki işbirliğinin çok boyutluluğunu tasdik etmiş ve güvence altına almıştır. Türkiye –Afrika ilişkilerinde TİKA önemli bir rol oynamış ve ilişkilere ciddi katkılar sunmuştur.

TİKA hem devlet yardımlarının dağıtımını, hem de devlet dışı yardımların dağıtımını düzenlemektedir. Bu yardımlar, aslında, uluslararası kuruluşlarla ve özellikle BM bünyesinde Türk etkisini artırmak için bir stratejinin parçası olmuş ve Türkiye –Afrika ilişkilerinin geliştirilmesinde stratejik bir rol üstlenmiştir.

Ekim 2008 ayında, bu strateji etkilerini göstermiş ve Türkiye'nin Avustralya, Avusturya, İzlanda önünde "Batı Avrupa ve Diğer Gruplar" kategorisinde BM Güvenlik Konseyi'nin daimi olmayan üyesi seçilmesinin önünü açmıştır. Bu seçimde Türkiye'nin BM güvenlik konseyine geçici üye olarak seçilmesi, büyük ölçüde Afrika oylarının sayesinde gerçekleşmiştir. Bu seçimlerde 53 Afrika Ülkesi Türkiye'nin adaylığını desteklemiştir. Nitekim, uluslararası kurumlarda her ülkenin bir oyu vardır ve Afrika kıtası Türkiye gibi gelişmekte olan bir güç için belirleyici destek olmuştur.³¹

³⁰ Birinci Türkiye Afrika İşbirliği Zirvesi, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/929/birinci_turkiye_-_afrika_isbirligi_zirvesi (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

³¹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, http://www.mfa.gov.tr/no_184---17-ekim-2008_-birlesmis-milletler-guvenlik-konseyi-2009-2010-donemi-gecici-uyeligine-iliskin-secimler-hk_.tr.mfa

1.2.2 Türkiye'nin Afrika Açılım Eylem Planı

Türkiye'nin Afrika kıtası devletlerine yönelik dış politikası, Kuzey Afrika ve Sahraaltı Afrika bölgelerine yönelik olarak ikiye ayrılmıştır. Kuzey Afrika, Osmanlı ile olan tarihi geçmişi, bölgenin ağırlıklı olarak Müslüman nüfusa sahip olması ve Kuzey Afrika'nın bir kısmının Ortadoğu'nun bir parçası olarak değerlendirilmesi nedeniyle, Türkiye toplumu için yakın görülmüştür.

Afrika ile olan tarihsel bağlantılar düşünüldüğü zaman mevcut ilişkilerin yeterli düzeyde olmaması, Türkiye Cumhuriyeti'ni Afrika kıtasına yönelik kapsamlı bir eylem planı hazırlamaya yöneltmiştir. Özellikle Sahraaltı Afrika ülkeleri ile ilişkilerin ve diyalogların düşük seviyede kalmış olduğu görülmektedir. Bu nedenle 1998 yılında Afrika ülkeleriyle siyasi, askeri, kültürel ve ekonomik ilişkilerde karşılıklı adımların atılacağı bir eylem planı hazırlanmıştır.

İsmail Cem'in 1997 yılındaki Dışişleri Bakanlığı görevi sırasında Türkiye'nin dış politikası, yeni ve geniş bir vizyon ile yeniden şekillendirilmeye çalışılmıştır. Yakın jeopolitik çevresi ile ekonomik ve politik ilişkilerini geliştirmek amacıyla, Türkiye için artık Akdeniz'i geçmek ve Afrika kıtası için vizyonunu geliştirmek zamanının geldiğini belirtmiştir. Bu vizyon ve çalışmalar doğrultusunda, Türkiye dış politikasının Afrika Açılımı bir yol haritası belirlenmiştir.³²

1998 yılında belirlenen bu vizyon, Türkiye tarafından sağlıklı bir şekilde ancak 2003 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye'nin 1999 yılında yaşadığı büyük deprem, 2001 yılında yaşanan büyük ekonomik kriz ve terör olayları, dış politikada atılımları geciktirmiş ve iç sorunlara odaklanmasına neden olmuştur. Afrika Açılım Eylem Planı'nın genişletilerek uygulanmaya başlanması ancak AK parti döneminde mümkün olabilmektedir.

Türkiye, Afrika kıtası ülkeleri ile tüm alanlarda ilişkilerini geliştirmeye yönelerek ekonomik, ticari, kültürel, eğitim ve savunma sanayisi gibi alanlarda iş birliği ile siyasal ilişkiler için güçlü ve sürdürülebilir bir zemin oluşturulmasını

³² Torumtay, Necip. Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye, İstanbul 1996, s. 227.

amaçlamıştır. Bu hedefler neticesinde, 1998 yılında kamu ve özel sektör temsilcileri ve Türkiye'nin Afrika'daki büyükelçilerinin katılımıyla gerçekleştirilen toplantıların çıktısı olarak Afrika Açılım Eylem Planı kabul edilmiştir. Bu şekilde Afrika ile düşük seviyede olan ilişkiler yerine sürdürülebilir politikalar ayrıntılı ve kapsamlı bir şekilde ortaya konulmuştur. Afrika Açılım Eylem Planı, Türkiye ile Afrika arasındaki ilişkilerde kilometre taşı olarak nitelendirilebilir. Bu gelişmelerin devamında ikinci önemli tarih ise, Türk hükümeti tarafından 2005 yılının Afrika Yılı ilan edilmesi olmuştur. Bu gelişmelerin yaşanmasının nedenleri, akademisyenler tarafından şu şekilde temellendirilmektedir.

- Afrika ülkeleri ile Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanlıklar düzeyinde karşılıklı ziyaret, yapılması,
- Dışişleri Bakanlıkları arasında siyasi danışma mekanizmaları kurulması,
- Birleşmiş Milletler, İslam Konferansı Teşkilatı ve diğer uluslararası örgütlerle temasların ve desteklerin yoğunlaşması,
- Meclis heyetleri arasında ekonomi, siyasi ve savunma konu başlıklarında karşılıklı ziyaretlerin yapılması,
- İnsani yardımların yapılması ve insani müdahale operasyonlarının içerisinde yer alınması,
- Birleşmiş Milletlerin teknik ve mali yardım programlarına katkı sağlanması,
- Türkiye'nin sayıları 15'ten 12'ye düşen Afrika'daki Büyükelçiliklerinin sayısının arttırılması,
- Teknik alanlardan sorumlu tarım, ticaret, sanayi, eğitim ve sağlık bakanlarının Türkiye'ye davet edilmesi,
- Taraf ülkeler arasında teknik eğitim programlarının düzenlenmesi,
- Eğitim ve Kültür alanlarında alınması önerilen önlemler çerçevesinde Afrikalı öğrencilere tahsis edilen bursların sayısının arttırılması ve burs koşullarının iyileştirilmesi,
- Üniversiteler ve düşünce kuruluşları ile temasların yoğunlaştırılması,
- Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı aracılığı ile teknik yardım ve hibe programlarının yapılması,
- Hava ve Deniz ulaşımının geliştirilmesi,

- 2005 yılının Türkiye’de Afrika yılı ilan edilmesi,
- Türkiye'nin Afrika Kalkınma Bankası'na bölge dışı bağışçı ülke olarak üye olması,
- Türkiye'nin Afrika İhracat-İthalat (Eximbank) Bankası'na üye olması,
- Karşılıklı iş adamları ziyaretleri düzenlenmesi, özel sektör temsilcileri arasındaki ilişkilerin artırılması,
- Savunma sanayi alanında ilişkiler kurulması,

Türkiye,1998 yılında hazırlanan Afrika Açılım Eylem Planı’nda Türkiye’nin 1999 yılında yaşadığı büyük deprem, 2001 yılında yaşanan büyük ekonomik kriz ve terör olayları koşulları ile duraksama yaşamıştır. Fakat 2003 yılında taraf ülkeler arasındaki ilişkilerde yeniden hareketlilik yaşanmış ve bunun neticesinde 2005 yılında siyasi ilişkilerin geliştirilmesi noktasında atılan adımlarla Türkiye Hükümeti, 2005 yılını "Afrika yılı" olarak ilan etmiştir. Türkiye hükümetinin 2005 yılını Afrika yılı olarak ilanını takiben 12 Nisan 2005 tarihinde Türkiye, Afrika Birliği’nde gözlemci ülke statüsünü elde etmiştir.³³

Türkiye'nin 2005 yılını Afrika yılı ilan etmesiyle Afrika ülkeleri ve Türkiye arasında siyasi ve ekonomik atılımlar olmuştur. Afrika yılı kapsamında, 2005 yılında, dönemin Başbakanı Erdoğan'ın Güney Afrika ve Etiyopya'ya yaptığı ziyaretler Türk dış politika tarihi açısından önem taşımaktadır. Güney Afrika ve Etiyopya'ya yapılan bu ziyaretler, cumhuriyet tarihi boyunca Ekvator çizgisinin altında bulunan devletlere Türkiye tarafından yapılan ilk resmi geziler olması bakımından önemli bir ilki niteliğindedir.

Türkiye’nin 2000’li yıllarda izlediği Afrika politikası, ekonomik alanda iki önemli sonuç doğurmuştur. Birincisi, Türk ekonomisinde önemli bir hacme sahip olan küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşan Anadolu burjuvazisinin, Afrika ile ticari ilişkilerini arttırmasıdır. İkinci olarak da, özellikle 2008 yılında gerçekleşen, Avrupa ve Amerika pazarlarındaki ekonomik durgunluk, Türk şirketleri tarafından

³³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/afrika-birligi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

alternatif bir pazar arayışına neden olmuştur. Bu ihtiyaç, Afrika pazarı ve ekonomik işbirlikleri ile kısmen giderilmiştir.

Türkiye'nin Afrika'ya Açılım Eylem Planı ile ortaya koyduğu politikaların gündelik ve kısa vadeli değil, uzun vadeli ve sürdürülebilir olması hedeflenmektedir. 1999 Helsinki Zirvesi ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'nden uzaklaşması ve yeni stratejik partnerler arayışında olması da Türkiye'nin Afrika ülkelerine odaklanmasında etmenlerden biridir. Bu gelişmeler doğrultusunda Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olma sürecinde yaşadığı krizler ve Afrika ülkelerinin ekonomik ve siyasal olarak potansiyele sahip olması, Türk dış politikasında Afrika'ya yönelik köklü ve derinlemesine politikalar geliştirmesine neden olmuştur.

Eylem planı maddeleri içerisinde yer alan eğitim ve kültür alanlarında, Türkiye'de eğitim görmek isteyen Afrikalı öğrencilere yönelik burs imkanlarının iyileştirilmesi ve genişletilmesi, kültürel alanlarda anlaşmalar imzalanarak üniversiteler arasında kurumsal işbirliği sağlanması konularına da değinilmiştir.

2003 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından “Afrika Ülkeleri ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Planı” hazırlanmıştır. Hazırlanan bu ekonomik planı takiben, 2005 yılı Türk Dış politikasında “Afrika Yılı” olarak ilan edilmiştir. Aynı yıl Türkiye, 23 Kasım 2005'te Birinci Türkiye- Afrika Zirvesi'ni organize etmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül burada yaptığı konuşmada “ Bizim Afrika ile politik, kültürel ve ekonomik ilişkilerimiz, potansiyelini göstermekten uzaktır. Çok zengin ve uzun bir ortak geçmişimiz vardır. Bu sebeple, hükümetimiz bu dostça tarihi ilişkilerimizi zenginleştirerek geleceğe taşıma niyetindedir” demiştir.³⁴ Türkiye 12 Nisan 2005'te Afrika Birliği'nde gözlemci statüsü kazanmıştır. Addis Ababa Büyükelçiliği, Afrika Birliği nezdinde akredite edilmiş. 2008 yılında Türkiye, Afrika Birliği'nin stratejik ortağı olmuştur

Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki ilerlemekte ve gelişmekte olan güçlü bağlar ve tarafların birbirine uluslararası ve bölgesel örgütler seviyesinde destek

³⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, “Türkiye-Afrika İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 12.11.2016)

olmaları, taraf ülkeler arasındaki işbirliğini güçlendirmektedir. Bu destek ve işbirliğinin en etkili ve somut örneği 53 Afrika ülkesinin desteğiyle Türkiye'nin, 2009-2010 dönemi için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine seçilmesidir. Bu seçim ile Türkiye, 1961 yılından sonra ilk kez Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde yer almıştır. Türkiye 2015-2016 dönemi BMGK geçici üyeliği için Afrika ülkelerinin desteğini tekrar aramış, ancak Afrika ülkelerinden beklediği desteği alamayarak BMGK geçici üyeliğine seçilememiştir. Bu gelişme, Türkiye'nin izlediği politikaları yeniden gözden geçirmesi gerektiğini ortaya koymuştur. 2008-2009 dönemlerinde toplamda 151 ülke desteğini alan Türkiye, 2015-2016 seçimlerinde 60 ülkenin desteğini alabilmiştir.³⁵

Türkiye aşama aşama Afrika Açılım Eylem Planı'nda yer alan sorumlulukları ve hedefleri doğrultusunda çalışmalarını sürdürmektedir. Türkiye, Afrika Kalkınma Bankası'na ve Afrika Kalkınma Fonu'na 2008'de üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu başvuruların her ikisi de 14-15 Mayıs 2008 tarihinde kabul edilmiştir. Türkiye, Afrika Kalkınma Bankası'nın Afrika dışından katılan 25. üyesi olmuştur. Afrika Açılım Eylem Planı çerçevesinde, Türkiye- Afrika İşbirliği Zirvesi 18-21 Ağustos 2008'de İstanbul'da yapılmıştır. Bu toplantıya 49 Afrika ülkesi ve Afrika Birliği'nin 11 uluslararası temsilcisi katılmıştır.

2013 yılında dönemin Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Afrika Açılımı üzerine Sektörel Değerlendirme Toplantısı'nda "Türkiye Afrika'da şimdilik 34 elçiliğe sahiptir. 23 ortak ekonomik komisyon, 17 ülkeyle ortak iş konseyleri, 4 ülkeyle serbest ticaret anlaşması, 8 ülkeyle çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması, 10 ülkeyle karşılıklı yatırımların teşviki anlaşması imzalandı ve THY Afrika'da 35 noktaya uçmaktadır" şeklinde konuşmuştur.³⁶

1.3. TÜRKİYE'NİN AFRIKA POLİTİKASINDA YÜKSELEN VİZYONU

Prensip olarak, Afrika ve Türkiye arasındaki politika eylem planı, bütüncül bir plan olarak Türkiye ile Afrika kıtası arasındaki ilişkileri geliştirmeyi

³⁵ Türkiye BM Güvenlik Konseyi'ne Giremedi, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/10/141016_turkiye_bm

³⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, "Türkiye-Afrika İlişkileri", <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 12.09.2016).

planlamaktadır. Bu eylem planı içerisinde insani kalkınma hedeflerinden ekonomiye, demokrasinin desteklenmesinden güvenliğe kadar geniş çerçevede birçok konu başlığı yer almaktadır.

Eğitim ve savunma alanları yanı sıra ekonomik, ticari ve kültürel ilişkiler hakkında gelişmeler ve politikalar, bu eylem planının içerisinde bulunmaktadır. Tedbirler ve gelişmeler ile birlikte düşünülen iş birliği, taraf ülkeler arasında sağlam bir temel oluşturmaktadır. Bu temel, siyasi ilişkileri ve diplomatik konularda iyi karşılıklı anlayışı desteklemektedir. Eylem planının içerisinde yer alan politika tedbirleri aşağıdaki önerileri içermektedir:

- Katılım davetiyelerinin Afrika ülkelerinin yüksek seviyede temsilcilerine (Devlet Başkanları, Başbakanlar ve Bakanlıklar) gönderilmesi
- Dışişleri Bakanlıkları arasında siyasi dayanışma mekanizması oluşturulması.
- Birleşmiş Milletler, İslam İşbirliği ve diğer uluslararası kuruluşlar bünyesinde bulunan Afrika ülkeleri ile temasları yoğunlaştırmaya teşvik edilmesi,
- Parlamenter heyetler arası ziyaretlerin başlaması,
- Afrika ülkelerine resmi heyetlerin gönderilmesinin organize edilmesi,
- İnsani yardım sağlanmasının organize edilmesi,
- Birleşmiş Milletler programlarına teknik ve mali yardım katkısı düzenlenmesi şeklindedir.

Buna ek olarak Türkiye, Afrika kıtasında diplomatik varlığını güçlendirmek adına çalışmalara başlanmıştır. 15'ten 12'ye düşen elçilik sayısında artışa giderek yeni büyükelçiliklerin kurması yolu seçilmiştir. Finansal nedenlerden dolayı büyükelçilikler açılması mümkün olmayan bazı Afrika başkentlerinde, fahri konsoloslukların açılması planlanmıştır.

Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkileri geliştirmek için önerilen eylem planı, aşağıdakileri maddeleri kapsamaktadır:³⁷

³⁷ Türkiye Ve Afrika Ülkeleri Diplomatik Temsilcileri Ortak Stratejik Vizyon Geliştirme Projesi II. Çalıştay Sonuç Raporu

- Ekonomik, teknik ve bilimsel temel anlaşmalar, teşvik anlaşmaları, karşılıklı yatırımların korunması ve yasal çerçeveyi sağlayan çifte vergilendirmenin önlenmesi anlaşmalarının sonuçlandırma faaliyetlerinin başlatılması,
- Ekonomi, ticaret, sanayi, tarım, eğitim ve sağlık gibi temel konulardan sorumlu Afrika ülkeleri bakanlarının Türkiye'ye davet edilmesi,
- Kısa süreli eğitim programları için teknik alanlarda uzmanlara davetler gönderilmesi,
- Afrika ülkelerine teknik yardım programları hazırlanması planlanması,
- Bölge dışı bağışçı üye olarak Afrika Kalkınma Bankası'na Türkiye'nin katılımının sağlanması,
- Afrika İhracat ve İthalat Bankasına (Afreximbank) Türkiye'nin girişinin gerçekleştirilmesi,
- Karşılıklı İşadamları ziyaretleri düzenlenmesi,
- Özel sektörler arasındaki temasları teşvik ederek, iş veya ticaret ortak odalarının kurulması teşvik edilmesi faaliyetlerini içermektedir.

Eğitim ve kültür alanındaki gelişmeleri desteklemek amacıyla, Afrikalı öğrencilerin burs sayısını artırmak ve gençlik değişimleri gibi kararlar alınmıştır. Afrika ülkeleriyle Kültürel ilişkileri teşvik etmek amacıyla, kültürel anlaşmalar ve da kültürel değişim programları yapılmıştır. Üniversiteler arasında iş birliği ve temas teşvik edilmiştir.

Eylem planının gerçekleştirilmesinde medyaya da bir görev düşmektedir. Medya, Türk vatandaşlarına Afrika'nın tanıtılması ve entegrasyonun kolaylaştırması yönünde kolaylaştırıcı bir role sahiptir. Ülkelerin birbirini daha yakından tanıması amacıyla akademisyenlere, Dış Politika Enstitüsü gibi sivil toplum örgütleri ya da Stratejik Araştırmalar Merkezleri tarafından Türkiye'de düzenlenen seminerlere ve konferanslara katılma daveti gönderilmektedir.

Ayrıca, Afrika Çalışmaları Merkezi oluşturulması gereği görülmüştür. Bu bağlamda akademisyenlere değişim programı gerekli görülmüştür. Aynı zamanda Afrika ekonomik, sosyal ve politik meselelerini incelemek için uzman ve araştırmacılar değişimi de önemli olmaktadır.

Savunma sanayii alanında iş birliği, havayolu ve denizcilik ulaştırma ilişkilerinin yoğunlaşması ve akademik ortamda daha yoğun temaslar kurulması da önerilmiştir.

Politik düzeyde eylem planının onayını takiben, bunları uygulamak için çabalar gösterilmiştir. Siyasi düzeyde (devlet başkanları, bakanlar) ziyaretlerin yanı sıra üst düzey yetkililerinin ziyaretleri eylem planı çerçevesinde düzenlenmiştir. Diplomatik iletişim atağı çerçevesinde Türkiye - Afrika ilişkilerinde ilerleme gözlenmiştir.

2003 yılında Dış Ticaret müsteşarlığı tarafından “Afrika Ülkeleri ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Strateji” belgesini hazırlanmıştır. Ayrıca Türk Hükümeti 2005 Yılı'nı Afrika yılı olarak beyan etmiş ve ticari anlaşmalar için karşılıklı olarak üst düzey ziyaretlere başlanmıştır. Yasal temeli tamamlamak amacıyla ikili ekonomik ve politik görüşmeler için siyasi mekanizmalar oluşturulup ticari heyetlerin karşılıklı ziyaretleri teşvik edilmiştir. Böylece, Afrika kıtasındaki ülkeler ve Türkiye arasındaki ilişkiler dikkat çekici bir ivme kazanmıştır.³⁸

Az gelişmişlik sorunlarına, doğal afetler ve Afrika kıtasının karşılaştığı siyasi krizler gibi sorunları farkında olması sebebiyle Türkiye, Afrika'nın insani kalkınma hedeflerini gerçekleştirme konusunda katkıda bulunmuş ve bu nedenle Türkiye'nin Afrika'ya açılım politikası önem kazanmıştır.

12 Nisan 2005 tarihinde Türkiye'ye, Afrika Birliği'nde gözlemci statüsü verilmiştir. Addis Ababa / Etiyopya Türk Büyükelçiliği Afrika Birliği'ne akredite edilmiştir. Ayrıca, Ocak 2008'de Addis Ababa'da düzenlenen Afrika Birliği Onuncu Zirve Toplantısı'nda, Afrika kıtasının stratejik ortağı olarak Türkiye Cumhuriyeti teyit edilmiştir.

18 - 21 Ağustos 2008 tarihlerinde İstanbul'da yapılan Türkiye Afrika arasındaki İşbirliği Zirvesi'nde tarafların arasındaki iş birliğini onaylanması, Türk-Afrika ilişkilerinin tarihinin daha önemli bir hale gelmesine neden olmuştur. Bu zirve sırasında ortak bir gelecek için iş birliği, dayanışma ve yardımlaşma çerçevesini içeren İstanbul Deklarasyonu oybirliğiyle kabul edilmiştir.

³⁸ Türkiye Ve Afrika Ülkeleri Diplomatik Temsilcileri Ortak Stratejik Vizyon Geliştirme Projesi Iv. Çalıştay Sonuç Raporu “Afrika Ülkeleri-Türkiye Arasındaki Ekonomik İlişkiler”

Deklarasyonda, Afrika ülkelerinin ve Türkiye'nin, uluslararası hukuka saygı, demokrasi, insan hakları ve hukukuna riayet, silahsızlanma, terörizmin önlenmesi ve terörizmle mücadele, nükleer ve diğer kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, sosyal adalet, açlık ve fakirliğin ortadan kaldırılması ilkelerine bağlı kalarak barış, güvenlik ve işbirliğini geliştirmek yönünde kararlı oldukları belirtilmiştir.³⁹

49 ülkenin katıldığı Türkiye ile Afrika arasındaki Toplantı İşbirliği Zirvesi'ne; 6 cumhurbaşkanı, 5 cumhurbaşkanı Yardımcısı, 7 başbakan, 1 başbakan yardımcısı, 14 dışişleri bakan, 12 bakan ve Afrikalı uluslararası ve bölgesel örgütlerin 11 temsilcisi yer almıştır. Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki bu toplantı sürdürülebilir iş birliği için bir dönüm noktası olmuş ve iş birliği için öncelikli alanlar belirlenmiştir. Hükümetler arası iş birliği, ticaret ve yatırım, tarım, tarım ticareti, kırsal gelişim, su kaynaklarının geliştirme, küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişimi, sağlık, barış ve güvenlik, altyapı, ulaşım ve telekomünikasyon, kültür, turizm ve eğitim, medya, çevre, bilgi teknolojisi ve bilgi ortamının geliştirilmesi şeklinde alanlar sıralanmıştır.

İşbirliği çerçevesinde oluşturulan belgede, alınan kararların uygulanmasını izlemek ve takip etmek için bir mekanizma oluşturulmuştur. 15 Aralık 2010 tarihinde Türkiye'de düzenlenen ilk üst Düzey Bürokratlar Toplantısında, 2010-2014 dönemi için proje uygulamasında ortak bir plan kabul edilmiş ve bu proje Zirve Toplantısı'nda onaylanan iş birliği alanlarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Ayrıca Bakanlar Gözden Geçirme Konferansı, iş birliği sürecini değerlendirmek ve bir sonraki zirve toplantısını hazırlamak amacıyla 16 Aralık 2011 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Türkiye - Afrika bölgesel kuruluşları ile ilişkilerini geliştirerek diplomatik açılım hedeflemiştir. Abuja'daki (Nijerya) Türkiye büyükelçiliği, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) tarafından 2005 yılında akredite edilmiştir. Türkiye, Hükümetlerarası kalkınma Kurumu'na ait (IGAD) Uluslararası Ortakların Forumu'na 2008 yılında üye olmuştur.

Dar Es Salaam'daki Türk Büyükelçiliği (Tanzanya), Doğu Afrika Devletleri Topluluğu'ndan (EAC) 2010 yılında akredite edilmiştir. Aynı zamanda, Doğu ve

³⁹Türkiye- Afrika İşbirliği Zirvesi İstanbul Deklarasyonu, TASAM, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/930/turkiye-_afrika_isbirligi_zirvesi_istanbul_deklarasyonu

Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA) için Lusaka Türk Büyükelçiliği (Zambiya) yetkilendirilmiştir.

Afrika Kalkınma Bankası ve Afrika Kalkınma Fonu bölge dışı üyesi olarak Türkiye'nin üyeliği 14-15 Mayıs 2008 tarihinde yapılan Guvernörler Toplantısında onaylanmış ve Türkiye, Afrika Kalkınma Bankası'nın 25. bölge dışı üyesi olmuştur.

Türkiye, Afrika ülkeleriyle ikili ilişkilerini ve yakınlaşmayı geliştirmeye büyük önem vermiştir. Bu bağlamda, Afrika ülkelerinde diplomatik amaçlarına ulaşmak, her düzeyde ziyaretleri ve temasları gerçekleştirmek, iş birliği mekanizmalarını oluşturmak, ekonomik, ticari ve kültürel konular ile ilgili anlaşmaların yasal çerçevesini tamamlamak için önemli çabalar gösterilmiştir.

İnsani yardım programlarına ek olarak ekonomik kalkınma amaçlarına yönelik destek programları oluşturulmuştur. Kültürel ilişkilerin etkinleştirilmesi ve eğitim alanında desteklerin artırması için çalışmalar devam etmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ve Nijerya, Gana, Sudan ve Tanzanya gibi Güney Sahra Afrika ülkelerinin parlamentolarında dostluk gruplarının varlığı, ikili ilişkilerin gelişmesine büyük katkılarda bulunmaktadır.

Afrika Açılım Eylem Planı'nın uygulanması ve 2005 yılının Afrika Yılı ilan edilmesiyle birlikte, Afrika ülkeleriyle Türkiye'nin ticaret hacminde son yıllarda artış sağlanmıştır. Türkiye ile Sahraaltı Afrika ülkeleri arasında 2000 yılında 743 milyon dolar olan ticaret hacmi 2005 yılında 3 milyar dolara ve 2008 yılında 5,7 milyar dolara ulaşmıştır.⁴⁰ Özellikle Avrupa ve Amerika pazarlarında hissedilen küresel ekonomik kriz dolayısıyla 2009-2010 yıllarında gözlemlenen ekonomik küçülmeler sonrasında Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki ticaret hacmi 2013 yılında 7,5 milyar dolar düzeyine yükselmiştir. Bu rakamlar, son 12 yılda yaklaşık 10 kat bir artışı göstermektedir. Tüm Afrika kıtası ile olan Türkiye'nin ticareti ise 2005'de 9

⁴⁰ Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, "Türkiye-Afrika İlişkileri", <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>, (Erişim Tarihi 01.03.2016).

milyar dolar, 2009’da 15,8 milyar dolar ve 2013 yılında da 23,4 milyar dolar düzeyinde olmuştur.⁴¹

Tablo 1.1 : Afrika ile Türkiye Arasındaki Ticaret
(2003-2013 Yılları / Amerikan Doları)

Afrika ile Ticaret (2003-2013 Yılları / Amerikan Doları)

Dönem	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2003	2.128.558.625	3.338.423.713	5.466.982.338	-1.209.865.088
Kuzey Afrika	1.574.315.810	2.518.660.413	4.092.976.223	-944.344.603
Sahra altı	554.242.815	819.763.300	1.374.006.115	-265.520.485
2013	14.158.642.320	9.229.689.874	23.388.332.194	4.928.952.446
Kuzey Afrika	10.046.787.061	5.737.514.215	15.784.301.276	4.309.272.846
Sahra altı	4.111.855.259	3.492.175.659	7.604.030.918	619.679.600

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

TÜİK verilerine göre, 2010 yılında Kuzey Afrika ülkeleri ile toplam ihracat 7 milyar dolar iken, diğer Afrika ile 2,2 milyar dolardır. Aynı yıl Kuzey Afrika ülkeleriyle toplam ithalat 4,3 milyar dolar iken, diğer Afrika ülkeleriyle bunun yaklaşık olarak yarısına denk gelen 2,1 milyar dolardır. Kuzey Afrika’da sadece 5, TÜİK sitesinde “diğer Afrika” olarak etiketlenen Sahra-altı Afrika’da ise 48 ülke olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu oran daha da dikkat çekici hale gelmektedir.⁴²

Adalet ve Kalkınma Partisi hükümeti iktidarı dönemi ile Türkiye’nin Afrika ile olan ekonomik ilişkilerine bakıldığında Mısır, Cezayir, Tunus, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Nijerya ülkeleriyle ikili ticaret hacminin daha fazla öncelik sahibi olduğu görülmektedir.

Afrika ülkeleri ile Türkiye’nin ticari iş birliklerinin alternatifli hale gelmesi kıta ülkeleri ile gelişmekte olan ticari ilişkilere dair bir diğer önemli noktadır. Somut adımların devam etmesi ve kıta ülkeleri ile Türkiye arasındaki ekonomik ortaklıkların çeşitlendirile bilmesi durumunda Türkiye- Afrika ekonomik

⁴¹ TASAM, Türkiye ile Afrika Arasındaki Ekonomik ve Ticari İlişkiler, http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/turkiye_ile_afrika_arasindaki_ekonomik_ve_ticari_iliskiler_8f958eff-55b9-446e-b0bb-f23670952c8e.pdf (Erişim Tarihi: 12.11.2016)

⁴² Türkiye İstatistik Kurumu Resmi Sitesi, <http://www.tuik.gov.tr/>

ilişkilerinin, ticarete bağımlılıktan ziyade yatırımların ve iş birliklerinin arttırılması sürdürülebilir olacaktır.

Türkiye'nin Afrika'daki ülkelerle siyasi, iktisadi ve ekonomik başlıklarda artan iş birlikleri, akademik alanda da gözlemlenmektedir. Afrika kıtası bir çok alanda olduğu gibi, Türkiye tarafından 1990'lar ve 2000'lere kadar akademik anlamda da göz ardı edilen çalışma alanlarından biridir. Oysa özellikle günümüzde dünya gündeminde önemli yer tutan Afrika kıtası hakkında başta Avrupa'da ve Amerika'da olmak üzere dünyanın birçok merkezinde, üniversiteler, düşünce kuruluşları ve araştırma enstitüleri Afrika araştırmalarına yönelik faaliyet göstermektedir. 2008 yılında Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (AÇAUM) ve TASAM bünyesinde kurulan Afrika Enstitüsü, akademik anlamda önemli bir konuma sahiptir. Ayrıca, dünyanın ilgisini toplayan Afrika kıtasına yönelik son zamanlarda Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının çoğunluğu, Afrika ile ilgili önemli çalışmalar ve makaleler ortaya koymaktadır. Ancak, Türkiye'de Afrika üzerine çalışan uzman sayısı yeterli düzeyde değildir. Afrika üzerine yapılan çalışma ve eser sayısı veya Afrika'yla ilgili yazılan eserlerin Türkçe çevirileri kısıtlıdır. Kaynakların az ve yetersiz olması, çalışma yapan akademisyenlerin yabancı kaynaklara yönelmesine neden olmaktadır.

Sonuç olarak, Türk hükümetinin Afrika politikasını önemli ölçüde desteklediğini vurgulamak gerekir. Son dönemdeki Türk hükümeti, dış politikası ile ilgili başarılı bir strateji uygulamıştır.

1.4. GÜNÜMÜZDE TÜRKİYE- AFRIKA ARASINDAKİ SİYASİ İLİŞKİLER

1.4.1 Türkiye'nin Etkin Diplomatik Temsil Gücü

Türk devletinin Afrika'daki eylemleri birçok farklı biçimde olmuştur: Afrika'da bölgesel örgütlerde artan bir entegrasyon olması ve bölgede diplomatik maraton başlatılması, Türkiye'nin insani eylem planı ve Türk savunma politikasıdır.

Afrika açılım eylem planından önceki dönemdeki Türkiye dış ilişkileri politikası ve Afrika ile resmi ve diplomatik ilişkilerin gelişimine baktığımızda,

1960'lar itibari ile yeterli düzeyde olmasa da küçük çapta girişimler görülmektedir. Ancak düşük seviyedeki bu gelişmeler, 1960'lı yıllarda Afrika ülkelerine dair tutarlı olmayan bir dış politika göstermektedir. Bu dönemde Türkiye'nin kıta ülkelerine karşı çok ilgili ve sürdürülebilir politikalar izlediği görülmemektedir. Türkiye'nin bu ilgisizliği, Dışışleri'nde ve kamuoyunda kıta ülkeleri hakkında bir bilinmezliği ve bilgisizliği de beraberinde getirmekteydi. Bu dönemde ayrıca, bağımsızlıkları tanınan bazı ülkelerle diplomatik ilişkilerin başlaması uzun süre sonra gerçekleşmiştir. Türkiye, 1960'da tanıdığı Zaire ile sekiz yıl sonra, Nijer ve Togo ile yedi yıl sonra, Somali, Kamerun ve Malagazi Cumhuriyeti ile altı yıl sonra diplomatik düzeyde ilişkiler kurmuştur. Ayrıca Gine Bissau'yu 89 ülkenin tanınmasından ardından resmen tanımıştır.

2008 yılı birçok açıdan Türkiye ve Afrika ülkeleri arasındaki ilişkiler için önemli bir yıl olmuştur. Afrika ülkelerinde bulunan Türkiye'nin temsilciliklerin sayısında önemli bir artış görülmüştür. Türk hükümeti ve Bakanlar Kurulu kararları ile Afrika'da büyükelçilik ve başkonsolosluk sayısının artırılması kararlaştırılmış ve desteklenmiştir. Türkiye'nin 2008 yılı itibari ile Afrika'da 24 ve Sahraaltı Afrika'da ise 19 büyükelçiliği bulunmaktadır. Ankara'da büyükelçilikleri bulunan 8 Sahraaltı Afrika ülkesine ilaveten (Etiyopya, Güney Afrika, Nijerya, Senegal, Gambiya, Cumhuriyeti, Moritanya, Somali ve Sudan), 10 Sahra altı Afrika ülkesi (Angola, Gana, Gabon, Gine, Kamerun, Kenya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Madagaskar, Uganda, Zambiya,) Ankara'da Büyükelçilik açma kararı almıştır.⁴³

Türkiye, Afrika'daki diplomatik temas nokta sayısını arttırmaya karar vermiştir. 2000'li yılların başında Diplomatik temsilciliklerin sayısı AK Parti iktidarı ile ciddi artış göstermiştir. Bu dönemde Afrika kıtasında 15 Türk elçiliği bulunmaktaydı fakat ekonomik ve güvenlik nedenleriyle üç elçilik kapatıldı. Kapatılan elçilikler; Accra / Gana, Mogadişu / Somali, Daressalam / Tanzanya elçilikleridir.

Türkiye'nin 12 elçiliği vardı: Rabat / Fas, Cezayir / Cezayir, Tunus / Tunus, Trablus / Libya, Kahire / Mısır, Hartum / Sudan, Dakar / Senegal, Abuja / Nijerya, Kinshasa / Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Addis Ababa / Etiyopya, Pretoria /

⁴³ Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, <http://afrika.mfa.gov.tr/data/turkiye-afrika-ortak-uygulama-plani-2015-2019.pdf>

Güney Afrika ve Nairobi / Kenya yakın zamana kadar açık olan Türkiye elçilikleridir.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Afrika Ülkeleri ile kurduğu güçlü diplomatik iletişim sayesinde;

2009: Daressalam / Tanzanya ve Abidjan / Fildişi Sahilleri

2010: Yaoundé / Kamerun, Bamako / Mali, Accra / Gana, Kampala / Uganda, Luanda / Angola ve Antananarivo / Madagaskar,

2011: Lusaka / Zambiya, Maputo / Mozambik, Nouakchott / Moritanya Harare / Zimbabve, Mogadişu / Somali, Banjul / Gambiya ve Juba / Güney Sudan

2012: Niamey / Nijer, Windhoek / Namibya, Ouagadougou / Burkina Faso ve Libreville / Gabon.

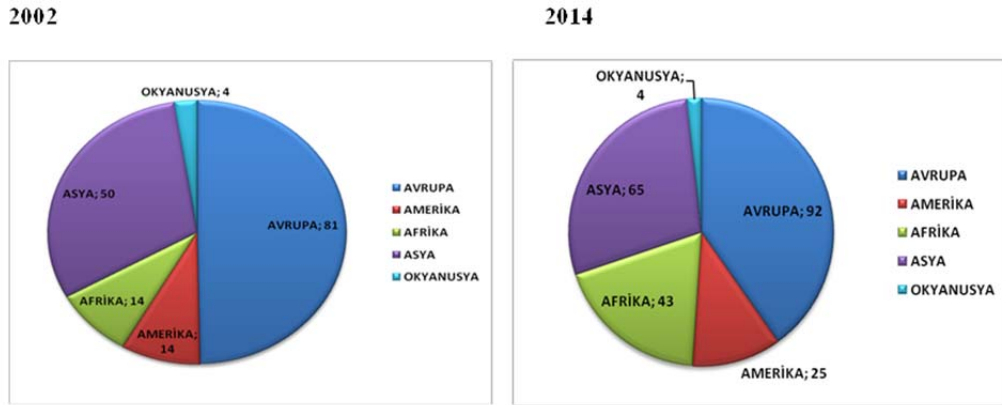
büyükelçilikleri 2009-2012 yılları arasında açılmıştır.

Aynı zamanda Çad Cumhuriyeti'nde büyükelçiliğin açılış kararı ve Cibuti için bir Türk Büyükelçiliği kurulması kararlaştırılmıştır. 2012 yılı sonunda Türk büyükelçiliklerin sayısı 34 olmuştur.

Gelişen ilişkiler sayesinde Türkiye'nin Güney Sahra'daki 11 ülkede (Etiyopya, Gambiya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Moritanya, Nijerya, Senegal, Somali, Sudan, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Uganda ve Angola) büyükelçilikleri bulunmaktadır. Kenya, Kamerun, Gine, Madagaskar, Gana, Gabon, Zambiya, Zimbabve, Ruanda, Tanzanya, Kongo Cumhuriyeti, Nijer, Güney Sudan, Djibuti, Burkina Faso, Sierra Leone gibi Afrika ülkeleri de son zamanlarda Ankara'da kendi büyükelçiliklerini açmaya karar vermişlerdir. Kuzey Afrika ülkelerinin (Fas, Tunus, Cezayir, Libya ve Mısır) Türkiye'de Büyükelçilikleri faaliyet göstermektedir. 2002 yılında Afrika'da 12 büyükelçilik ve 2 başkonsolosluk

bulunurken 2015 yılında bu sayı 39 büyükelçilik ve 4 başkonsolosluk olarak artış göstermiştir.⁴⁴

Tablo 1.2 : Temsilciliklerin Kıtalaraya Göre Dağılımı

Kaynak: Türkiye Dışişleri Bakanlığı

Uluslararası alanda bir ülkenin başka bir ülkede diplomatik temsilcilik tesis etmesi, temasa geçilen ülkeyle siyasi, iktisadi ve ticari alanda ilişkilerin artmasını desteklemektedir.

Türkiye, 2003 yılında gözlemci olarak Afrika Birliği'ne katılmıştır. Türkiye defalarca Afrika ile ilgili yaptığı beyanlarda Bağlantısızlar Hareketi'ne katılan Afrika Birliği'nin önemli rolünü belirtmiştir. Ayrıca, 2008 yılının Ocak ayında, Addis Ababa, Türkiye'yi Afrika Birliği Zirvesi sürecinde Afrika'nın stratejik partneri ilan etmiştir. Bu aynı zamanda Afrika Birliği'nde Türkiye'nin Afrika'nın sadık müttefiki olarak tanınmasını sağlamıştır.

2008 yılında Türkiye; Türkiye-Afrika Ortaklığı İstanbul Deklarasyonu, Birleşmiş Milletler ve Afrika Birliği dahil olmak üzere uluslararası kuruluşlar çerçevesinde bir Türk-Afrika işbirliği oluşturmuştur.

⁴⁴ Türkiye Cumhuriyet Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Resmi Web Sitesi, <http://kdk.gov.tr/sayilarla/13-yilda-65-yeni-temsilcilik-turkiyenin-yurtdisindaki-temsilcilik-sayisi-228e-cikti/41>

Aslında Türkiye-Afrika işbirliği, terörizmle ya da küresel ısınma tehdidiyle savaşmak için en iyi yol olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, Afrika Kalkınma Bankası'nın 2008 yılında üyesi olmuştur. Türkiye böylece Afrika Kalkınma Bankası'nın bölgesel ülke olmayan 25'inci üyesi olmuştur. Guvernörler Kurulu tarafından verilen nihai onayla Banka sermayesine Türkiye girişi sağlanmıştır.

1.4.2 Türkiye-Afrika İlişkilerinde Diplomatik İletişim Açılımı Ve Görüşme Trafığı

Türkiye ve Afrika arasındaki ilişkilerde 1998 yılı itibari ile uygulanmaya başlanan Afrika Açılım Eylem Planı önemli bir noktadır. Yapılan görüşmelerin zemini ekonomi, sağlık, güvenlik, eğitim gibi başlıklar altında toplanmış ve her bir başlık için taraf ülkeler arasında kurulan heyetler ile görüşmeler sağlanmış, zirveler yapılmıştır.

Son yıllarda Sahra altı Afrika'da Türk Devleti tarafından yönetilen gerçek bir diplomatik açılım gözlemlenmiştir. Bu açılım Afrika'da büyükelçilikler açılmasıyla ve diplomatik ziyaretlerin sayısının artmasıyla ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin 2002 yılından beri dünyada açılan 27 yeni büyükelçiliğinden 19'u Afrika'dadır.

Bu diplomatik temsilciliklerden, tarihi ortaklarına karşılık gelen Kenya ve Senegal elçilikleri 1960 yılında açılmıştır. Bu devletler, Türkiye ile düşük fakat sabit diplomatik ilişkiler kurmuştur. Bu ilişkiler 2000 yılında ticari ilişkilerin geliştirilmesinde köprü olarak kullanılmıştır. Güney Afrika, Nijerya ve Gana gibi ülkeler örnek olmak üzere Afrika'da nerede elçilikler kurulduysa orası önemli bir ekonomik güç haline gelmiştir.

Türkiye politik ve ekonomik amaçlar ile Afrika ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek üzere çalışmalar çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Ticari ilişkiler anlamında Kuzey Afrika ülkeleri ile ilişkilerini Türk firmaları vasıtası ile güçlendiren Türkiye ticari ilişkileri sağlamlaştırmak ve ticari faaliyetleri kolaylaştırmak için Afrika ülkeleri ile Serbest Ticaret Anlaşması (STA) görüşmeleri başlatılmıştır. Bu

çerçevede ilk anlaşmalar 2005 yılında Fas ve Tunus ile STA imzalanmıştır.⁴⁵ Bu anlaşmalar Afrika'da imzalanan ilk ticari işbirliği anlaşmaları olmuştur. Bunun yanı sıra Mısır, Cezayir, Sudan, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kenya, Etiyopya ve Cibuti ile de aynı başlıklar üzerine temaslar başlatılmıştır. 2003 yılından itibaren Afrika'daki Türk yatırımları büyük ölçüde artış göstermiş ve 2005 yılı sonunda 400 milyon dolar seviyesini aşmıştır. 2004 yılına kadar Afrika'da yalnızca 4 ülkede Ticaret Müşavirliği bulunmakta iken bu sayı 2004 yılında 10'a çıkarılmıştır.

Burkina Faso, Kamerun, Fildişi Sahili gibi ülkeler de son yıllarda Türkiye ile önemli oranda diplomatik ve ticari ilişkiler geliştirmişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül; Kenya (2009), Tanzania, Kongo, Kamerun (2010), Nijerya (2011), Gabon (2011) ve Gana (2011) ülkelerini ziyaret etmiştir. Ayrıca dönemin Başbakanı Erdoğan ve Ekonomi Bakanı Çağlayan ise Somali (2011) ve Güney Afrika (2011) gibi Afrika ülkelerinde Türk işadamlarının büyük girişimlerine kolaylaştırıcılık sağlamıştır.

Ocak 2013 ayında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Afrika'yla bazı ilişkilerini güçlendirmek için Afrika'da diplomatik bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Devlet zirvesindeki toplantıları gerçekleştirmek ve buralardaki ticari zirveleri takip etmek için Gabon, Nijer ve Senegal'i ziyaret etmiştir.

Buna karşılık, Uganda ve Kongo Cumhuriyeti de 2011 yılında Ankara'da elçiliklerini açmıştır. Angola, Kenya, Cibuti, Nijer, Güney Sudan ve Gana ise 2012 yılında elçilik açmaya devam etmiştir. Bugün Ankara'da toplam 20 tane Sahraaltı ve Afrika elçilikleri vardır. Buna ek olarak, diğer 12 Afrika ülkesi önümüzdeki yıllarda Ankara'da büyükelçilik açma isteklerini teyit etmişlerdir. Beş yıl içinde Afrika elçiliklerinin sayısının 32'ye yükseleceği düşünülmektedir.

1.4.3 Türkiye'nin Afrika'da Savunma Alanında Faaliyetleri

Afrika'ya yaklaşma ve yeni ekonomik-jeopolitik ufuklar başlatma sürecinde Türkiye, askeri işbirliğini uygulamak için Afrika ülkeleri ile bir dizi anlaşma yapmıştır.

⁴⁵ Dış Ticaret Müsteşarlığının, Eylül 2006 Tarihli "Afrika ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi" Raporu.

İlk olarak, büyük Afrikalı ortaklarla ikili ticaret uygulamıştır. Buna, savunma sanayinde Eylül 2012’de Güney Afrika ile Türkiye arasında imzalanan "Savunma Sanayinde İşbirliği Anlaşması" örnek gösterilebilir. Bu tür anlaşmalar, aynı zamanda Nijerya ve Etiyopya’yla da yapılmıştır. Afrika'nın en kalabalık ülkesi olan Nijerya ile (170 milyon kişi), 2011 yılında askeri filosunun teslimatını ve Nijeryalı askerlerin bir kısmının Ankara tarafından eğitilmesini konu alan bir savunma paktı imzalanmış, diğer yandan Nijerya tarafından Türk deniz kuvvetlerinin eğitimi sağlanmıştır.

Etiyopya ile Türk ordusu tarafından askeri eğitimi kapsayan bir askeri anlaşma imzalanmıştır. Bu ikili savunma anlaşmaları Afrika askeri teçhizat pazarına Türkiye'nin artan ilgisinin bir parçasıdır. Nitekim Türkiye son dönemde askeri teçhizat üretiminde kendi ihtiyaçları için yeterli hale gelmiştir. Bu nedenle Güney Afrika, Gana, Nijerya ve Kamerun gibi ülkelere özellikle elektronik donanım ve zırhlı araçlar ihraç etmek istemektedir.

Öte yandan Türkiye, Somali gibi ülkelere yardım teklifinde bulunmuştur. Türkiye Somali'nin durumunun gelişmesine önemli yardım sağlamıştır. Ağustos 2011 ayında Shebab terör örgütünün yenilgisinden ve tasfiye edilmesinden itibaren Türk devleti yaklaşık 500 kişiyi Somali'ye yardım için görevlendirmiş ve kalkınma yardımı olarak yaklaşık 50.000.000 \$ ödemiştir. 2010 yılı Mayıs ayında Türkiye, Somali hakkında BM Zirvesi'ne ev sahipliği yapmış, hem kalkınma yardımı hem de Somalili askerlerin eğitimi ile askeri yardım sözü vermiştir.

2012 yılı Şubat ayında Türk Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Somali devletini kapasite gelişimine teşvik ederek, bununla ilgili maddi destek ve kaynak sağlama taahhüdünü yinelemiştir. Türkiye Sudan'da aktif çalışmalar yürütmüştür. 2005’te ilk olarak Darfur'da faaliyet gösteren Türk hava kuvveti desteği ile bölgede NATO’nun yanında yer almıştır. Fakat 2011 yılında Güney Sudan'ın resmi olarak ayrılmasıyla, Türkiye her iki Sudan’da aktif olmaya devam etmiştir. İki ülke arasında sınırlarda sürekli meydana gelen çatışmalara karşı Türkiye arabulucu rolünü üstlenmiştir.

Türkiye Afrika'daki uluslararası koalisyonlarda da aktif olmuştur. Türkiye NATO eylem planları çerçevesinde 2009’da silahlı kuvvetlerini ve bir gemiyi

Afrika'ya göndererek Somali kıyılarında korsanlığa karşı mücadele için ABD tarafından yürütülen 151 adlı kuvvete katılmıştır. Bu taahhüt Türkiye'nin prestiji için etkili olmuştur. Mayıs 2012'de NATO ile beraber korsanlıkla mücadeleye katılan Türk fırkateyni Giresun, Umman kıyılarında 14 Somalili korsanı gözaltına almıştır. Türkiye, aynı zamanda Fildişi Sahili'nde Birleşik Milletler Misyonu (ONUCI), Liberya Misyonu (UNMIL), Demokratik Kongo Cumhuriyeti Misyonu (MONUC), Sudan Misyonu (UNMIS) ve Darfur Misyonu (UNAMID) olarak koalisyonlarda görev almıştır.

Türkiye, Afrika uluslarının haklarının gözetilmesi ve mağduriyetlerinin giderilmesi konusunda uluslararası toplum ile zıt duruş sergilediği olaylarda ve durumlarda tepkisini dile getirmiştir. Uluslararası toplumda, Mali'deki Fransa'nın saldırısına sessiz kalınmasından dolayı, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından 2013 yılında diplomatik bir kınama gerçekleştirilmiştir

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE - AFRIKA ÜLKELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN

KURUMSALLAŞMASI

2.1 TÜRKİYE – AFRIKA ÜLKELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERE GENEL BAKIŞ

Türkiye'de Afrika kıtası ile ilişkileri güçlendirmek adına yapılan gönüllü faaliyetler, 1998 yılında Afrika'ya giriş programının kabul edilmesiyle artmıştır. Bu faaliyetler; Türkiye'nin Afrikalıların desteğine güvenerek uluslararası kuruluşlarda görünürlüğünü arttırmak istemesine ve daha küçük aktörler ile dengeli ilişkiler geliştirerek dış politikasını çeşitlendirmeyi istemesine dayanmaktadır.

2003 yılında farklı eylem planları düşünülmüştür, ayrıca sembolik ve somut adımlar katlanarak artmıştır. Diplomatik ilişkilere; 2005'de Türkiye'de Afrika Yılı ilan edilmesi, 2008 yılında ilk Türk-Afrika İşbirliği Zirvesi'nin gerçekleştirilmesi, Türkiye-Afrika odasının kurulması, kalkınma yardımı bütçesinin arttırılması, askeri

işbirliğinin geliştirilmesi, kıtada birçok Türk elçiliklerinin açılması gibi gelişmeler örnek olarak gösterilebilir. Türk hükümeti tarafından uygulanan bu dış politikaya, Türkiye’deki özel sektördeki aktörler de Afrika kıtasına odaklanarak katkı sağlamaktadır.

Özel sektör alanında ise güçlü işadamları dernekleri tarafından teşvikte bulunularak küçük ve orta ölçekli işletmeler adına Afrika’da çok sayıda yatırım planlanmıştır. Bu yatırımların bazıları Adalet ve Kalkınma Partisi tabanının bir uygulamasıyken, bazılarıysa güçlü işadamlarına aittir. Bu yatırımlar Afrika’daki Türk varlığının etkinliğini belirleyen enstrümanlar olarak nitelendirilebilir.

Tükettiği petrol ’un % 90’ını ve gazın % 98’ini ithal eden Türkiye⁴⁶, arz kaynaklarının çeşitlendirilmesi amacıyla Nijerya’dan çıkan petrol ve gazı ithal etmesi, Türkiye açısından pozitif bir strateji olarak belirlenmiştir. Ticaretin yoğunlaşması ile Türk Hava Yolları tarafından, kıtadaki başta Batı Afrika ve Afrika’nın doğu kıyıları olmak üzere son yıllarda birçok yeni hatlar açılmıştır. Genel olarak, Türkiye – Afrika arasındaki ticaret sermayesi 2003 yılındaki bir milyar dolardan 2011 yılındaki 10 milyara yükselmiştir. Ocak 2013 yılında, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan 2015 yılında ticaret hacmini 50 milyar \$ gibi bir iddialı hedefe ulaştırmak istediğini söylemiştir.

Afrika ülkeleri ile Türkiye’nin içinde bulunduğu ilişkilerin ve iş birliğinin değerlendirilmesi ve ilişkileri daha da destekleyecek ve geliştirecek yeni çalışma kolları ve yöntemlerin belirlenmesi amacıyla 18-21 Ağustos 2008 tarihlerinde, 49 Afrika ülkesi ile, Afrika Birliği dahil 11 uluslararası ve bölgesel örgüt temsilcisinin katılımıyla İstanbul’da I. Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi⁴⁷ düzenlenmiştir. Zirve’de kabul edilen “Türkiye-Afrika İşbirliği İstanbul Deklarasyonu: Ortak Bir Gelecek İçin İşbirliği ve Dayanışma” ve “Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi” başlıklı dokümanlar ile Türkiye-Afrika ilişkileri stabil ve sürdürülebilir bir düzleme oturmıştır.

⁴⁶ BOTAŞ Sektör Raporu 2013, Bilkent – Ankara : (4-17).

⁴⁷ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/afrika-birligi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 11.11.2016).

2008 yılında gerçekleştirilen I. Türkiye – Afrika İşbirliği Zirvesi’nde çıkan belgelerde yer alan izleme ve takip mekanizması tarafından, 15 Aralık 2010 tarihinde İstanbul’da Düzeye  st Bürokratlar Toplantısı organize edilmiştir. Bu toplantıda bir yol haritası niteliği taşıyan 2010-2014 yıllarını kapsayan “Türkiye-Afrika İşbirliği Ortak Uygulama Planı” kabul edilmiştir. 53 ülkeden 35 Bakanın katılımıyla 16 Aralık 2011 tarihinde İstanbul’da Bakan Düzeyinde Gözden Geçirme Konferansı, daha sonra da 19 Haziran 2013 tarihinde Addis Ababa’da II. Düzeye  st Bürokratlar Toplantısı düzenlenmiştir. Son olarak Türkiye, Somali Yüksek Düzeyli Ortaklık Forumuna 23-24 şubat 2016 tarihlerinde İstanbul’da ev sahipliği yapmıştır.

19-21 Kasım 2014’te II. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi, Ekvator Ginesi’nin başkenti Malabo’da gerçekleştirilmiştir. Afrika Birliği’nin standart uygulaması çerçevesinde, Banjul Formülü olarak literatürde yer bulan ve belli sayıda Afrika  lkesinin Afrika kıtasını temsilen Zirve’ye katılımı ile gerçekleşmiştir. Davetler Afrika Birliği Komisyonu tarafından gönderilmiştir. Ayrıca, ev sahibi  lke Ekvator Ginesi, diğer bazı Afrika ülkelerine de gözlemci olarak katılmaları için davet göndermiştir. Neticede, toplam olarak 30’a yakın ülkenin temsil edildiği Zirve, katılım bakımından emsallerini geride bırakmıştır

Zirve, “sürdürülebilir bir kalkınmanın ve bütünleşmenin güçlendirilmesi için yeni bir ortaklık modeli” teması altında toplanmış ve bir Bildiri ile 2015-2019 dönemine ilişkin Ortak Uygulama Planı kabul edilmiştir. Bu belgeler, aynı zamanda, gelecek Zirve’nin 2019 yılında Türkiye’de toplanmasını karara bağlamaktadır.

Diplomatik Temsilciliklerin Karşılıklı Olarak Artması: Mayıs 2009’da 7’si Sahraaltı Afrika’da olmak üzere Kıta’da toplam 12 Büyükelçilik bulunmaktayken 2016 yılı itibariyle bu sayı 39’a yükselmiştir. 2009 yılında Tanzanya ve Fildişi Sahili’nde, 2010 yılında Kamerun, Gana, Mali, Uganda, Angola ve Madagaskar’da, 2011 yılında Zambiya, Mozambik, Moritanya, Zimbabve, Güney Sudan, Somali ve Gambiya’da, 2012 yılında Nijer, Namibya, Burkina Faso ve Gabon’da, 2013 yılında

Çad, Gine, Eritre ve Cibuti’de Türk Büyükelçilikleri açılmıştır. 2014 yılında ise Kongo Cumhuriyeti, Ruanda, Botsvana ve Benin’de faaliyetlerine başlamışlardır.

Afrika ülkeleri de, Ankara’da açtıkları Büyükelçiliklerle, Afrika’ya açılım politikası ile ilgili atılan adımların karşılıksız kalmadığını göstermişlerdir. 2008 yılı başında 5’i Sahraaltı Afrika olmak üzere 10 Kıta ülkesinin Ankara’da Büyükelçiliği faaliyet göstermekteydi. Bu sayı 2008 yılında Somali, 2010’da Gambiya ve Moritanya, 2011’de Uganda ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti, 2012 yılında Angola, Kenya, Cibuti, Nijer, Güney Sudan ve Gana, 2013 yılında Ruanda, Gine, Kongo, Benin, Fildişi Sahili, 2014 yılında ise Zambiya, Burkina Faso, Mali ve Burundi Büyükelçiliklerinin açılmasıyla 32’ye yükselmiştir.

Büyükelçiliklerin 26’sında Ticaret Müşavirliği mevcuttur. Ayrıca Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) 15 ofisi ile (Somali dahil) Afrika genelinde faaliyet göstermektedir. Yunus Emre Türk Kültür Merkezi⁴⁸ (YETKM) 2015 yılında Hartum’da bir merkez açmıştır. YETKM’nin önümüzdeki dönemde Pretorya, Cibuti, Gambiya ve Nijer’de merkezler açması öngörülmektedir.

Anadolu Ajansı (AA) Sahraaltı Afrika’daki ilk temsilciliğini 2014’te Addis Ababa’da açmıştır. AA ayrıca Batı Afrika ülkelerinden haber geçen muhabirleri sayesinde, Afrika ile ilgili konularda İngilizce ve Arapçanın yanı sıra Fransızca da haber yayınlamaya başlamıştır.⁴⁹

Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması (TEİA), Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması (YTKT), Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi (ÇVÖ), askeri, eğitim ve kültür alanlarında işbirliği anlaşmaları başta olmak üzere Afrika ülkeleri ile ikili işbirliğinin ahdi altyapısının tamamlanmasına önem ve öncelik verilmektedir. Bu bağlamda, anlaşmaların müzakerelerinin tamamlanması ve imzalanması bakımından uygun vesileler teşkil ettiği düşüncesiyle, üst düzey ziyaretler sırasında mümkün olduğunca çok sayıda anlaşma imza edilmesine gayret gösterilmektedir.

⁴⁸ Yunus Emre Enstitüsü Resmi İnternet Sitesi, <http://www.yee.org.tr/>

⁴⁹ AA Afrika’nın Dünyaya Açılan Penceresi Olacak <http://aa.com.tr/tr/turkiye/aa-afrikanin-dunyaya-acilan-penceresi-olacak/160286?amp=1> (Erişim Tarihi: 11.11.2016).

38 Afrika ülkesiyle TEİA imzalanmış ve karma ekonomik komisyonu oluşturulmuştur. 17 ülkeyle YTKT, 1 ülkeyle serbest ticaret anlaşması, 8 ülkeyle ÇVÖ anlaşması yapılmıştır. DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu) bünyesinde 19 SAA ülkesiyle İş Konseyi kurulmuştur.

Afrika ülkeleriyle öncelikli olarak diplomatik ve resmi pasaportlara vize muafiyeti öngören anlaşmalar imzalanmaktadır. Halen 17 Sahraaltı Afrika ülkesiyle diplomatik pasaportlara, 3 Sahraaltı Afrika ülkesiyle ise resmi pasaportlara vize muafiyeti öngören anlaşma imzalanmıştır. Diğer taraftan, Afrikalı işadamlarına yönelik yürütülen vize kolaylığı çalışmaları kapsamında, THY ile seyahat eden Sahraaltı Afrika ülkeleri işadamlarından geçerli Schengen, İngiltere veya ABD vizesi hamili olanlara, 20 Nisan 2011 tarihinden başlayarak Atatürk Havalimanı hudut kapısında 30 güne kadar ikamet süreli tek giriş vizesinin verilmesine başlanmıştır. Aynı kapsamda Afrika ülkeleri e-vize uygulaması kapsamına da alınmıştır.

2.2 KUZAY AFRIKA ÜLKELERİ VE TÜRKİYE ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Kuzey Afrika bölgesi, Afrika kıtasının kuzeyinde kalan Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Sudan ve Mısır'ın yer aldığı altı ülkeden oluşmaktadır. Afrika'nın erken keşfedilen bölgesi olması nedeni ile iç bölgelere göre daha erken tarih sahnesinde adı geçen bir bölge olmuştur. Kuzey Afrika ülkeleri ile Osmanlı arasındaki ilişkiler diğer Afrika bölgelerine göre daha erken başlamış, 16.yüzyılın itibari ile bölge Osmanlı yönetimi altına girmiştir. 1912 Uşi Antlaşması ile Kuzey Afrika'daki son toprağını kaybeden Osmanlı'nın yerini 20. yüzyılın ortalarına kadar Fransa, İtalya, İngiltere ve İspanya sömürgeleri almıştır.

Kuzey Afrika'da yer alan en önemli ülkelerinden biri olan Mısır'ın köklü bir tarihsel geçmişi vardır. Antik Mısır Medeniyeti ya da Eski Mısır olarak tanımlayabileceğimiz bu medeniyetin tarihi yaklaşık 7,000 yıl kadar geçmişe dayanmaktadır. 1517 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına

dahil edilen Mısır, 1914 yılında İngilizlerin bölgeyi ilhak ettiğini açıkladığı süreye kadar Osmanlı yönetimi altında yaşamıştır.

Osmanlı'dan gelen ve Türkiye ile devam eden Mısır – Türkiye ilişkilerinde diplomatik ilişkiler 1925 yılında başlamış ve 1948 yılında Türkiye tarafından Kahire kentinde büyükelçilik açılması ile ilişkiler devam etmiştir.⁵⁰ Ancak iki kutuplu dünya sisteminde batı bloğunda yer alan Türkiye, 1961-1963 yılları arasında Mısır'da sosyalist rejim kurulması ile ilişkiler askıya almıştır. 1963 yılında yeniden başlayan ilişkiler neticesinde 2005 yılında iki ülke arasında serbest ticaret anlaşması imzalanmıştır. Kasım 2012'de gerçekleşen Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi çerçevesinde 41 hukuki belge imzalanarak iki devletin ilişkileri güçlendirilmiştir.⁵¹ Fakat 3 Temmuz 2013'te Mısır'da demokrasi dışı yollarla askeri darbe yapılmasıyla iki devletin diplomatik ilişkileri maslahatgüzar seviyesine indirilmiştir.

Türkiye ve Fas arasındaki diplomatik ilişkiler, Fas'ın bağımsızlığını kazanmasını takiben 17 Nisan 1956 yılında iki ülke Hükümetleri tarafından aynı gün yapılan ortak açıklamayla tesis edilmiştir.⁵² 2004 yılında akdedilen ve 2006 yılında yürürlüğe giren Serbest Ticaret Sözleşmesi ile Kuzey Afrika ülkeleri ile, özellikle Fas ile Türkiye arasındaki ticari hacim genişlemiştir.

Türkiye – Sudan arasındaki diplomatik ilişkiler 1956 yılında başlamıştır. Türkiye'nin Türk büyükelçiliği Hartum kentinde, Sudan'ın ise büyükelçiliği Ankara'da yer almaktadır ve İstanbul'da Sudan Başkonsolosluğu açılmıştır. İki devlet arasında çok sayıda üst düzey ziyaret gerçekleşmiştir, bu ziyaretler sonucunda değişik işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır. İki devletin ticaret değişim hacmi 2014 yılında 320 milyon dolara ulaşmıştır, ayrıca Türk firmaların üstlendikleri projeler

⁵⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi <http://kahire.be.mfa.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 15.12.2016).

⁵¹ YOUSFİ, Radouan. Türkiye'nin Kuzey Ve Doğu Afrika'ya Yönelik Yumuşak Güç Politikası, Beykent Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, s.63.

⁵² Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi http://www.mfa.gov.tr/turkiye-fas_siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 15.12.2016).

300 milyon dolar civarındadır.⁵³ TİKA Başkanlığı ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK) arasındaki işbirliği kapsamında Sudan genelinde ve özellikle Darfur'da kalkınma öncelikli olmak üzere yerel halkın acil ihtiyaçlarına yönelik projeler yürütülmekte, Sudan makamlarıyla yakın işbirliği içinde çalışılmaktadır. TİKA kurumu tarafından 150 yatak kapasiteli çağdaş bir eğitim hastanesi Darfur-Nyala'da kurulmuştur. 80 milyon dolarlık insani yardım ve kalkınma için destek yapılmış, Ayrıca Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Kurumu 55 Sudanlı öğrenciye burs tahsis etmiştir. Güvenlik işbirliği anlaşması çerçevesinde Sudan polisine her yıl Türkiye'de değişik eğitimler verilmektedir. Bu çerçevede, yaklaşık 3800 Sudan polisine eğitim verilmiştir. Ulaşım açısından iki devlet arasında her gün en az iki uçuş bulunmaktadır.⁵⁴

Kuzey Afrika'da bulunan Tunus, Mağrip Bölgesi'nin en küçük ülkesidir. Bağımsızlığını 1956 yılında kazanan Tunus ile Türkiye arasındaki resmi ilişkiler 1957 yılında başlamıştır. Bağımsızlığından sonra Tunus'u ilk tanıyan ülkeler arasında yer alan Türkiye'nin Tunus ile diplomatik ilişkileri en üst düzeydedir. 300 yıl civarında Osmanlı yönetiminde kalan bölgede Türklere ve Türkiye'ye karşı olan olumlu hava siyasi ve diplomatik ilişkilere de yansımış ve iki ülke arasında karşılıklı ziyaretler ve işbirliği süreklilik arz etmiştir. Afrika ülkeleri ile imzalanan Serbest Ticaret Antlaşması taraf ülkeler arasında ticari hacmi genişletmiş ve her geçen yıl artan bir ivme ile ticari işbirliklerinin geliştiğini görmekteyiz. Ekonomi Bakanlığı verilerine göre, ülkemiz ile Tunus arasındaki ticaret hacmi 2014 yılında 1,1 milyar ABD Doları, 2015 yılı Ekim ayı sonu itibarıyla 812,4 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir.⁵⁵

⁵³ YOUSFİ, Radouan. Türkiye'nin Kuzey Ve Doğu Afrika'ya Yönelik Yumuşak Güç Politikası, Beykent Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, s.63.

⁵⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-sudan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 15.12.2016).

⁵⁵ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi <http://tunus.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121683> (Erişim Tarihi: 15.12.2016).

Tablo 2.1 : Türkiye-Tunus Dış Ticaret Değerleri (1.000 Dolar)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2003	220.015	98.139	318.154	121.876
2004	256.162	100.409	356.571	155.753
2005	294.785	117.372	412.158	177.413
2006	324.893	150.094	474.987	174.799
2007	530.277	229.788	760.065	300.489
2008	778.098	365.381	1.143.480	412.717
2009	647.082	234.980	882.062	412.102
2010	713.631	280.720	994.351	432.911
2011	802.791	249.789	1.052.580	553.001
2012	796.738	195.624	992.362	601.114
2013	892.157	289.268	1.181.425	602.889
2014	915.092	196.697	1.111.789	718.394
2014 (Ocak-Ekim)	770.437	175.137	945.575	595.300
2015 (Ocak-Ekim)	682.919	129.579	812.498	553.339

Kaynak: Türkiye Ekonomi Bakanlığı

Cezayir, yüzölçümü bakımından Kuzey Afrika’da yer alan en büyük ülkedir. Türkiye Cezayir’i 31 Temmuz 1962 tarihinde, bağımsızlığını kazandıktan kısa süre sonra tanımıştır. Fakat 1958 yılında, bağımsızlık mücadelesi devam ederken, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda yapılan kendi kaderini tayin etme oylamasında Türkiye’nin Cezayir hakkındaki oyunu çekimser yönde kullanması, Cezayir’de düş kırıklığı yaratmış ve ikili ilişkilerimizin gelişmesi önünde uzun süre engel teşkil etmiştir.⁵⁶ Bu durum 1985 tarihinde Türkiye Başbakanı Turgut Özal’ın Cezayir’e yaptığı ziyaret sırasında BM’deki oy tercihimiz dolayısıyla resmen özür dilemesi ile yumuşamış ve ilişkiler olumlu bir zemine oturmaya başlamıştır. Ayrıca Demokrat Parti döneminde izlenen batı yanlısı politikalara rağmen aslında bölgeye ilgisini ve desteğini içten içe kaybetmeyen Türkiye’nin Cezayir Bağımsızlık Savaşı sürerken 1959 yılında Cezayir’e silah ve mühimmat desteğinde bulunduğunu, fakat bu

⁵⁶ Cezayir'in Bağımsızlığının 50. Yılı, <http://www.afrika.com.tr/?pnum=40&pt=CEZAYI%C4%B0R%27%C4%B0N%20BA%C4%9EIMSIZLI%C4%9EININ%2050.%20YILI> (Erişim Tarihi: 15.12.2016).

durumun gündeme getirilmeden yapıldığını dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in 1999'daki Cezayir ziyaretinde yetkililere ifade ettiğini görmekteyiz.⁵⁷

Bu gelişmeler ışığında ve 1998 yılında gündemde yer alan Afrika Açılımı Eylem Planı desteği ile iki ülke arasında çok sayıda üst seviyede ziyaretler yapılmıştır. 2-4 Şubat 2005 tarihlerinde Cezayir Cumhurbaşkanı Abdülaziz Bouteflika Türkiye'yi ziyaret etmiştir, ardından dönemin Başbakanı Erdoğan 22-23 Mayıs 2006 yılında Cezayir'e resmi bir ziyaret yapmıştır. Söz konusu ziyaretinde "Dostluk ve İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu 25-26 Kasım 2012'de Cezayir'i ziyaret etmiştir.⁵⁸ Yükselen bu işbirliğini ekonomik alan da izlemektedir. Cezayir, Türkiye'nin Afrika kıtasındaki en önemli ticaret ortaklarının başında gelmektedir. 2010 yılında Türkiye, Cezayir'e 1,5 milyar ABD doları civarında ihracat gerçekleştirmiştir. Cezayir'in Türkiye'ye ihracatı ise aynı dönemde 2,3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca Cezayir, Türkiye'nin önemli enerji tedarikçilerinden birisidir. Türkiye ithal ettiği gazın %12'sini Cezayir'den tedarik etmektedir. Bu ticari ve siyasi hareketlilik neticesinde Cezayir'de 200'ü aşkın Türk şirketi ve 5000 kadar Türk vatandaşı ikamet etmektedir.

Türkiye ve Libya arasındaki ilişkiler incelğinde, ilk önemli gelişmeler 1969'daki ihtilal sonrasında iktidara gelen Muammer Kaddafi döneminde olmuştur. Kıbrıs Barış Harekatı sırasında Libya devletinin askeri mühimmat yardımı dolayısıyla ilişkiler gelişmiş ve 1975'te o zamanki Libya Başbakanı Binbaşı Abdüsselam Callud'un resmî ziyareti dolayısıyla en üst noktaya ulaşmıştır. Ancak 1990'lı yılların ortalarından itibaren Türkiye'yi ve izlediği politikayı batı yanlısı olmak ile eleştiren Kaddafi ile diplomatik ilişkiler gerilmiştir. 17 Şubat 2011 devrimini müteakiben Türkiye, Ulusal Geçiş Konseyi'ni "Libya halkının tek temsilcisi" olarak tanımıştır. Trablus'un Ulusal Geçiş Konseyi'nin tam kontrolü altına girmesini müteakiben, 2 Eylül 2011 tarihinde Trablus'a Büyükelçi atayan ilk ülke olmuştur.⁵⁹ Libya'daki bu değişimin demokratikleşme açısından önemli olduğu

⁵⁷ Hürriyet, <http://www.hurriyet.com.tr/42-yil-sonra-aciklanan-tarihi-gercek-turkiye-cezayire-silah-vermis-39060208> (Erişim Tarihi: 15.12.2016).

⁵⁸ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cezayir-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (Erişim Tarihi 16.12.2016).

⁵⁹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-libya-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi 16.12.2016).

görüşüne sahip olan Türkiye, Libya'nın devlet yapısını sağlam tutabilmek için ciddi teknik ve eğitim desteği vermektedir.⁶⁰ Ancak ülkede yaşanan istikrarsız ve güvenlik sorunları, ikili ilişkileri etkilemiş ve birçok ticari ilişkinin askıya alınmasına neden olmuştur.

Tablo 2.2 : Türkiye'nin Kuzey ve Doğu Afrika'daki Dış Temsilcilikleri

Ülke	2000 öncesi	2009	2010	2011	2012	2013
Etiyopya	*	*	*	*	*	*
Mısır	*	*	*	*	*	*
Fas	*	*	*	*	*	*
Sudan	*	*	*	*	*	*
Tunus	*	*	*	*	*	*
Cezayir	*	*	*	*	*	*
Kenya	*	*	*	*	*	*
Libya	*	*	*	*	*	*
Tanzanya		*	*	*	*	*
Uganda			*	*	*	*
Somali				*	*	*
Cibuti						*
Eritre						*
Toplam	8	9	10	11	11	13

Kaynak: Türkiye Dışişleri Bakanlığı

⁶⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-libya-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi 16.12.2016).

Kuzey Afrika ülkeleri ve Türkiye arasındaki ilişkileri analiz edildiğinde aslında birbirine benzer eylemler ve politikalar görülmektedir. Osmanlı döneminden itibaren kurulan bir tarihsel geçmiş, sömürge döneminde Kuzey Afrika ülkelerinin Türk dış politika gündeminde yer almaması, bağımsızlık mücadeleleri sırasında Kuzey Afrika ülkelerine karşı sömürgeci Avrupa ülkelerinden yana resmi bir tutum içerisinde olmasına karşılık bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından hemen bu ülkeleri tanınması ortak özelliklerdir. Ayrıca Türk hükümetinin 1960 yılında askeri müdahaleye uğraması, 1971 yılında yine askeri zorlama ile yönetimin istifa etmesi, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı, 1970-1980 yılları arasında siyasi istikrarsızlık ve 1980 askeri darbesi, Türkiye'nin dış politikaya odaklanmasına engel olmuştur. Özal dönemi ile başlayan dış açılma politikaları, 2002 yılı itibari ile giderek artmıştır.

2.3 EĞİTİM BOYUTUNDA AFRİKA'DA KURULAN TÜRK OKULLARI VE AFRİKALI ÖĞRENCİLERE VERİLEN BURSLAR

Ülkelerin ve toplumların radikal dönüşüm süreçlerinin ardından, yeniden yapılanma ile reformlar uyguladığı çoğunlukla gözlemlenmektedir. Cumhuriyet yönetim şekline geçiş ile Türkiye'nin yaşadığı dönüşüm bu konuda olumlu örnekler arasındadır. Modernleşme adına atılan adımlar ekonomik, sosyal, siyasi gibi alanlarda net bir şekilde görülmektedir. Afrika ülkeleri de sömürge ülke aşamasından bağımsız ülke aşamasına geçerken bazı reformlar ile modernleşme adımları atmıştır.

Afrika ülkeleri genel itibari ile sömürgeciliğin fazlası ile etkisi altında kalmış ve bağımsızlıklarını geç kazanmış ülkelerdir. 54 Afrika ülkesinden 44 tanesi bağımsızlıklarını 1960 ve sonrasında kazanabilmiştir. Ayrıca, 54 bağımsız ülkenin 26' resmi veya ülkede en yaygın dili Fransızca, 17'sinin de İngilizcedir. Birkaç ülkede de Portekizce ve İspanyolca resmî dil olarak kabul edilmiştir. Bu durum, farklı diller konuşan etnik gruplardan oluşan Afrika kıtasında, Avrupa dillerinin ortak dil olma işlevini kazanmış olduğunu göstermektedir.

Modernleşme tek boyutlu değildir. Modernliğin evrensel bir boyutu da bulunmaktadır. Modern bilgi, siyasi katılım, eğitimin yaygınlaştırılması ve bütün bunların sonucu iktisadi büyümenin de temelini oluşturur.

Dünya nüfusunun yaklaşık %13'ünü barındıran Afrika kıtasında, dünya ticaretinin yalnızca %2'si yapılmaktadır. Dünya GSMH'sinin yalnızca %1'i Afrika'da üretilmektedir. İşlenmiş mal ihracatı konusunda ise kıtanın dünya ticareti üzerindeki payı neredeyse sıfırdır. Afrika'nın dünya üretimine ve ticaretine etkin bir şekilde katılmasını engelleyen en büyük eksiklik, kıtadaki sermaye yetersizliği ve eğitimli işgücü eksikliği olarak görülmektedir.

Afrikalı elitler bağımsızlık sonrası dönemde Afrika toplumlarının gelişmesini ve modernleşmesini, ekonomik olarak iyileşmesini ve uluslararası alanda itibar kazanmasını istemişlerdir. Ülkelerinin sosyal, siyasi ve ekonomik statüsünü arttırmak ve sömürgeci ülke ekonomilerinden bağımsız olmak önemli, bir gündem oluşturmuştur. Bunu sağlayabilmek için eğitimde modernleşmenin ve reformların sağlanması düşüncesi ile eğitim politikalarında yeni bir yaklaşım sahibi olmuşlardır.

Türkiye tarafından 1991-2014 yılları arasında Afrika ülkelerine, askeri eğitim ve kurslar hariç, toplam 4380 burs kontenjanı açılmıştır. 2015-2016 eğitim yılında Afrika ülkelerine tahsis edilen toplam burs sayısı ise 1239'dur. Halen Türkiye'de yükseköğrenim gören Afrikalı öğrenci sayısı 5437'dir. Afrika ülkelerinden 116 öğretim görevlisi de Türkiye üniversitelerinde misafir öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır.⁶¹

“Türkiye - Afrika İşbirliği İstanbul Deklarasyonu: Ortak Bir Gelecek İçin İşbirliği ve Dayanışma”⁶² ve “Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi”⁶³ çalışmalarında alına kararların içerisinde yer alan eğitim başlıkları, taraf ülkeler arasındaki iyi niyet ve planlamayı anlamak için önemlidir. Bu işbirliği alanlarıyla da ilgili olarak Özkan, Afrika ülkeleri ve Türkiye arasında öğrenci ve akademisyen değişiminin yaygınlaştırılmasının ve Afrikalı ve Türk düşünce kuruluşlarının işbirliğinde bulunmasının karşılıklı ilişkileri geliştirme yolunda oldukça faydalı

⁶¹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 14.11.2016).

⁶² Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, <http://africa.mfa.gov.tr/istanbul-declaration-on-turkey-africa-partnership.tr.mfa> (Erişim tarihi: 14.11.2016).

⁶³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, <http://africa.mfa.gov.tr/framework-of-cooperation-for-africa-turkey-partnership.tr.mfa> (Erişim tarihi 14.11.2016).

olacağını düşünmektedir.⁶⁴ Özkan'ın saydığı bu öneriler oldukça yerinde olmakla birlikte, bu konuda bazı adımlar atılmaya başlanmıştır. Sınırlı sayıda da olsa Türkiye'ye gelen Afrikalı öğrencilere Türk hükümeti tarafından öğrenim bursu verildiği belirtilmişti. Bu sayının daha da artması ve değişim programı anlaşmaları yapılarak Türkiye'den de çeşitli Afrika üniversitelerine öğrenci gönderilmeye başlanması, Afrika ile ilişkilerin geliştirilmesi açısından önemlidir. Ayrıca, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) tarafından 2005 yılından itibaren her yıl uluslararası Türk-Afrika kongreleri düzenlenmekte ve bu kongrelere pek çok Afrikalı büyükelçi, düşünce kuruluşu temsilcileri ve Afrikalı akademisyenler iştirak etmektedir. Ancak bu adımların yeterli olmadığı ortadadır. Özkan'ın sunduğu öneriler arasında özellikle, Türkiye'deki üniversitelerde Afrika kürsüleri açma fikri, kıtaya olan akademik ilgiyi arttırmada oldukça faydalı olacaktır.

1998'de yükselişe geçen Afrika kıtasına olan ilgi, 2008 yılı sonunda kurulan Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (AÇAUM) ve TASAM bünyesinde kurulan Afrika Enstitüsü ile birlikte akademik ayağını güçlendirmiştir. Ayrıca, bu tarihten sonra Türkiye'de bulunan düşünce kuruluşlarının birçoğu, Afrika ile çalışma masaları oluşturmuş ve Afrika ile ilgili önemli değerlendirme ve yorum yazıları hazırlamışlardır. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen Türkiye'de Afrika üzerine çalışan uzman sayısı hala oldukça azdır ve Afrika üzerine yazılmış eser sayısı ya da Afrika'yla ilgili yazılan eserlerin Türkçe tercümeleri yeterli düzeyde değildir.⁶⁵

Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki eğitim ve kültürel alanındaki işbirliği, Türkiye'nin Afrika açılımı politikası ile yükselen bir ivmeye sahiptir. Türkiye'de öğrenim görmek isteyen Afrikalı gençlere yönelik olarak Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından yürütülen “Türkiye Bursları” programı kapsamında 2011'den bu yana 3 bin 920 Afrikalı öğrenciye Türkiye'de eğitim imkânı sağlanmıştır. Hâlihazırda 3 bin 33 Afrikalı öğrenci

⁶⁴ Özkan, Mehmet. “What drives Turkey's Involvement in Africa?”, *Review of African Political Economy*, No. 37-126(2010), s.538-539).

⁶⁵ Kavas, Ahmet. *Osmanlı-Afrika İlişkileri*, İstanbul, Tasam Yayınları, 2006, s.11.

Türkiye’deki üniversitelerde eğitim görürken, Türkiye burslarına Afrika ülkelerinden bu yıl 29 bin 334 başvuru yapılmıştır.⁶⁶

Tablo 2.3 : YTB 2007-2013 Arasında Kuzey ve Doğu Afrika’ya Verilen Burs Toplamı

Ülkeler	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Ülke Toplam
Somali	2	14	19	19	17	315	106	492
Mısır	6	21	25	31	30	35	85	234
Fas	0	7	11	21	71	26	57	193
Etiyopya	3	2	19	9	32	47	43	155
Tunus	3	3	5	21	27	32	47	138
Uganda	3	7	16	16	15	21	34	112
Kenya	2	1	11	14	15	26	35	104
Toplam	19	55	106	131	207	502	407	1428

Kaynak: YTB, Türkiye Bursları 2013 verileri

Türk, Sahra-altı Afrikalı öğrenci ve araştırmacılara da son yıllarda destek sağlamaktadır. Gerek Milli Eğitim Bakanlığı gerekse de YÖK bünyesinde 2000 yılından bu yana Afrika ülkelerinden 2000’i aşkın öğrenci yükseköğrenim bursundan faydalanmıştır. 2010-2011 öğretim yılında 390 öğrenciye lisans, lisansüstü, araştırma ve dil bursu imkanı tanınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Diplomasi

⁶⁶“Açılım Perspektifinden Stratejik Ortaklık Politikasına”: Türkiye- Afrika İlişkileri
<http://kdk.gov.tr/haber/acilim-perspektifinden-stratejik-ortaklik-politikasina-turkiye-afrika-iliskileri/549> (Erişim tarihi 14.11.2016).

Akademisi tarafından 1992 yılından bu yana düzenlenen Uluslararası Genç Diplomatlar Eğitim Programı'na ise bugüne kadar Afrika ülkelerinden yaklaşık 100 diplomat katılmıştır.

Türkiye Dışışleri Bakanlığı tarafından, bazı Afrika ülkelerine dönük eğitim iletişimi için Dışışleri Bakanlığı resmi web sitesi etkin bir iletişim aracı olarak kullanılmıştır. Dışışleri Bakanlığı resmi web sitesi verilerine göre, Somali için 2010-2011 yılları arasında 20 öğrenciye burs verilmiş ve bu rakam 2012 yılında 450'ye yükseltilmiştir. Botsvana'da 2010-2011 eğitim-öğretim yılı için 2 öğrenciye burs verilmiştir. Lesotho'ya Türkiye 2009-2010 akademik yılından itibaren burs sağlanmaya başlanmıştır. Benin'e ise 2011-2012 akademik yılından itibaren burs imkanı. Cibuti'ye 2009-2010 ve 2010-2011 akademik yılları için 55 öğrenciye burs verilmiştir. Eritre'ye ise 2008-2009 yılında bir doktora bursu verilmiştir. 2008-2011 arası Nijer'de yaşayan 26 öğrenci ve aynı dönem Nijerya'da yaşayan 55 öğrenci burs imkanından yararlanmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin (SSCB) dağılmasıyla birlikte uluslararası sistemde önemli değişimler yaşanmıştır. Türkiye ile ortak tarihi olan ve Türk toplumu ile ortak kültürel değerlere sahip olan yeni ulus devletler kurulması, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın kurulması için zemin hazırlamıştır. TİKA'nın ilerleyen dönemlerde Afrika-Türkiye işbirliği alanındaki önemli yatırımları, 2000'li yıllarda görülmektedir.

Türkiye'nin Afrika'ya dönük eğitim açılımında önemli kurumların arasında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) yer almaktadır. TİKA'nın kuruluş amacı; başta Türk dilinin konuşulduğu ülkeler ve Türkiye'ye komşu ülkeler olmak üzere gelişme yolundaki ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak ve bu ülkelerle, ekonomik, ticari, teknik, sosyal, eğitim ve kültürel alanlarda işbirliğini projeler ve programlar aracılığı ile geliştirmektir.⁶⁷

TİKA'nın başlıca hedeflerinden bir tanesi, eğitim sektöründe geliştirilen projelerle sürdürülebilir bir sosyal, ekonomik ve siyasi kalkınmayı sağlamaktır. Bu amaç ile uygulanan ve Afrika toplumlarının hayatına dokunan projeler, uygulamanın

⁶⁷ TİKA Faaliyet Raporu 2005, 4.

yapıldığı ülkelerdeki değişime önemli katkı sağlamaktadır. Örgün eğitimin kesintisiz olarak sürdürülebilmesine yönelik olarak okul binası inşası, yenilenmesi ve donanımı destekleri ile eğitim altyapıları oluşturulmaktadır.

TİKA tarafından son 3 yılda okul inşaatı/onarımı, okul donanımı/tefrişatı ve mesleki eğitim projeleri olmak üzere Afrika'da yaklaşık 200'ün üzerinde proje gerçekleştirilmiştir. 2010 yılında TİKA tarafından yapılan yardımlar arasında %48 oranında sağlık yardımı ve %15 oranında su yardımının ardından %13 ile eğitim önemli bir yer tutmaktadır.

Afrika çalışmalarında önemli bir konumu olan Yunus Emre Enstitüsü, Afrika'ya yönelik eğitim projelerinde etkin bir diğer Türk organizasyonudur. Güney Afrika Cumhuriyeti'nin önemli şehirlerinden Johannesburg'da, Fas-Rabat'ta, Mısır Kahire ve İskenderiye'de olmak üzere 4 Afrika şehrinde Türk Kültür Merkezleri bulunmaktadır.

Öte yandan Türk öğrencileri ve akademisyenleri tarafından Afrika'ya karşı olan ilgide bir artış söz konusudur. Son yıllarda özellikle Kenya, Nijerya, Tanzanya ve Güney Afrika Cumhuriyeti gibi İngilizce konuşulan Afrika ülkelerinde bulunan üniversitelerde öğrenim gören Türk öğrencilerin sayısında artış yaşanmaktadır.

1998 yılında oluşturulan ve uygulamaya konulan Afrika açılım eylem planı içerisinde eğitim ile ilgili başlık altında;

1. Kültür antlaşmalarının imzalanması,
2. Türk hükümetince verilen bursların sayılarının ve tutarlarının artırılması,
3. Afrikalı bursiyerlerin eğitimlerini tamamladıktan sonra kendileriyle iletişimin sürdürülmesi,
4. İslam Kalkınma Bankası (İKB) bursları ile çok sayıda Afrikalı öğrencinin Türkiye'de eğitim yapması için girişimde bulunulması belirlenmiştir.

2.4 SAĞLIK ALANINDA YAPILAN İŞBİRLİĞİ VE ÇALIŞMALAR

Afrika, yirminci yüzyılın ortalarına kadar sömürge yönetimleri ile yönetilmiş, yolsuzlukların yoğun görüldüğü, sağlık koşulları bakımından yetersiz olan ve

demokratik olmayan yönetimler nedeniyle dünyanın en az gelişmiş bölgeleri arasında yer almaktadır.⁶⁸ Kıtanın durumu bazı göstergeler bakımından daha da kötüye gitmektedir. Word Watch Enstitüsü'nün 2004 yılında yayımladığı "Dünyanın Durumu" isimli rapora göre⁶⁹; Orta ve Güney Afrika'nın 2001 yılındaki durumu yirmi yıl öncesine göre yüzde 20 daha kötüdür. Afrika kıtasını tehdit eden problemler arasında suya erişim, AIDS, sıtma, yüksek seviyedeki çocuk ölüm oranı ve yoksulluk gösterilmektedir.

Afrika'da yoksulluk ve sağlık sorunları nedeni ile her 10 saniyede 1 çocuk açlık ve hastalıklar sebebiyle hayatlarını kaybetmektedir. Her yıl sıtmaya yakalanan 300 milyon klinik vakadan % 90'ının 5 yaşın altındaki çocukların oluşturduğu 1,5 ile 2,7 milyon arası insan ölmektedir.⁷⁰ Örneğin Nijer'de ortalama hayat süresi 42 yıl olup 1 doktora düşen hasta sayısı 40.000 kişidir. Batılı ülkelerde kişi başına düşen sağlık harcamaları 600 dolarken bu oran Afrika'da 3 dolardır.⁷¹

Ekonomik açıdan dünya coğrafyasının en fakir bölgesi olan Sahra altı Afrika, sağlık göstergelerine bakıldığında da oldukça geri kalmıştır. Dünyada ortalama yaşam süresi 79 yıl iken, Sahra altı Afrika'da ortalama yaşam süresi'nin 54 yıl olduğu görülmektedir. Gine-Bissau, Sierra Leone, Orta Afrika Cumhuriyeti gibi ülkelerde ise ortalama yaşam süresi 47 yıla kadar inmektedir. Bu durumun yanında HIV pozitif taşıyıcısı da bu bölgedeki insanları ciddi anlamda tehdit etmektedir. Güney Afrika dünya da bu virüsün en yaygın olduğu bölge olarak tespit etmiştir. Sahra altı Afrika'da, insanların %5,5'i bu virüsün taşıyıcısıyken dünya genelinin ortalaması sadece %0,8'dir.⁷²

Yaşam standartları ve refah anlamında ülkeler arasındaki makas giderek açılmaktadır. Avrupa'da kişi başına düşen sağlık gideri 1875 dolarken Demokratik Kongo'da 17 dolardır. Ölüm vakaları 1000 kişide 157 iken bu rakam Demokratik Kongo'da 407'dir. Avrupa'daki ölüm oranları arasında %18 kazalar, %70 kronik

⁶⁸ Hazar, Numan. Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri (İstanbul, 2003), 12-13.

⁶⁹ Wordwatch Entstitüsü, Dünyanın Durumu, Çev. Ayşe Başçı SANDER (İstanbul, 2004), 7.

⁷⁰ Özey, Ramazan. "Afrika Kıtasının Panoraması" Dünya Siyasetinde Afrika 1, İsmail Ermağan (der), Ankara: Nobel Yayınları, 2014, s. 28-30.

⁷¹ Özey, Ramazan. "Afrika Kıtasının Panoraması" Dünya Siyasetinde Afrika 1, İsmail Ermağan (der), Ankara: Nobel Yayınları, 2014, s. 28-30.

⁷² Dünya Bankası Resmi İnternet Sitesi, <http://data.worldbank.org/indicator>

hastalıklar ve kanserken, örneğin Nijerlilerin %86'sı önlenabilir veya tedavi edilebilir bulaşıcı hastalıklardan ötürü hayatlarını yitirmektedir.⁷³ Batı toplumları, tarihsel süreçleri ve sanayi devrimi nedeniyle yaşam standartlarını ve refahlarını arttırırken özellikle Afrika ülkeleri bağımsızlıklarını ilan edene kadar özellikle hammadde ve iş gücü gibi konularda doğrudan sömürülmeye maruz kalmışlardır. İnsan hakları açısından en temel unsur olan yaşama ve sağlık hizmetlerine erişim konusunda dahi yetersiz kalan bölge ülkelerinde farklı ülkeler ve uluslararası örgütler tarafından destekler bulunmaktadır. En geniş kapsamlı çalışmaların başında yer alan ve tüm dünya üzerinde 8 temel başlıkta hedef koyan Birleşmiş Milletlerin, Bin Yıllık Kalkınma hedefleri, ülkeleri organize etmekte ve kalkınma adına çalışmalar yürütülmektedir. Türkiye sağlık alanında yürüttüğü projelerle, Birleşmiş Milletler'in Bin Yıllık Kalkınma hedeflerine önemli katkılar sağlamaktadır.

Birleşmiş Milletler Bin Yıllık Kalkınma Hedefleri, Birleşmiş Milletler'e üye olan 192 ülke tarafından 2015'e kadar yerine getirilmesi planlanan sekiz hedeften oluşmaktadır. Bu hedefler ve planlar Eylül 2000'de Birleşmiş Milletler'in New York Bin Yıl Zirvesi'nde resmileştirilmiştir.⁷⁴

Bu hedefler sırasıyla,

1. Aşırı yoksulluğun ve açlığın yok edilmesi
2. Evrensel ilköğretimin sağlanması
3. Cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi ve kadınların güçlendirilmesi
4. Çocuk ölüm oranının azaltılması
5. Anne sağlığının iyileştirilmesi
6. HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele edilmesi
7. Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması
8. Kalkınmaya yönelik küresel işbirliğinin geliştirilmesi olarak belirlenmiştir.

192 ülke tarafından onaylanan ve desteklenen bu hedeflere Türkiye özellikle Afrika ile ilişkilerini geliştirmek açısından fazlasıyla önem vermiştir. Güney – Kuzey ülkeleri arasında giderek açılan refah farkını kapatmak ve insani standartları

⁷³ Hava Sula, “Dünyanın Merkezi Neresi? ”, Çerçeve, Y. 21, S. 63 (Ocak 2014), s. 94-96.

⁷⁴ Bin Yıllık Kalkınma Hedefleri, <http://www.un.org/millenniumgoals/> Erişim tarihi (15.11.2016).

sağlamak için Afrika ülkelerine yapılan yatırımlar, Türkiye'nin Afrika Açılımı Eylem Planı ile örtüşmektedir.

Afrika'daki gelişmekte olan ülkelere sağlık standartlarının iyileştirilmesi Türkiye'nin Afrika Açılımı Eylem Planı'nın ve Afrika'ya yönelik izlediği politikaların ana hedeflerinden biridir. Programların ve projelerin temel stratejileri; hastanelerin ve sağlık yapılarının inşaatı ve çalışır hale getirilmesi, gerekli ekipmanların temini, halka yönelik sağlık taramaları ve raporlamaları, aşılar ve ilaçlar, kalifiye insan kaynakları eğitimi ve istihdamı olarak belirlenmiştir.

İnsan sağlığı, toplumsal kalkınma ve güçlü ekonomik büyümeden önce en önemli insani önceliktir. Buna rağmen 2002 yılında Afrika'da 290.000 kadın, hamilelik sırasında veya doğum esnasında hayatını kaybetmiştir. Buna ek olarak, 2012 yılında, 5 yaşın altındaki 6,5 milyon çocuk bakım eksikliği yüzünden yaşamını yitirmiştir. Kötü beslenme, temiz suya ve sağlık hizmetlerine erişimde sorunlar zatürre, ishal ve sıtma gibi bulaşıcı ve ölümcül hastalıklara neden olmaktadır.

Türkiye, 2011-2013 yılları arasında, 49 hastane inşa edip 50 hastanenin ekipmanını yenilenmiştir. 2133 personelin eğitimi, 125 teknik ve tıbbi donanım ve birçok sağlık tarama projesi, Türkiye tarafından finanse edilmiştir.

Bu faaliyetler, küresel kalkınma hedeflerine önemli bir katkı sağlamıştır. Türkiye, sivil toplum örgütleri işbirliği ile birçok insana sağlık taraması, aşı kampanyaları ve tıbbi operasyonlar gerçekleştirmiştir. Ayrıca, finansal ve lojistik destekler, uluslararası sempozyum ve sağlık üzerindeki konferanslarla organize edilmiştir. Tıbbi ekipman ve ilaç sağlanarak Batı Afrika'da hızla yayılan Ebola salgınına karşı savaşmak için Liberya, Sierra Leone, Gambiya, Benin ve Senegal ülkelerinden gelen yardım çağrısına hızlı ve etkin cevap verilmiştir.

2010 yılında TİKA'nın faaliyetlerinin en fazla bulunduğu Sahra-altı Afrika ülkeleri sırasıyla Sudan, Nijer, Senegal, Cibuti, Etiyopya ve Uganda olmuştur. Sektörel bazda yapılan yardımları %48 sağlık, %15 su ve su hijyeni, %13 eğitim, %10 tarım ve ormancılık ve %14 de diğer alanlarda yapılan yardımlar olarak listelemek mümkündür.

2.4.1 Afrika’da Yapılan Sağlık Yatırımları

Mogadişu Türk Hastanesi Tesisleri

Türkiye tarafından Doğu Afrika’da kurulan hastaneler, teknolojisi ve kapasitesi bakımından Afrika’da bulunan hastaneler arasında en modern hastaneler arasında yer almaktadır.

Bu hastaneler modern cihazlara sahip poliklinikler, hastane hizmetleri, acil hizmeti, merkezi laboratuvar birimleri ve görüntüleme merkezleri, yoğun bakım üniteleri, tamamen sterilize edilmiş cerrahi operasyon ve doğum odaları, mutfaklar, çamaşırhaneler, sterilizasyon üniteleri, cenaze bölümleri, teknik merkezleri içinde bulundurmaktadır.

Sudan-Türkiye Nyala Araştırma ve Eğitim Hastanesi

Şubat 2014 ayında Sudan’da hizmete açılan Sudan-Türkiye Nyala Eğitim ve Araştırma Hastanesi Nyala, 150 yatak kapasiteli, yoğun bakım üniteleri, sterilize doğum odaları ve laboratuvarları ile 50.000 metrekare üzerine inşa edilmiştir. Darfur bölgesinde bulunan bu hastane günde yaklaşık 500 hastaya hizmet verebilecek kapasitede bulunmaktadır. Ayrıca bu hastane Darfur bölgesinden ve komşu ülkelerden gelen hastalara hizmet sunmaktadır. Bu hastanenin inşaatı ile Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) yaklaşık 50.000 kişinin sağlık hizmetlerine erişimini sağlamıştır.

Fistülle Mücadele için Nijer’e Destek

Dünya Doktorları ve TİKA ortaklığında 2013 yılında Nijer’de geniş ölçekli bir proje gerçekleştirildi. Nijer’de yaşayan birçok kadının sosyal yaşamının, fistül hastalığından dolayı olumsuz yönde etkilendiği tespit edilmiştir. Proje kapsamında, Nijer’in başkenti Niamey’de Rehabilitasyon ve Fistül hakkında Araştırma Hastanesinin inşası çalışmaları başlamıştır.

12.200 m² arsa üzerinde TİKA tarafından inşa edilen ve ekipman temini sağlanmış Pikine Anne ve Çocuk Sağlık Merkezi, Senegal’de 350.000 kişinin sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmıştır. Bu sağlık merkezi Dakar şehir merkezine 20 km mesafededir ve Pikine - Guediawaye bölgesinin ilk aşılama merkezi olmuştur.

Su ve Arındırma

Dünya üzerinde bulunan kaynaklar kısıtlı durumdadır ve artan nüfus ile ihtiyaçları karşılamak konusunda yeterliliğini kaybetmektedir. 7 milyarı geçen dünya nüfusunun eşit imkanlar ile kısıtlı doğal kaynaklara erişimi sağlanamamaktadır. 2016 yılında, 800 milyon kişi güvenli içme suyuna ulaşamamakta ve 2,5 milyar insan modern hijyen koşullarından faydalanamamaktadır. Bu durum özellikle gelişmemiş ülkelerde ciddi hastalıklara ve ölümlere neden olmaktadır.

Her yıl, 5 yaşın altındaki 800.000 çocuk ishalden ölmektedir ve ölüm nedenlerinin yüzde 88’i iyi su kaynaklarının yetersizliği ve kötü hijyenik koşullardan kaynaklanmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler için su erişimi ve su arındırması gibi konularda önemli çalışmalar devam etmektedir. Bu sorun Birleşmiş Milletler’in koyduğu Bin Yıllık Kalkınma hedefleri arasında sürdürülebilir kalkınma için mutlak ihtiyaçlar arasında yer almaktadır.

Birleşmiş Milletler tarafından 2010 yılında bir insan hakkı olarak tanımlanan içme suyu hijyeni ve erişimi, kamu sağlığı restorasyonu için en önemli koşulları oluşturmaktadır. Su kaynaklarının korunması, temiz suya erişim ve hijyenin sürekli bakımı TİKA’nın başlıca hedefleri arasında yer almaktadır. Bugüne kadar, TİKA tarafından Afrika’da 531 kuyu açılmıştır.

Somali’de Sağlıklı İçme Suyuna erişim projesi

Somali’yi etkileyen ciddi kuraklık ve altyapı eksikliği, bölgede güvenli ve temiz içme suyuna erişimi engellemektedir. 2012 yılında, Mogadişu ve çevresinde TİKA tarafından açılan 19 su kuyusunun ardından, 45.000 kişi temiz suya erişim sağlamış, ardından Somali’nin Burao kentinde 5 kuyu daha açılmıştır.

Sudan’da Sağlıklı İçme Suyun erişim projesi

Afrika’da başlatılan güvenli içme suyuna erişim projesi bağlamında, TİKA tarafından Sudan’da 2010 yılında 28 adet su kuyusu açılmıştır. Yaklaşık 300.000 Sudanlı bu kuyulardan yararlanmaktadır. Bu proje öncesinde, çocuklar uzun mesafelerde su taşımak zorunda kalmışlardır. Bu sorun çözülmesi ile çocukların okula ve temel eğitime erişimlerinin önündeki bir engel kalkmıştır. Temiz suya erişilebilir bölgelerde suyla ilgili hastalıklarda önemli oranda düşüş gözlenmiştir.

Senegal’de Su Kaynaklarına Erişim Projesi

TİKA, Senegal Hükümetinin harcadığı yoğun çabalarla 2013 yılında güvenli içme suyu ve arındırma için ülkenin güneyindeki ve doğusundaki kırsal alanlarda 10 su kuyusu açmıştır.

Nijer’deki Su Kuyuları Projesinin 7’nci Aşamadaki İşleri

Projeyi tasarlayan Uluslararası yardımlaşma derneği Firmament ile DSİ (Türkiye Devlet Su İşleri) tarafından TİKA’nın desteğiyle Su Kuyuları Projesinin 7’inci aşamadaki hedefleri çerçevesinde toplam 53 kuyu açılmıştır. Bugüne kadar açılan kuyu sayısı 259’dur. Bu kuyular, Niamey ve Maradi civarında 740.000 kişinin suya erişimini sağlamıştır.

Afrika Teknoloji Kenti Jeofizik Laboratuvarına ekipman desteği

TİKA, Sudan’da yer alan Afrika teknoloji kenti Jeofizik Laboratuvarı ve merkezinin modern tesislerinin inşaatına ve ekipmanlarına güvence sağlamıştır. Suyun evlere erişimi için önemli işleri gerçekleştiren bu merkezin jeofizik araştırma, kazılar, su kalitesi, istasyon veya ağ tasarımı olarak 4 bağımsız bölümü bulunmaktadır.

2.5 TÜRKİYE’NİN AFRIKA BİRLİĞİ VE BÖLGESEL KURULUŞLARLA İLİŞKİLERİ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında bölgesel ve küresel örgütlenmeler, uluslararası ilişkilerde daha sık görülmektedir. Ülkeler güvenlik, ekonomik, siyasi ve farklı gündemler ile ilgili olarak, bir çatı altında bulunmaktadır. Bu nedenle Afrika

lkeleri, bölgesel ve küresel birliklere ye olmakta ve yeni birlikler kurarak güçlerini iş birliği ile arttırmayı hedeflemektedir.

Smrgeye maruz kalmaları nedeniyle sosyo-ekonomik açıdan geri kalan bölge devletleri işbirliğini kuvvetlendirerek birlikte kalkınma adına 22-24 Mayıs 1963'te 31 Afrika lkesi temsilcisiyle birlikte bugün Afrika Birliği adı ile bildiğimiz Afrika Birliği Teşkilatı'nın temellerini atmışlardır. Birliğin kuruluşuna ev sahipliği yapan Etiyopya'da 33 maddelik bir anayasa kabul edilmiş ve bu çalışmaların kapsamı zaman geçtikçe genişletilmiştir.⁷⁵ 31 Afrika lkesi ile kurulan birlik, bağımsız ülke sayısının da artması ile bugün bölgedeki 55 ülkeyi de kapsamaktadır. Bu yapı, Afrika Birliği Teşkilatı'ndan 2001 yılında Adi Ababa/ Etiyopya'da Afrika Birliği olarak yeni bir kurumsal kimliğe kavuşmuştur.

Türkiye, Afrika kıtasına yönelik bütünleşik bir politika ortaya koymaktadır. Siyasi ve ekonomik ayakların yanında Afrika'da bulunan bölgesel organizasyonlar ile de ilişkiler kurulmuş ve ilişkiler geliştirilmiştir. Abuja'daki (Nijerya) Türkiye büyükelçiliği Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) tarafından 2005 yılında akredite edilmiştir. Türkiye, Hükümetlerarası ilişkiler Geliştirme Kurumu'nun (IGAD) uluslararası ortakların Forumu'na 2008 yılında dahil olmuştur. Dar Es Salaam'daki Türk Büyükelçiliği (Tanzanya), Doğu Afrika Devletleri Topluluğu'ndan (EAC) 2010 yılında akredite edilmiştir. Aynı zamanda, Doğu ve Güney Afrika (COMESA) Ortak Pazarı için Lusaka Türk Büyükelçiliği'ni (Zambiya) tasdik etmeyi planlamaktadır.

Afrika Kalkınma Bankası ve Afrika Kalkınma Fonu, bir bölge dışı yesi olarak Türkiye'nin yeliğini 14-15 Mayıs 2008 tarihlerinde yapılan guvernrler Toplantısında onaylamıştır. Türkiye, bu organizasyonun 25. bölge dışı yesi olmuştur.

Afrika kıtasındaki örgütlü yapılar, karşılıklı kazanma ilkesine dayanarak sağladıkları ortak çıkarlar ve gelişmeler sayesinde, bölgesel sorunlarının çözümlerine yönelik çalışmalar yapmışlardır. Bu rgtler arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesiyle de uluslararası ekonomiye olumlu katkılar sağlanmaktadır. Kıtadaki bölgesel

⁷⁵ Ramazan zey. "Afrika Kıtasının Panoraması" Dünya Siyasetinde Afrika 1, İsmail Ermağan (der), Ankara: Nobel Yayınları, 2014, s. 14-15.

toplulukların aynı zamanda güvenlik konusunda Birleşmiş Milletlere yardımcı olmak, örgütün yükümlülüklerini hafifletmek ve eksiklikleri gidermek gibi ödevleri de vardır. Bu oluşumların faaliyetleriyle Afrika'nın yaşadığı savaşlar, krizler ve hastalıklar gibi sorunlarının değişmesinde olumlu aşamalar kaydedilmiştir. Bu sayede bir yandan ülkeler arası bütünleşme gerçekleşirken öte yandan küresel alanda daha etkin ve aktif olmanın öneminin altı çizilmektedir.

Türkiye, Afrika ülkeleriyle ikili ilişkileri ve işbirliğini geliştirmeye büyük önem vermektedir. Bu bağlamda Türkiye, Afrika ülkeleri ile izlenen diplomatik ilişkilere devam etmek, her düzeyde ziyaretleri ve temasları arttırmak için işbirliği mekanizmalarını oluşturmak ve ekonomik, ticari ve kültürel konularla ilgili anlaşmaların yasal çerçevesini tamamlamak için önemli adımlar atmıştır. İnsani yardım programlarına ek olarak ekonomik kalkınma amaçlarına yönelik destek programları ile Afrika'ya destek verilmektedir.

Afrika'daki örgütlerin başında Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Birliği gelmektedir. Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Birliği'nin (ECOWAS) ana sorumlulukları teknik ve ekonomik işbirliği, terör ve güvenlik konuları olan ECOWAS kuruluşu 15 üyeye sahip olup 1975 yılında kurulmuştur. Nijerya, Gana ve Fildişi ülkeleri, bölgenin en önemli ülkeleridir. Oluşumdaki az gelişmiş ülkeler, örgütün Nijerya'nın kontrolünde olduğuna dair olan rahatsızlıklarını kimi zaman dile getirmektedirler. ECOWAS örgütü Sierra Leone'da Barış Gücü oluşturulmasına yönelik BM ile birlikte hareket etmiş ve Liberya ile Sierra Leone'daki iç çatışmalarda arabulucu olarak katkıda bulunmuştur. ECOWAS Birliği'nin kuruluş amacı;

- Üye Ülkelerde Halkın Refahını Arttırmak,
- Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme Ve Kalkınma Sağlamak,
- Bölge İçinde İşbirliğini Geliştirmek Ve Bütünleşmeyi Sağlamak,
- Malların, Hizmetlerin Ve İnsanların Serbest Dolaşımını Sağlamak,
- Topluluk Dışından Yapılan İthalatta Ortak Gümrük Tarifesi Uygulanmasını Sağlamak,

- Ortak Pazar Ve Ortak Para Birimine Sahip Bir Ekonomik Ve Siyasi Birlik Kurmak,⁷⁶ olarak belirlenmiştir.

ECOWAS'ın ayrıca başlıca hedefleri sanayi, lojistik, iletişim, enerji, tarım, doğal kaynaklar, finansal ve mali problemler, sosyal ve kültürel alanlarda bütünleşmeyi teşvik etmektir. ECOWAS örgütü, bu çalışmaların yanı sıra üye ülkelerdeki çatışmaların sonlandırılması ve çatışmalar nedeniyle yerlerinden edilen insanların güvenliğinin sağlanarak topluma kazandırılmasına yönelik çalışmalar da yapmaktadır. Ayrıca Gümrük Birliğini oluşturması ve 90 günlük serbest dolaşıma vize hakkı sağlayan ECOWAS pasaport uygulaması, örgütün başarıları arasındadır. Bunun yanında Nijer Deltası bölgesindeki petrol kaynaklarının bölge ülkelere katkısının göz önüne alınarak, kamu güvenliğini ve otoritesini sağlamak adına ECOWAS sert önlemler alabilmektedir.

Bir diğer önemli bölgesel birlik Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu ECCAS (Economic Community of Central African States) ile Türkiye arasındaki ilişkiler, Librevil Büyükelçiliğinin ise Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'na (ECCAS) akredite olması ile resmi bir zemin bulmuştur.

Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu; Orta Afrika Ekonomik ve Gümrük Birliği (Union Douanière et Economique de l'Afrique Centrale- UDEAC) ülkeleri tarafından 1983 yılında kurulmuştur. Ancak yıllarca finansal problemler ve üye ülkeler arasındaki çatışma ortamından ötürü işlevsel olamamıştır.⁷⁷

ECCAS üyesi olan ülkelerin 2013 yılı verilerine göre, 145 milyonluk nüfusu ve 6.640.490 kilometre karelik coğrafi alanı ile dış yatırımlar için tercih edilen bir bölgedir. Bölge, geçtiğimiz 10 yıl içinde ortalama %5 büyüme sağlamıştır. ECCAS 2013 yılı için gerçekleştirdiği 120 milyar dolarlık ihracatı ile Afrika'nın toplam ihracatının %20'sini gerçekleştirmiştir.

Doğu Ve Güney Afrika Ortak Pazarı (Common Market for Eastern and

⁷⁶Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/ecowas.tr.mfa> (Erişim tarihi 16.11.2016).

⁷⁷ Türkiye Afrika Birliği, (Çevrimiçi), <http://www.au.int/en/recs/eccas> ,(Erişim Tarihi: 17.11.2016).

Southern Africa - COMESA) Mısır, Sudan ve Etiyopya gibi Afrika'nın güçlü ülkeleri ile birlikte toplamda 19 ülkenin üyesi olduğu bir örgüttür. Bu organizasyon esasen üye ülkelerle gümrük birliğini sağlamak amacıyla 1981 yılında kurulmuştur. Örgüt üyeleri arasında 2001 yılı itibariyle ticarete sıfır gümrük uygulaması yürürlüktedir.

Sahel ve Sahra Ülkeleri Topluluğu (Community of Sahel-Saharan States) (CENSAD) Büyük Sahra ve Sahel ülkeleri arasındaki işbirliğini arttırmak amacıyla 1977 yılında Libya eski lideri Muhammed Kaddafi tarafından kurulmuştur. Kuruluşunda Libya'nın önderliğinde Büyük Sahra ülkeleri olan Nijer, Çad, Mali, Burkina Faso ve Senegal'in katılımıyla oluşan yapıya Sudan, Mısır ve Nijerya'nın da üyeliğiyle toplam üye ülke sayısı 28'e ulaşmıştır.⁷⁸

Afrika'da kurulan bölgesel işbirlikleri genel olarak ekonomi ve güvenlik temelli kurulmuştur. Bu kurulan organizasyonlar ile Türk hükümeti arasında aktif bir işbirliği mevcuttur. Büyükelçilikleri aracılığı ile Türkiye çoğu birlik tarafından akreditasyon sağlamıştır. Ayrıca Türkiye küresel örgütlerde Afrika ülkelerinin desteklerini alarak aktif bir politika izleme yolunda ilerlemektedir.

2.6 EKONOMİK BOYUTTA TÜRKİYE AFRIKA İLİŞKİLERİ

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluş döneminde büyük bir yoksulluk ve ekonomik geri kalmışlık ile mücadele içerisine girmiştir. 1840'larda başlayan sanayileşme akımına geç katılan Türkiye, ilk milli fabrikalarını 1920'li ve 1930'lu yıllarda kurmaya başlamıştır.

Kuruluş döneminde milli ekonomi politikası izleyen Türkiye, ekonomik kalkınma için milli burjuvazisini oluşturmaya da bu yıllarda başlamıştır. İzmir'de gerçekleşen İktisat Kongresi ile kalkınma hedeflerini belirleyen ve bunları gerçekleştirmek için politikalarını belirleyen Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile beraber bu hedeflerini askıya almak durumunda kalmıştır.

⁷⁸ HAZAR. Numan. "Türkiye Afrika Siyasal İlişkileri". **Dünya Siyasetinde Afrika** İsmail Ermağan (der). Ankara: Nobel Yayınları. 2014.

Savaş sonrası dönemde ekonomi anlamında atılım ve dünyaya açılım yapamayan Türkiye’de siyasal bir istikrarsız dönem söz konusudur. 1960 ve 1980 yıllarında askeri müdahaleye maruz kalan siyasal otorite, 1971 yılında istifaya zorlanmıştır.⁷⁹

Özal döneminde dünyaya açılma vizyonu izleyen Türkiye, 2001 yılında ekonomik kriz yaşamış fakat bu tarihten sonra düzenli olarak ekonomik anlamda büyüme göstermiştir. 2002 yılında hükümet Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından kurulmuş ve bu tarihten itibaren ülke yönetiminde istikrar hakim olmuştur. Türkiye’nin ekonomik göstergeleri her geçen yıl gelişme göstermekte ve dünyanın en büyük ekonomik aktörlerinden biri olma yolunda ilerlemektedir.

Tablo 2.4 : 1998-2014 Yılları Arasında Kişi Başı Milli Gelir (ABD Doları)

⁷⁹ Akıncı, Abdulvahap. Türkiye’nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan 2014, s.55- 72.

1998-2014 arasında Kişi Başı Milli Gelir (ABD doları)

Yıl	Kişi Başı Milli Geliri (ABD doları)
1998	4.311
1999	3.943
2000	4.146
2001	3.006
2002	3.517
2003	4.531
2004	5.779
2005	7.027
2006	7.609
2007	9.305
2008	11.228
2009	10.913
2010	10.022
2011	10.466
2012	10.497
2013	10.818
2014	11.277

Kaynak : Anadolu Ajansı

Afrika ülkeleri, tarihin akışı içerisinde gelişmiş ülkeler arasında yerlerini alamamışlardır. Sanayi devriminin batı ülkelerinde gerçekleşmiş olması, tarih boyunca koloni ülkeler olarak batılı devletler tarafından sömürölmüş olmaları, kuzey-güney ülkeleri arasındaki refah makasının açılmasına neden olmuştur.

Dünyada 7 milyar civarında insan yaşamaktadır. Toplam dünya nüfusunun altıda biri yüksek gelir grubunda tanımlanmaktadır. Yüksek gelir grubunun altındaki yaklaşık 2.5 milyar kişi orta gelir grubunda kabul edilebilmektedir. Orta gelir grubunun altındaki yaklaşık 1.5 milyar kişi fakirdir ve yaşamlarını ancak

sürdürebilmektedirler. En alttaki ortalama 1 milyar kişi açlık sınırının altında yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Dünya Bankası iktisatçılarından Shaohua Chen ve Martin Ravallion’a göre; günde 1 dolardan az geliri olan insanların toplamı son yirmi yılda 1.5 milyardan 1.1 milyara düşmüştür. Bu gelir grubundaki insanların sayısı; Asya kıtasında 1981 yılında 800 milyonken, 2001 yılında 250 milyona inmiştir. Ama Orta Afrika’da fakir insan sayısı 1981 yılında 150 milyonken, 2001 yılında 300 milyona ulaşmıştır. Fakir insan sayısı dünyanın hemen her yerinde azalırken, özellikle Orta ve Güney Afrika bölgesinde artmaktadır.⁸⁰

Afrika doğal kaynaklar açısından zengin bir kıtadır ve doğal kaynaklarından dolayı gelişmiş ülkelerin hedefi olmuştur.⁸¹ Bunun yanında ekonomik destekler, dış yatırımlar ve bölgesel ekonomik işbirlikleri ile bölge ülkeleri ekonomisi giderek güçlenmektedir. Afrika ülkeleri arasında gelişimi giderek büyüyen ülkeler arasında 522 milyar dolarlık GSYİH’si ile Nijerya, 351 milyar dolarlık geliriyle Güney Afrika, 272 milyar dolarlık geliriyle Mısır, 210 milyar dolarlık geliriyle Cezayir ve 121 milyar dolarlık geliriyle Angola bulunmaktadır. Bu ülkeler, hem büyüyen ekonomileri, hem de yapısal değişim hızları olarak son dönemde Afrika’nın gelişen ülkeleridir.

Afrika ülkeleri ekonomik olarak gelişim gösterebilirler bile bazı araştırmacıların çalışmalarına göre bu zenginleşme tabana inememekte, gelir dağılımında eşitsizliklerin fazla olması ekonomik kalkınmanın önünü kesmektedir. Bu konuda Botswana örneğini inceleyen Kumcu, konu ile ilgili çalışmasında Botswana’nın gelirinin oldukça fazla olmasına rağmen ülkedeki yoksulluğun çok fazla olduğunu belirtmektedir. Yeraltı zenginliklerine sahip olan, Botswana’da iktisadi güç ile hayat beklentisi arasındaki beklenen doğrusal ilişki gerçekleşmemektedir. Botswana ve benzer yeraltı zenginliklerine sahip olmasına rağmen toplumu yoksullaştıran ülkelerin yalnızca ekonomik gücünün değil, toplumsal hayat standartlarının da yükselmesi önemlidir. Çünkü zenginlik bu toplumlarda çok kısıtlı bir kesimde toplanmıştır. Aynı şekilde, okuma yazma oranı yüksek olan ve kişi başına geliri (satın alma gücü) 7 bin

⁸⁰ Ercan Kumcu, “Orta Afrika’nın Sorunu Ekonomik Değil”, Hürriyet, 21 Ocak 2007

⁸¹ Boahen, Adu. General History of Africa (USA, Unesco, 1985),25.

dolara yaklaşan Namibya’da, nüfusun yüzde 56’sı günde 2 dolardan daha az gelir elde etmektedir.⁸²

2000 yılı verilerine göre, dünya üzerinde günde 1 doların altında gelirle yaşayan nüfusun oranı gelişmiş ülkelerde %20, gelişmekte olan ülkelerde %23 iken, bu oran Afrika’da %46,7 gibi bir orana çıkmaktadır. Bu oran, kıtanın ne kadar yoksul olduğunu göz önüne sermektedir.⁸³

Dünya nüfusunun yaklaşık %12’sini barındıran Afrika, dünya gayri safi milli hâsılasının sadece %1’ini üretmektedir. 21. Yüzyılın başında, dünyadaki 49 en az gelişmiş ülkeden 33 tanesi Afrika kıtasında bulunmaktadır. Kıtanın birçok ülkesinde, kişi başı gayri safi milli hâsıla (GSMH), 1960’lı yılların ulaştığı seviyenin altındadır.

Kumcu’nun çalışmasının yanında Afrika’da bazı olumlu gelişmeler olmaktadır. Dünyada en çok kullanılan enerji kaynaklarından petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip olan bu ülkelerde, özellikle Nijerya’da ve Angola’da, geçmişte çatışmalara neden olmuştur. Ancak ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek için Afrika ülkeleri kendi aralarında örgütlenmeye gitmektedirler. Son 10 yıl içerisinde ekonomik büyüme, nüfus artışının üstünde gerçekleşmiş, ekonomik yapıda düzelmeler olmuş ve bölgesel ekonomik bütünleşme hareketlerine ağırlık verilmiştir. Ülkeler arası işbirliği ve örgütlenme aynı zamanda birçok Afrika ülkesinin, iç çalkantılardan uzaklaşarak siyasal istikrar kazanma yolunda önemli oranda demokratikleşmelerine yardımcı olmuştur. Bu durum 1960’larda başlayan ve Afrika ülkelerinin içinde pek yer alamadığı liberal dünya modeli ve küreselleşme akımına Afrika ülkelerinin entegrasyonunu kolaylaştırmıştır. Özellikle Sovyetler Birliği’nin yıkılması ile ülkeler arasındaki gümrük antlaşmaları ve uluslararası ticaretin artmasından son yıllarda Afrika ülkeleri de payını almaya başlamıştır.

Afrika’nın giderek artan ticari hacmi yatırım yapmak için siyasal istikrarsızlıklar nedeniyle tehlikeli olmasına rağmen Türkiye’nin Afrika’ya yönelik uyguladığı politikalar içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. 1998’de başlayan ikili ilişkilerin artması ile 2003 yılında “Afrika Ülkeleri Ekonomik İlişkilerin

⁸² Kumcu, Ercan. “Orta Afrika’nın Sorunu Ekonomik Değil”, Hürriyet, 21 Ocak 2007

⁸³ Lufumpa, Charles Leyeka. ”The Poverty-Environment Nexus in Africa”, African Development Bank Report, 23.

Geliştirilmesi Stratejisi'nin kabul edilmesi, ekonomik ilişkilerin daha hızlı yol almasını sağlamıştır. Tüm bu gelişmelerden sonra alınan verim ve Türkiye'nin giderek yükselen dış ticaret hacmi bu iki eski coğrafyanın birbirine daha da yakınlaşmasını sağlamıştır. 2005 senesinde, hükümetin 2005 yılını 'Afrika Yılı' ilan etmesi ve aynı yıl Türkiye'nin Afrika Birliği'nde gözlemci üye statüsü kazanması diğer önemli gelişmeler arasında yer almıştır. Türkiye'nin özellikle son yıllarda Sahra Altı Afrika'sına inerek bu ülkelerde birçok elçilik ve temsilcilikler açması ve devlet yetkililerinin karşılıklı ziyaretlerde bulunması gibi birçok olumlu adım atılmıştır. Açılan elçilikler ve yapılan ziyaretler Türkiye'nin o ülke hakkında sosyo-ekonomik bilgi edinmesine ve o ülke ile uluslararası arenada iyi ilişkiler kurmasına olanak sağlamıştır.

Türkiye, politik ve ekonomik amaçları doğrultusunda, Afrika ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek üzere çalışmalar yürütmektedir. Bu kapsamda, Kuzey Afrika ülkelerinde uzunca bir süredir Türk firmalarının yaşadığı pazara girişi sorunlarının çözümlenmesi için Serbest Ticaret Anlaşması (STA) görüşmeleri başlatılmıştır. Bu çerçevede 2005 yılında Fas ve Tunus ile STA imzalanmıştır.⁸⁴ Bu anlaşmalar Afrika'da imzalanan ilk anlaşmalar olmuştur. Bunun yanı sıra Mısır, Cezayir, Sudan, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kenya, Etiyopya ve Cibuti ile de aynı başlıklar üzerine görüşmeler başlatılmıştır. 2003 yılından itibaren Afrika'daki Türk yatırımları büyük ölçüde artış göstermiş ve 2005 yılı sonunda 400 milyon dolar seviyesini aşmıştır. 2004 yılına kadar Afrika'da yalnızca 4 ülkede Ticaret Müşavirliği bulunmakta iken bu sayı 2004 yılında 10'a çıkarılmıştır. Ancak bu sayıların çok üzerine çıkılması gerekmektedir.

Türkiye ile Fas arasında 7 Nisan 2004 tarihinde akdedilen Serbest Ticaret Anlaşması (STA) 1 Ocak 2006 tarihinde yürürlüğe girmiş olup, Anlaşmaya ekli Protokol hükümlerine göre uygulanan gümrük vergi oranlarının karşılıklı olarak iki ülke arasında tedricen indirilmesi ve 1 Ocak 2015'te tamamlanması kararlaştırılmıştır. Türkiye-Fas STA Ortak Komitesi'nin ilk toplantısı 11-12 Mayıs

⁸⁴ Dış Ticaret Müsteşarlığının, Eylül 2006 Tarihli "Afrika ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi" Raporu.

2009 tarihlerinde Rabat'ta gerçekleştirilmiştir.⁸⁵ İki ülke arasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması ülkeler arası ticaret hacmine olumlu etkide bulunmuştur.⁸⁶

Türk-Afrika İş Konseyi başkanı Tamer Taşkın, 2010 yılında Türkiye için Afrika'nın, Avrupa pazarına alternatif pazar olmadığını ama kalıcı bir ihracat yönü olduğunu söylemiştir. Nitekim Yunan krizine bakınca Avrupa'nın bazı ülkelerinde yükselen işsizlik ile kötü bir ekonomik durum görülmektedir. Türkiye 2000 ve 2001 ekonomik krizlerini aşmayı başarmış ve 2002'den 2011 yılına kadar yıllık % 6 ortalama büyüme oranıyla, o zamandan itibaren istikrarlı bir ekonomik durumu sürdürmektedir.

2008 yılında zirvenin ardından kabul edilen "Türkiye-Afrika Ortaklığı İşbirliği Çerçevesi" isimle belge, gelecekteki yaklaşımlar için uygulama aracıdır. Türkiye'nin tüm sektörlerde yatırım isteği bunun kanıtıdır. Günümüzde, bütün büyük inşaat projeleri Türk şirketleri tarafından yürütülmektedir.

Afrika ile Türkiye ilişkilerinin başarısı, on yıl boyunca iki aktör arasındaki ticari artışın büyüklüğü ile anlaşılmaktadır. Ticaret hacmi beş yıl içinde 2005 yılında 9,6 milyar dolardan 2010 yılındaki iki katından fazlaya çıkmıştır. Afrika ülkelerine Türkiye ihracatı 2001 yılında 1,5 milyar dolardan 2009'da 10 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır.

⁸⁵ Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı

Tablo 2.5 : Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile Ticaret Hacmi Değişimi (ABD Doları)

Ülke	1999	2015
Mısır	576.390.459	3.901.305.641
Cezayir	1.089.529.623	2.295.042.173
Fas	134.912.739	1.868.566.661
Libya	641.681.157	1.499.763.155
Tunus	305.008.225	882.762.38
Sudan	40.591.785	401.455.235
Etiyopya	24.297.985	369.230.354
Tanzanya	7.742.252	136.916406
Kenya	12.986.838	132.404.664
Cibuti	2.412.005	87.541.809
Somali	968.659	65.262.298
Uganda	3.446.006	26.987.776
Eritre	-	13.944.317
Toplam	2.002.143.11	11.681.182.861

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Türkiye'nin Afrika'ya yönelik yaklaşımının ekonomik altyapısını teşkil eden temel dönüşüm, Türkiye'nin kendisini değişen küresel ekonomi içinde yeniden konumlandırma çabasıdır. Her ne kadar Türkiye'nin dünya ekonomisindeki ağırlığının artmasının kökenleri 1980 sonrasında Turgut ÖZAL döneminde başlamış olsa da bunun daha sistematik ve düzen içine oturtulması 2000'li yıllarla, özellikle İsmail CEM'in Dışişleri Bakanlığı yaptığı dönemle başlamış, ardından AKP hükümetiyle de devam ettirilmiştir. Türkiye'nin son dönemde Afrika'ya yönelik izlediği siyasi vizyonu ve Afrika ile olan ilişkileri Batı ile olan ilişkilerine alternatif olarak geliştirilmemektedir. Bu dönemde Anadolu Kaplanları dış ticarete önemli bir rol oynamaktadır.

Anadolu Kaplanları Anadolu'dan çıkmış, muhafazakar ve orta yaşam süren bir ortamdan gelen iş adamları grubudur. Bu kişiler 1980'e Türkiye'nin liberalizme dönüşünü kullanarak gelişen bir başarıyı yakalamışlardır. En iyi örnekler arasında yer alan Konya, Türkiye'nin altıncı en büyük sanayi kenti olarak bilinmektedir. Bu işadamları, Türkiye'de çok güçlü olmuşlar ve devlet tarafından kurulan ticaret odaları ile paralel bir ağ geliştirmişlerdir

Bu yerel küçük ve orta ölçekli işletmeler önemli bir ihracat yeteneğine sahiptirler. Anadolu Kaplanları, büyük şirketlerden ziyade, küçük şirketleri tercih etmektedirler. Afrika'da da aynı şekilde organize olmuşlardır ve bu nedenle önemli bir ekonomik misyon üstlenmektedirler.

2.7 TÜRKİYE – AFRIKA ARASINDAKİ KALKINMA YARDIMLARI

Uluslararası ilişkiler disiplininde yumuşak güç (soft power) olarak kullanılan çeşitli enstrümanlar bulunmaktadır. Bunların arasında ekonomik yardım ve kalkınma destekleri özellikle gelişmiş ülkeler tarafından gelişmekte olan/gelişmemiş ülkelere verilen destekler, yaygın kullanılan araçların başındadır.⁸⁷

Türkiye yakın tarihinde de 1950'li yıllarda ABD tarafından yapılan Marshall destekleri bu pencereden değerlendirilmektedir. Dış yardımlar genellikle dış siyaseti yürütmenin bir aracı olarak kullanılmakta ve bu suretle bir ülkenin politikalarını, yardım veren ülke lehine etkilemek mümkün olabilmektedir.⁸⁸

Türkiye'nin bölgesel ve küresel güç olma vizyonu perspektifinden bakacak olursak, özellikle 2001 krizi sonrası 2000'li yılların başından itibaren gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelere yaptığı kalkınma desteklerini dış politika unsuru olarak incelememiz gerekmektedir.

Kalkınma yardımı en geniş anlamıyla, bir ülke veya uluslararası kuruluşun, başka bir ülke veya kuruluşa; ekonomik, insani ve sosyal kalkınma, demokrasi ve insan hakları konusunda iyileşme, çevrenin korunması, acil durumlarda ihtiyaçların karşılanması ve benzeri diğer amaçlarla bağış, kredi ve borç olarak sağladığı

⁸⁷ Nye, Joseph. *Dünya Siyasetinde Başarının Yolu Yumuşak Güç*, Elips kitap, Ankara, 2005, s.9-12.

⁸⁸ Sönmezoglu, Faruk. *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi* (İstanbul, 2000), 376.

sürdürülebilir yardımlardır.⁸⁹ Yardımlar, sürdürülebilir işbirliğinin tesisi maksadıyla, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve sosyal uyumunun sağlanması için yapılan aynı ve nakdi yardımlar ile yatırımları kapsamaktadır.⁹⁰

Kalkınma yardımları ülkeler arasında farklı çeşitlerde uygulanmaktadır. Finansal ve nakdi yardımlar, malzeme, yiyecek, ilaç, ekipman gibi aynı yardımlar, teknoloji ve bilgi transferi, personel yetiştirme gibi teknik yardımlar, askeri ve güvenlik alanında yardımlar gibi farklı başlıklar altında sınıflandırılabilirler.⁹¹

Kuzey – Güney ülkeleri arasında refah makasının giderek açılması ve soğuk savaş döneminde süper güç olan ülkelerin kalkınma yardımları yoluyla ülkeleri kendi bloklarına dahil etme stratejileri, uluslararası toplumu harekete geçirmiştir. Birleşmiş Milletler bünyesinde, 1949 yılında Az Gelişmiş Ülkelerin Ekonomik Kalkınması için Genişletilmiş Teknik Yardım Programı (RPTA) oluşturulmuştur.⁹² 1959 yılında ise az gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınmalarına sistemli ve devamlı yardım sağlamak maksadıyla Birleşmiş Milletler Özel Fonu oluşturulmuş ve her iki fonun birleştirilmesiyle 1965 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) oluşturulmuştur.⁹³ Bu kuruluşun temel görevi; yoksulluğun azaltılması, çevrenin korunması, istihdam yaratılması ve kadının toplumdaki yerinin güçlendirilmesi konularında üye ülkelere yardım olarak belirlenmiştir. Türkiye, 1949 yılında oluşturulan BM Kalkınma Fonuna 1957 yılı itibari ile finansal destek olmaya başlamıştır.⁹⁴

Uluslararası toplum ve kuruluşlar, özellikle Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı kapsamında, her bireyin sahip olduğu temel haklara ve temel kaynaklara erişimler konusunda kampanyalar ve çalışmalar yürütmektedirler. Milenyum hedefleri olarak belirlenen ve 8 ana başlık altında toplanan bu destek programları, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafınca finanse edilmekte ve çoğunlukla Afrika kıtasındaki çalışmalarda kullanılmaktadır.

⁸⁹ Türkiye'nin İkili Dış Yardımları, Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı (Ankara,1999), 2.

⁹⁰ TİKA Faaliyet Raporu (Ankara, 200)5,1.

⁹¹ Arı, Tayyar. Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika (İstanbul, 2001), 329-336.

⁹² Birleşmiş Milletler Teknik Yardım Programı 1952, s. 6.

⁹³ The United Nations Special Fund 1959, United Nations Review.

⁹⁴ Maruflu, Selçuk. Uluslararası Bilimsel ve Teknik İşbirliği İlişkilerimiz ve Asya, Afrika Ülkelerine Yöneltilen Türk Teknik Yardımı (Ankara, 1972),5.

Türkiye 1950’li yıllarda destek alan ülkeler arasında yer alsa da 2000’li yıllardan sonra destek veren ve bu destekleri politikası içerisinde planlayan ülkeler arasında yer almaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan, Türkiye’nin İkili Dış Yardımları isimli çalışmada Türkiye’nin yapmış olduğu dış yardımlar; teknik yardım, insani yardım, ekonomik yardım ile kültürel ve bilimsel işbirliği olmak üzere sınıflandırılmıştır. Uzman gönderme, kısa süreli eğitim, eğitici gönderme, inceleme gezisi, staj, toplantılara teknik yardım, gıda, ilaç, giyecek yardımları, insani, ekonomik destek kapsamında verilen krediler, vadeli satılan mallar ve sermaye transferleri ekonomik, toplantı, bilimsel gezi, kitap basım ve dağıtımı gibi faaliyetler de kültürel ve bilimsel işbirliği kapsamında değerlendirilmektedir.⁹⁵

Türkiye dış politikada amaçlarına ulaşmak için farklı kurumlar ve sivil toplum örgütleri kullanmıştır. Bu örgütler Türkiye’nin devlet olarak doğrudan yapamadığı eylemleri dolaylı olarak yerine getirmiştir. Bu tarz organizasyonlar yumuşak güç enstrümanları olarak nitelendirilebilir.

2.7.1 TİKA Ajansı ve Kalkınma Yardımlarının Koordinasyonu

Türkiye tarafından Afrika’ya başlatılan ilk destekler, 1980’li yılları bulmaktadır. 1985 yılında yapılan düzenleme ile 10 Afrika ülkesine gıda ve malzeme yardımı yapılmış, 1986 yılında ise Afrika ülkelerine yönelik teknik yardım programı başlatılmıştır. Türkiye’nin geliştirmekte veya az gelişmiş ülkelere yapmış olduğu bütün yardımları koordine edecek bir kuruma olan ihtiyaç nedeniyle 1992 yılında 480 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Dışişleri Bakanlığına bağlı olarak “Ekonomik, Kültürel ve Teknik İşbirliği Başkanlığı” kurulmuştur. Devlet Planlama Teşkilatı’nın görevleri arasında yer alan geliştirmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarına yardımcı olmak maksadıyla teknik yardım desteklerini organize edecek kurum ihtiyacına TİKA’nın cevap vermesi beklenmektedir. Bu nedenle 1988 yılında Devlet Planlama Teşkilatı Bünyesinde Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) faaliyetlerine başlamıştır.

⁹⁵ Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye’nin İkili Yardımları (1992-1996), 2.

Kuruluşundan itibaren TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı) olarak isimlendirilen kurum 2001 yılında Başbakanlığa bağlı bir idare olarak yeniden yapılandırılmış ve ismi Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA) olarak değiştirilmiştir.⁹⁶

4668 sayılı yasa TİKA'ya; kalkınma ihtiyaç ve hedeflerini, ülkenin önceliklerini göz önünde tutarak, yapılabilecek işbirliği ve yardımın konularını belirlemek, gerekli program ve projeleri hazırlamak veya hazırlatmak, bu projeleri geliştirmek, bağımsız devlet yapılarını güçlendirmek ve pazar ekonomisine geçiş çabalarını desteklemek görev ve sorumluluklarını vermiştir.⁹⁷

2005/11 sayılı Başbakanlık Genelgesi ise; TİKA'nın kamu kurum ve kuruluşları tarafından gerçekleştirilen bütün teknik işbirliği çalışmalarında "Koordinatör Kuruluş" olma yükümlülüğünü getirmiştir. Söz konusu genelge çerçevesinde TİKA bir yandan Teknik İşbirliği çalışmalarının koordinasyonunu sağlarken, diğer yandan "Kalkınma Yardımlarının Envanterinin Tutulması" ve "Kalkınma Yardımları Raporlarının Hazırlanması" görevlerini yerine getirmektedir. 2006 yılı verilerine göre TİKA'nın Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarında 18 Program Koordinasyon Ofisi ve 32 ülkede program ve proje uygulamaları bulunmaktadır.⁹⁸

Bugün TİKA 48 ülkede uyguladığı 50 programıyla ve koordinasyon ofisleriyle faaliyet göstermektedir. Yapılan yardımlar 5 kıtada 140 ülkeye ulaşmaktadır. 2002 yılında TİKA'nın bütçesi 85 milyon dolar iken 2014 yılında 3 milyar 591 milyon dolar olmuştur.⁹⁹

İş birliği ve kalkınma desteği politikası Afrika'daki Türk dış politikasının bir parçasıdır. Afrika ülkelerine açılıma önem veren Türkiye, Kuzey ve Doğu Afrika'da bulunan bütün devletlerde TİKA'nın aracılığı ile çalışmalarını sürdürmektedir.

Türk devletinin yardım bütçesi son on yıldır artmaktadır. 2005 yılında 250 milyon dolar, 2009 yılında 707 milyon dolar ve 2012 yılında 1 milyar doların üzerine çıkmıştır. Böylece 2012 yılında Türkiye; Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği

⁹⁶ TİKA Resmi İnternet Sitesi, <http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihcemiz-222>

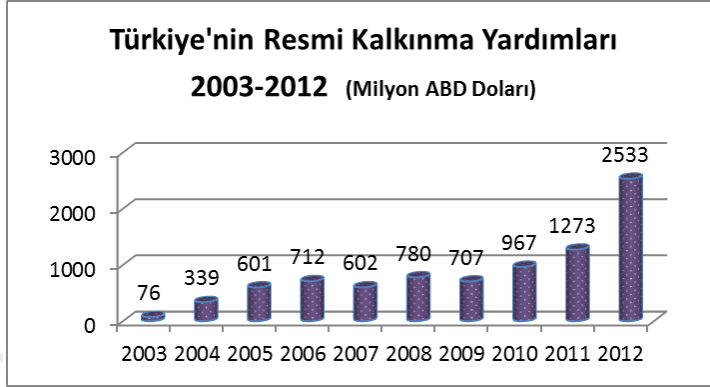
⁹⁷ TİKA Faaliyet Raporu 2005, 4.

⁹⁸ Avrasya Bülteni, Ankara, Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Haziran 2007), 15.

⁹⁹ TİKA, Başkan'ın Mesajı, <http://www.tika.gov.tr/tr>, (Erişim Tarihi 18.12.2016).

ve İngiltere’den sonra dünyanın en büyük dördüncü bağışçı devleti haline gelmiştir.¹⁰⁰

Tablo 2.6 : Türkiye Resmi Kalkınma Yardımları

Kaynak: <http://kdk.gov.tr/sayilarla/turkiyenin-dis-yarimlari-2012/35>

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere Türkiye özellikle TİKA aracılığı ile faaliyetlerini ve yardım desteklerin yıldan yıla önemli ölçüde arttırmıştır. 2004 yılında Afrika’ya sadece 3,84 milyon dolar destek bütçesi ayıran Türkiye 2012 yılında bu bütçeyi 249,47 milyon dolara arttırarak bölgeye verdiği önemi göstermiştir.¹⁰¹

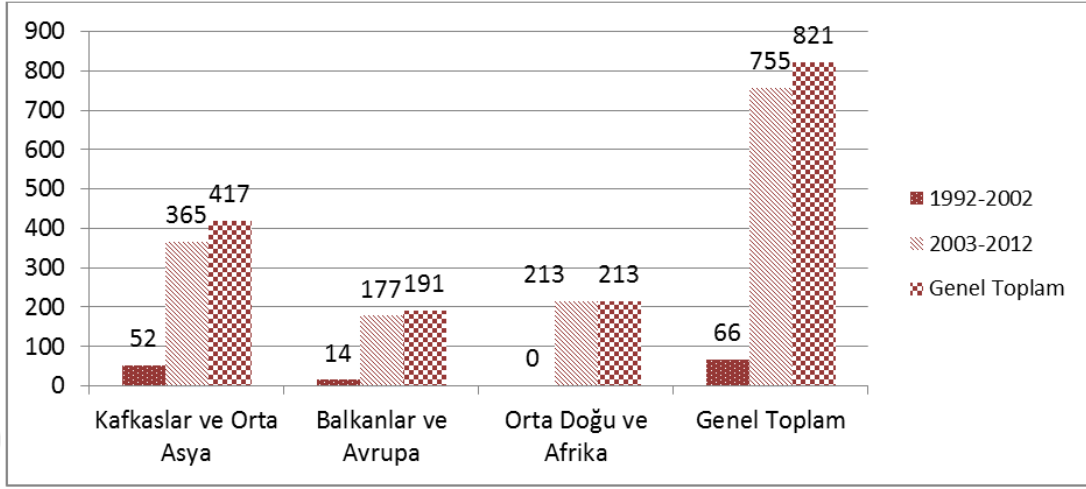
Gelişim aşamasında bulunan ulusal ajans, tarım teknikleri, sosyal altyapı işlemleri, insani yardım gibi konularda katkıda bulunmaktadır. Kalkınma yardımının, uluslararası düzeyde Türkiye tarafından kullanılan stratejik bir araç olduğunu belirtmek gerekir. Bu stratejik aracın kullanımına örnek olarak, BM Güvenlik Konseyi’nin geçici üyesi olmak için koltuk oylamasından önce Türkiye, Afrika’ya TİKA tarafından dağıtılan yardımı, yeniden planlanmıştır.¹⁰² Görüldüğü gibi, bu strateji Türkiye’nin, BM’deki koltuk seçiminde Afrika ülkelerinin büyük ölçüde desteğini almasını sağlamıştır.

¹⁰⁰ Türkiye Cumhuriyet Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Resmi Web Sitesi, <http://kdk.gov.tr/haber/turkiyenin-2014-yili-yarimlari-473luk-artisla-64-milyar-dolara-cikti/590>

¹⁰¹ Türkiye’nin Dış Yardımları 2012, <http://kdk.gov.tr/sayilarla/turkiyenin-dis-yarimlari-2012/35> (Erişim Tarihi: 05.12.2016)

¹⁰² Birol Akgün, “Türkiye’nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Üyeliği: Amaç, Süreç ve Beklentiler”, *Selçuk Üniversitesi, Stratejik Araştırmalar Merkezi Araştırma Makalesi Serisi*, No. 1(2009), s.10-11.

Tablo 2.7 : 1992-2002 ile 2003-2012 dönemlerine ait TİKA harcamalarının dağılımı (Milyon ABD Doları)

Kaynak : Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü

Türkiye, üyesi olduğu toplulukların çalışma ve kampanyalarına destek olmak ile beraber özellikle 2003 yılından itibaren bu konuya önem göstermiştir. Afrika ülkeleri ile yakından ilgilenen Türk hükümeti, nitekim bu çalışmalarının karşılığını 2009-2010 BM Güvenlik Konseyi seçimlerinde karşılığını almış ve Türk dış politikası için önemli bir başarı elde etmiştir. 53 Afrika ülkesinin de desteği ile birlikte toplamda 151 oyla geçici üye olarak seçilmiştir.¹⁰³

2.7.2. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), 6 Nisan 2010 tarihinde başbakanlığa bağlı olarak kurulmuştur. Hem yurtdışında kalan Türklerle, hem de Türkiye’de eğitim gören uluslararası öğrencilerle ilgili çalışmaları yürütmek amacı ile oluşan bir kamu kurumudur.¹⁰⁴ Türkiye’de okuyan yabancı uyruklu öğrencilerin akademik çalışmalarını destekleyen kurum, her bir öğrenciyi kendi ülkelerine döndükleri zaman Türkiye’nin gönüllü elçileri gibi görmektedir. Türkiye’nin tanıtımı için önem verilen öğrenci değişimleri ile birçok Afrika ülkesinden akademisyen Türkiye’de burslu olarak öğrenim görmektedir. Ayrıca

¹⁰³ Türkiye BM Geçici Üyelğine Seçildi,

<http://www.cnnturk.com/2008/dunya/10/17/turkiye.bmde.gecici.uyelige.secildi/497124.0/index.html>

¹⁰⁴ Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal.php> (Erişim Tarihi: 05.01.2017).

yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının kültürlerini, dillerini ve sosyal yaşantılarını koruyabilmeleri için kurum, çalışmalar yürütmektedir.

Türkiye’de çok sayıda Afrika’dan gelen öğrenci lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimine devam etmektedir. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı bu öğrenciler üzerinden bazı anket çalışmaları yürütmektedir. Top, “Türkiye’de Yükseköğrenim Gören Türkiye Burslusu Kuzey Afrikalı Uluslararası Öğrencilerin Arap Baharı Sonrası Türk Dış Politikası Algısı: 2002-2012” adlı akademik çalışmasında, çeşitli konularda sorular yönelterek bir anket uygulaması yapmıştır.¹⁰⁵ Bu anketler, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından burs sağlanan ve Türkiye Burslusu uluslararası öğrencilere uygulanmıştır. Bu çalışma neticesinde incelenen sonuçlara göre Türkiye’nin Arap dünyası için model olabileceğine inananların oranı %84, 10 yıl içerisinde Kuzey Afrika’da bölgesel güç olabilecek ülkeye ise %52 oranında Türkiye denilmiştir.¹⁰⁶

YTB, bir kamu organizasyonu olarak dış politika amaçlarına ulaşmak için yardımcı bir aktördür. Çalışmaları ve destekleri hem yurtiçinde yaşayan yabancı uyruklu öğrenciler hem de yurtdışında yaşayan Türkiye vatandaşları için önemlidir.

2.7.3 Anadolu Ajansı

Anadolu Ajansı, Türkiye'nin en köklü ve etkin haber ajansı olarak tanımlanabilir. Kuruluşu, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 17 gün önce “Anadolu’nun Sesini Dünyaya Duyurmak” amacı ile 6 Nisan 1920 tarihinde kurulmuştur. Anadolu Ajansı (AA) dünyanın en etkin 10 haber ajansından biridir. Uluslararası alanda etkin olan AA, 11 dilde yayın yapmaktadır.¹⁰⁷ Etiyopya ve Afrika Birliği’nin başkenti olan Addis Ababa’da açılan Anadolu Ajans Temsilciği 2014 tarihinde çalışmalarına başlamıştır. Son yıllarda Kuzey ve Doğu Afrika’ya ilgisi artan AA’nın, bu bölgede Adis Ababa / Etiyopya, Kahire / Mısır, Tunus / Tunus, Rabat/Fas olmak üzere 4 ofisi bulunmaktadır.

¹⁰⁵ Top, Musa. Türkiye’de Yükseköğrenim Gören Türkiye Burslusu Kuzey Afrikalı Uluslararası Öğrencilerin Arap Baharı Sonrası Türk Dış Politikası Algısı: 2002-2012, Ankara, 2014.

¹⁰⁶ Top, Musa. Türkiye’de Yükseköğrenim Gören Türkiye Burslusu Kuzey Afrikalı Uluslararası Öğrencilerin Arap Baharı Sonrası Türk Dış Politikası Algısı: 2002-2012, Ankara, 2014, s. 80-83.

¹⁰⁷ Anadolu Ajans Kurumsal Kataloğu, http://aa.com.tr/uploads/TempUserFiles/Kurumsal%2Fkatalog_tr.pdf (Erişim Tarihi: 12.01.2017).

Kamu haberciliği yapan ve Türkiye'nin en köklü haber ajansı olan AA, Türkiye'nin dış politika araçları arasındadır. 2020 hedefleri açıklanan AA, dünyanın en büyük ilk 5 haber ajansı olma vizyonu ile çalışmaktadır. Bu doğrultuda farklı dillerde haber üreten AA, Fransızca haber içeriklerini Tunus ofisinde üretmektedir. Fransızca haber içeriklerini Paris yerine Tunus ofisinde üreten Anadolu Ajansı'nın bu yaklaşımı kurumun Afrika bölgesine verdiği önemi göstermektedir.¹⁰⁸

Ülkeler arasındaki ilişkilerin 2000'li yıllar itibari ile yükselişe geçmiş olması AA'nın da politikalarını etkilemiştir. Kuzey ve Doğu Afrika'ya yönelik dış politikasının özellikle halkla ilişkiler ve tanıtım kısmında Anadolu Ajansı önemli bir aktör durumundadır. Türkiye'nin bölgede izlemeyi planladığı politikaların uygulanmasından önce zemin hazırlamak açısından çalışmalar yürüten AA, Türk dış politikası ile paralel çalışmalar yürütmektedir. Bu durum devletin yumuşak güç politika uygulamasında uluslararası bir referans niteliğindedir.

2.8 İLİŞKİLERİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ÖNEMLİ HALKLA İLİŞKİLER ÇALIŞMALARI

Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında yüzyıllar öncesine dayanan ilişkiler mevcuttur. Osmanlı döneminde başlayan bu ilişkiler Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde giderek azalmıştır. Afrika ülkelerinin bağımsızlık mücadelesi verdiği dönemde Türkiye'nin Afrika ülkelerinden yana tutum takınmaması ve batılı güçler ile işbirliği içerisinde hareket etmesi Türkiye-Afrika ilişkilerine zarar vermiştir. Bandung Konferansı esnasında Türk heyetinin yaklaşımı ve konuşması Türkiye-Afrika ilişkilerini neredeyse sıfıra indirmiştir.

Bu olumsuz gelişmelerin düzeltilmesi ve taraf ülkeler arasında sağlam ilişkiler kurulması 1998 Afrika Açılımı Eylem Planı çerçevesinde gerçekleşmeye başlamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Sovyetler Birliği'nin dağılması, iki kutuplu uluslararası sistemin yerini küreselleşmeye bırakması taraf ülkeler arasında ilişkilerin yeniden doğmasını teşvik eden unsurlardandır. Nitekim ülkeler arası etkileşimin arttığı, ilişkilerin ekonomik işbirlikleri ile giderek büyüdüğü liberalizmin etkin

¹⁰⁸ Yousfi, Radouan. Türkiye'nin Kuzey Ve Doğu Afrika'ya Yönelik Yumuşak Güç Politikası, Beykent Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, s.85.

olduğu uluslararası toplumda, ilişkileri geliştirmek taraf ülkeler için önem göstermektedir.

Ülkeler arasında sürmekte olan iletişim için farklı mekanizmalar kullanılmaktadır. Farklı temsil düzeylerindeki resmi temsilciler ile birlikte kamu diplomasisi sürerken bir yandan iletişim çalışmaları sivil toplum örgütleri üzerinden de devam etmektedir.

Sivil toplum kuruluşları, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası toplumda önem kazanmış ve uluslararası aktörler arasında yer bulmaya başlamıştır. Ayrıca, kimi sivil toplum kuruluşları devletler tarafından devletlerin politik amaçları doğrultusunda çalışmalar yürütmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi ise devletlerin hareket ve davranışları önemli sorumluluk ve bürokrasi gerektirirken, sivil toplum kuruluşlarının hareket alanı ve sorumlulukları daha azdır. Bu nedenle devletler STK'ları bir dış politika enstrümanı olarak kullanabilmektedirler. Afrika'da devletten doğrudan destek alan ve resmi makamlar (Büyükelçilik ve Konsolos) dışında ancak birkaç kurum vardır; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Anadolu Ajansı, Diyanet Vakfı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Yunus Emre Enstitüsü gibi kurumlar bunlar arasındadır. Sivil toplum kuruluşları çerçevesinde ise her alanda birkaç sivil toplum örgütü mevcuttur. Örnek olarak İnsani yardım alanında; Kızılay, İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH), Kimse Yok Mu Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği (KYM) bu kategoride yer almaktadır.¹⁰⁹

Türkiye ve Afrika arasındaki ilişkilerde 21. yüzyıl başında sağlam bir referans noktası oluşturulmuş ve ortak bir zemin yaratılmıştır. Bu zemin ekonomi, sağlık, güvenlik, eğitim gibi başlıklar altında toplanmış ve her bir başlık için taraf ülkeler arasında kurulan heyetler ile görüşmeler sağlanmış, zirveler yapılmıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde Afrika'nın birçok ülkesine başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı düzeyinde resmi ziyaretler düzenlenmiştir. 2005 yılında Sahraaltı Afrika ülkelerine diplomatik temaslarda artış gözlenmektedir. Dönemin başbakanı Erdoğan bu ziyaretleri arasında, Türkiye-Etiyopya 4. Karma Ekonomik Komisyon

¹⁰⁹ Yousfi, Radouan. Türkiye'nin Kuzey Ve Doğu Afrika'ya Yönelik Yumuşak Güç Politikası, Beykent Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, s.46.

Toplantısı'na katılım göstermiştir. Ayrıca aynı yılın mart ayında Erdoğan, Etiyopya ve Güney Afrika'yı ziyaret etmiştir. Etiyopya ziyareti Türkiye tarafından Başbakanlık düzeyinde Etiyopya'ya yapılan ilk resmi ziyaret olma niteliği taşımaktadır.¹¹⁰ Etiyopya Başbakanı Zenawi'yi ziyareti sırasında iki devlet arasındaki ilişkilerin daha güçlendirebilmesi için yeni anlaşmalar imzalandığını dile getiren Erdoğan, bunların icraata dökülmesiyle, iki devlet tarafından destekleneceğini ve katkıda bulunulacağına inandığını belirtmiştir. Etiyopya Başbakanı Zenawi'nin Türkiye ziyareti sırasında kendisine iş adamlarının eşlik ettiğini, İstanbul'da Türk iş adamlarıyla gerçekleşecek görüşmelerin yeni gelişmelere vesile olacağına inandığını belirtmiştir.¹¹¹ Aynı yıl, Afrika yılı belirlenmiştir. Bunun yanında, 2007 yılında Başbakan Erdoğan Afrika Birliği Zirvesi'nde onur konuğu olmuştur.

Türkiye-Afrika Zirveleri taraf ülkeler arasındaki işbirliğini güçlendirmek ve birlikte hareket etmek açısından önemli diplomatik etkinlikler arasında yer almaktadır. Afrika ülkeleriyle Türkiye'nin ilişkilerinde mevcut bulunan aşamanın değerlendirilmesi ve ilişkileri daha da geliştirecek yeni yol ve yöntemlerin belirlenmesi amacıyla 18-21 Ağustos 2008 tarihlerinde, 49 Afrika ülkesi ile, Afrika Birliği dahil 11 uluslararası ve bölgesel örgüt temsilcisinin katılımıyla İstanbul'da I. Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi düzenlenmiştir.¹¹² I. Türkiye-Afrika Zirvesi'nde kabul edilen "Türkiye-Afrika İşbirliği İstanbul Deklarasyonu: Ortak Bir Gelecek İçin İşbirliği ve Dayanışma" ve "Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi" başlıklı belgeler ile Türkiye-Afrika ilişkileri sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu belgeler doğrultusunda yapılacak çalışmalar ve çalışmaların yöntemi belirlenmiştir.

I. Türkiye – Afrika Zirvesi'nde kabul edilen belgelerde, hükümetler arası işbirliği, ticaret ve yatırım, tarım, kırsal kalkınma, su kaynaklarının yönetimi, küçük ve orta ölçekli işletmeler, sağlık, barış ve güvenlik, altyapı, enerji ve ulaşım, kültür,

¹¹⁰ Tepebaş, Ufuk. *Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Afrika Ziyareti*, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 19.01.2015, http://tasam.org/tr-TR/Icerik/9463/cumhurbaskani_erdoganin_afrika_ziyareti_, (Erişim Tarihi 26.12.2016).

¹¹¹ Milliyet Gazetesi, *Etiyopya, Afrika'ya Açılışımızda Önem Verdiğimiz Ülkedir*, 08.02.2007, <http://www.milliyet.com.tr/2007/02/08/son/sonsiy24.asp>, (Erişim Tarihi 26.12.2016).

¹¹² Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>

turizm ve eğitim, iletişim, medya, bilgi ve iletişim teknolojisi ile çevre konularındaki çalışmalara yönelik eylem planları ortaya konulmuştur. Zirve’de ayrıca, Türkiye - Afrika Zirvesi’nin her beş yılda bir dönüşümlü olarak Türkiye ve Afrika’da düzenlenmesi, ikinci zirvenin 2013 yılında Afrika’da gerçekleştirilmesi, Eylem Planı’nın uygulanış sürecini değerlendirmek ve bir sonraki zirveye hazırlık yapmak amacıyla zirveler arasında kalan dönemin her üçüncü yılında bakan düzeyinde gözden geçirme konferansı ile üst düzey bürokratlar toplantısı düzenlenmesi yönünde kararlar alınmıştır.

Söz konusu belgelerde yer alan izleme mekanizması uyarınca, 15 Aralık 2010 tarihinde İstanbul’da üst düzey bürokratlar Toplantısı yapılmış ve bir yol haritası niteliği taşıyan 2010-2014 yıllarını kapsayan “Türkiye-Afrika İşbirliği Ortak Uygulama Planı” kabul edilmiştir. 53 ülkeden 35 Bakanın katılımıyla 16 Aralık 2011 tarihinde İstanbul’da Bakan Düzeyinde Gözden Geçirme Konferansı, daha sonra da 19 Haziran 2013 tarihinde Addis Ababa’da II. Toplantısı üst düzey bürokratlar gerçekleştirilmiştir.

Yukarıda bahsi geçen toplantılara ek olarak Türkiye ve Mısır’ın ortaklığında “Darfur’un Yeniden İnşası ve Kalkınması için Uluslararası Donörler Konferansı” 21 Mart 2010 tarihinde Kahire’de düzenlenmiştir. Türkiye, son olarak Somali Yüksek Düzeyli Ortaklık Forumu’na 23-24 Şubat 2016 tarihlerinde İstanbul’da ev sahipliği yapmıştır.

II. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi, Ekvator Ginesi’nin başkenti Malabo’da 19-21 Kasım 2014 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. 30’a yakın ülkenin temsil edildiği Zirve, yoğun katılımlı ve üst düzey temsiliyetler ile tamamlanmıştır. Zirve, sürdürülebilir bir kalkınmanın ve bütünleşmenin güçlendirilmesi için yeni bir ortaklık modeli gündemi ile bir araya gelmiştir. Ortaya çıkan bildiri taraf ülkeler arasında 2015-2019 dönemine ilişkin “Ortak Uygulama Planı” kabul edilmiştir. Bu belgeler, aynı zamanda, gelecek Zirve’nin 2019 yılında Türkiye’de toplanmasını karara bağlamaktadır.¹¹³

¹¹³ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi İnternet Sitesi, <https://www.tccb.gov.tr/ozeldosyalar/turkiye-afrika/zirve/>

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA DIŞ POLİTİKA EĞİLİMLERİ VE TÜRK AFRİKA İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

3.1 SOĞUK SAVAŞ'IN BİTMESİ VE ULUSLARARARASI İLİŞKİLERE ETKİLERİ

Uluslararası ilişkilere dair gelişmeler, insanların yerleşik hayata geçmeleri ve aralarında iletişim kurmaları ile ortaya çıkmıştır. Bununla beraber, uluslararası ilişkiler disiplininin temelleri 1648 yılında gerçekleşen Vestfalya Anlaşması ile atılmıştır. Bu anlaşmanın önemi şuradadır: devletin tanımı net bir şekilde belirlenmiş ve devletlerarası ilişkilerin kuralları üzerinde anlaşma sağlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar devlet merkezli bir uluslararası ortam görülmektedir. Bunun nedeni ise güçlü uluslararası aktörlerin mevcudiyeti, çok uluslu şirketlerin ve uluslararası örgütlerin yokluğu ya da etkinliğinin az olmasıdır.

Uluslararası ilişkiler, zaman içerisinde değişim göstermiştir. Aktörler, eğilimler, konjonktür ve uluslararası ilişkiler ile bunları etkileyen dinamikler değiştikçe, uluslararası alanda da değişimler gözlenmektedir. 1648 Vestfalya Anlaşması ile devletlerin ve devletlerin birbirleri ile ilişkileri tanımlanmış, 1815 Viyana Kongresi ile Avrupa'da dengeyi sağlamak için güçlü devletlerarasında Güçler Dengesi¹¹⁴ (*Balance Of Power*) ilkesi izlenmiştir. Sanayi devrimi, uluslararası ilişkilerde yeni eğilimler yaratmıştır. Batılı devletlerin hammadde ve yeni pazar arayışı ile sömürge yarışı başlamış ve uluslararası alanda anarşi görülmeye başlamıştır. Uluslararası alanda anarşinin olması, Güç Dengesi'nin giderek bozulması ve devletlerin çıkarlarının çatışmaya başlaması, yeni krizlerin meydana gelmesine neden olmuştur. Bu durum Birinci Dünya Savaşı'na neden olmuş ve ağır sonuçlar yaratmıştır. Birinci Dünya Savaşı akabinde, yapılan hatalardan ders alındığına yönelik çalışmalar olmuş Milletler Cemiyeti¹¹⁵ (*League Of Nations*) kurulmuştur. Birleşmiş Milletler'in temelinin atıldığı bu uluslararası organizasyon, uluslararası anarşi ortamını sonlandırmayı hedeflemekteydi. Barışı korumak

¹¹⁴ Cobden, Richard. "The Balance of Power," 1836, (Theory and Practice of the Balance of Power, 1486-1914: Selected European Writings, ed. Moorhead Wright, London: Rowman & Littlefield, 1975), p 110-112.

¹¹⁵ Ellis, The origin, structure & working of the League of Nations, London 1928, s.106-107

niyetinde olan bu organizasyon başarısızlık ile sonuçlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı, uluslararası alanda yeniden bir kaos ortamı oluşturmuştur.

Uluslararası ilişkileri etkileyen birçok dinamik mevcuttur. Ulus devletlerin oluşması, ekonomik gelişmeler, devletlerin çıkarlarının çatışması, büyük savaşlar ve uluslararası alanda hegemonya, uluslararası örgütlerin kurulması ve işbirliğinin başlaması, küreselleşme; uluslararası ilişkileri etkileyen en önemli etkenlerdendir. Tüm bu dinamikler devletlerin izledikleri dış politikaları da etkilemektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ile uluslararası alana iki süper güç egemen olmaya başlamıştır. Amerika ve Sovyetler arasındaki görüş ayrılığı ve çıkarların çatışması, uluslararası alanı iki bloğa ayırmıştır. Bu durum özellikle gelişmemiş veya gelişmekte olan devletlerin bağımsız politikalar oluşturmasının önünde bir engel oluşturmuştur. Çift kutuplu bir uluslararası alandan SSCB'nin dağılması ile birlikte çıkmış ve uluslararası alanda yeni bir sayfa açılmıştır.

Soğuk Savaş, iki büyük dünya savaşından sonra devletler arası ilişkilerde sorun olması halinde savaşın ilk başvurulacak enstrüman olmadığı, diplomasi ve müzakerelerin olduğu bir dönem olarak tanımlanabilir. Oral Sander'in tanımıyla Soğuk Savaş, "İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, savaştan galip çıkmış iki büyük devlet ve bu devletlerin arasındaki anlaşmazlık ve çatışmanın, doğrudan birbirlerine karşı silah kullanmadan sürdürüldüğü belirli bir tarihsel döneme verilen addır."¹¹⁶

Devlet, milyonlarca insanın ölümüne, yıkıma, yokluğa ve kargaşaya neden olan iki büyük dünya savaşı yaşamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda taraf devletler büyük zararlar ile karşı karşıya gelmiş ve bu savaştan sonra ABD ve SSCB iki süper güç konumuna yükselmiştir. Bu durum, devletlerarası güç dengesinden iki kutuplu uluslararası sisteme geçilmesine neden olmuştur.

İki süper güç olan ABD ve SSCB savaş sonrası dönemde sık sık karşı karşıya gelmiştir. 1947-1991 yılları arasında olduğu kabul edilen Soğuk Savaş dönemi, ABD ve SSCB rekabeti ve bu ülkelerin oluşturduğu blokların çatışması şeklinde devam etmiştir.

¹¹⁶ Sander, Oral. Siyasi Tarih: 1918-1994, Ankara, İmge Kitabevi, Ekim 2014, s. 224.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında devletlerin barışın temini ve korunması amacı ile örgütlenme yoluna gitmesi ile Milletler Cemiyeti oluşmuştur. Fakat dönemin şartları, uluslararası otorite boşluğu ve çeşitli sebepler ile Milletler Cemiyeti uzun soluklu olamamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kazanılan bu deneyimler ile uluslararası toplumda örgütlenme ve işbirliği gerekliliği devletlerin gündeminde olmuştur. Birleşmiş Milletler (United Nations), uluslararası toplumdaki anarşi ortamını ortadan kaldırmayı, uluslararası bir polis gücü oluşturmayı ve otorite sağlamayı, işbirliği ve örgütlenmeyi hedef almıştır. Birleşmiş Milletler (BM), 20. yüzyılın ikinci uluslararası örgütlenme çabasıdır.¹¹⁷

ABD ve SSCB'nin farklı ideolojiler ile hareket etmesi ve rekabet alanı oluşturmaları, uluslararası sistemde doğu ve batı bloğu oluşmasına neden olmuştur. 1949 yılında Sovyetler Birliği'ne karşı savunma amacı ile NATO¹¹⁸ kurulmuştur. Liberal görüşe sahip batılı ülkeler batı bloğunda yer alırken, komünizm devrimleri gerçekleşen ve SSCB işbirliğinde olan ülkeler doğu bloğunda yer almışlardır. Bu iki blokta da yer almayan 100 üzerinde ülke ise kendilerini hiçbir güç bloğuna dahil veya hariç olarak tanımlamayı Bağılantısızlar Hareketi'ni oluşturmuşlardır.

İki süper gücün ideolojilerini yayma çabası farklı bölgelerde sonuçlar vermiştir. ABD liberalizmi yaymak amacı ile ekonomik yardım paketleri ile ülkeleri batı bloğuna çekerken Küba, Kuzey Kore, Çin gibi ülkeler komünist devrimler ile doğu bloğunda kendilerini görmekteydiler. Özetle; 1991 yılına kadar uluslararası sistem, liberal görüşü destekleyen batı bloğu, komünist görüşü destekleyen doğu bloğu ve bu iki bloğa kendilerini dahil veya hariç olarak tanımlamayan Bağılantısız devletlerden oluşmaktaydı.

Yaklaşık 45 yıl süren Soğuk Savaş dönemi, Raymond Garthoff'a göre, iki gelişmenin meydana gelmesiyle dönemi tamamlamıştır bağlı görülmüştür. Birinci neden, Sovyet lideri Mikhail Gorbachev'in Marxist-Leninist dünya görüşünden vazgeçmesi ve bunu 1986'dan 1991'e kadar somut eylemlerle göstermesi olmuştur. İkinci neden olarak ise Gorbachev'in bu adımlarının batı tarafından tanınıp artık

¹¹⁷ Sander, Oral. a.g.e., s. 204.

¹¹⁸ North Atlantic Treaty Organization – Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü

değişmez ideolojik düşman kanısından vazgeçmesidir. Garthoff, Gorbachev'in Soğuk Savaş'ı bitirmek konusunda en önemli rolü oynadığını ileri sürmektedir.¹¹⁹

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Soğuk Savaş neticelenmiş ve çift kutuplu uluslararası sistem sona ermiştir. Uluslararası sistemde tek kutuplu sistem olarak adlandırılan ve Amerika'nın süper güç olarak uluslararası alanda hegemon olduğu yeni bir dönem başlamıştır.

İki kutuplu sistemin sona ermesi, aynı zamanda sürekli bir düşmana karşı hazır olma durumunu ve güvenlik tehditlerini önemli ölçüde azaltmıştır. Dış politikada iki merkez ülke arasında sıkışan blok devletleri, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile dış politikalarını kendi çıkarlarını gözeterek hareket etme alanlarına genişletmişlerdir. Örneğin, Soğuk Savaş döneminde komünizm tehdidi nedeni ile Sovyetler Birliği'nden uzak duran Türkiye, iki kutuplu sistemin sona ermesi ile Rusya ile ticari bağlar kurmuş ve diplomatik ilişkilerini geliştirmiştir.

Bu durum ayrıca kendilerini “Bağılantısız” olarak tanımlayan ülkeler ile ilişkileri geliştirmek adına bir fırsat olmuştur. Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve Amerika'nın hegemon güç olarak konumlanması ile birlikte dünyada liberalizm eğilimi artmaktadır. Liberalizm eğilimi ile ülkelerin demokratikleşmesi, uluslararası ticaretin artması ve desteklenmesi süreçleri birbirini izlemiştir.

Devlet merkezli uluslararası sistemde değişimler ise daha önce başlamış ve Soğuk Savaşın bitmesi ile ivme kazanmıştır. Ekonomik krizlerin etkisiyle 1960'ların sonu ve 1970'lerin başından itibaren devletlerin ve hükümetlerin yetkileri sorgulanır hale gelmiştir. Yeni gündemlerin ve yeni aktörlerin ortaya çıkması ve artan karşılıklı bağımlılık, uluslararası sistemde temel aktör olan devletlerin yetersiz kaldıklarını ortaya koymaktaydı. Devlet tanımı günün şartları ve ihtiyaçları gereği değişim göstermiştir. Devletler artık üniter, yekpare bir yapı olmayıp kendi aralarında bağımlılık ilişkisi içinde bulunan ve bürokrasi, çıkar grupları, bakanlıklar ve bağlı müdürlükler gibi daha küçük birimlerden oluşan yapılardır.¹²⁰

¹¹⁹ Garthoff, Raymond L. (1998), “Who is to Blame for the Cold War?”, Ken Booth (der.), *Statecraft and Security: The Cold War and Beyond* (Cambridge: Cambridge University Press): 56- 70.

¹²⁰ Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, MKM Yayıncılık, 2008, s.390-391.

Uluslararası örgütlenmeler ve çok uluslu şirketlerin de içinde yer aldığı uluslararası ilişkiler, özel ve tüzel aktörlerin yer aldığı çok daha kompleks bir süreç görünümüne sahiptir.¹²¹ Bu durum uluslararası ilişkiler için önemli bir gelişmedir. Çünkü uluslararası ilişkiler sadece devletlerarasındaki ilişkileri değil, uluslararası şirketlerin, örgütlerin ve farklı kurum ve kuruluşların etkileşimini de incelemektedir.

Uluslararası ilişkilerin daha kompleks bir hale bürünmesi ve uluslararası aktörlerin sayısının giderek artması uluslararası siyasal sistemleri de etkilemekte ve tek kutuplu dünya anlayışını değiştirmektedir. Devletlerin birbirleri ile işbirliği içerisinde olduğu, ekonomik anlaşmalar nedeni ile karşılıklı bağımlılıkların doğduğu ve giderek güçler dengesinin olduğu uluslararası siyasal sistemde, Amerika da süper güç ve hegemon devlet rolünden vazgeçmektedir. Özellikle ABD'nin Irak ve Afganistan'da askeri ve ekonomik güç kaybına uğraması, tek kutuplu sistemin veya Amerikan hegemonyasının kurulmasının imkansızlığını ortaya çıkarmıştır.

Uluslararası sistemin geleceği hakkında ABD Ulusal İstihbarat Konseyi'nin hazırladığı “Küresel Eğilimler 2025: Dönüşen Dünya” isimli raporundan bir öngörü elde edebiliriz. Bu rapor ABD'nin çok kutuplu dünya düzeni fikrini benimsediğini göstermektedir. Raporda, tek kutuplu dünya düzeni fikrinden vazgeçilirken, yine de ABD'nin diğer kutup liderleri arasında birinci sırayı işgal edeceğini savunmaktadır. ABD'nin Orta Doğu ve Asya bölgesinde Çin ile Rusya'yı dengeleyici güç olarak rol oynayacağını belirten raporda, Çin, Hindistan, Rusya ve Avrupa Birliği, ABD'nin karşısındaki dengeleyici liderler olarak tanımlanmaktadır. İran, Türkiye, Endonezya ve Brezilya gibi ülkeler de, geleceğin bölgesel liderleri olarak görülmektedir.¹²²

Uluslararası sistem, egemen devletlerin eşit olduğu, ekonomik ve politik işbirlikleri neticesinde egemen devletlerin karşılıklı bağımlılıklarının arttığı bir hal almıştır. Bağların uluslararası örgütler ve işbirlikleri ile güçlendiği, uluslararası ticaret ile sağlamlaştığı günümüzde, uluslararası ilişkilerde anahtar kelimeler artık uzlaşma, denge ve işbirliği haline gelmiştir.

3.2 ULUSLARARASI ÖRGÜTLER VE DIŞ POLİTİKA

¹²¹ Arı, Tayyar. a.g.e. s.392.

¹²² ABD Ulusal İstihbarat Konseyi, *Global Trends 2025: A Transformed World*, ABD, Kasım 2008, s. 28 – 37, 80 – 99.

Çağdaş uluslararası sistem devlet merkezli olmaktan çıkmıştır. Devlet dışı aktörler, özellikle uluslararası örgütler uluslararası sistemin temel aktörleri haline gelmiş bulunmaktadır. Uluslararası örgütlerin uluslararası alanda sorumluluk ve işlevleri her gün daha da artmakta ve bu aktörlerin sistem üzerindeki etkileri hızla yükselmektedir. Devletler ile toplumlar arasında ortaya çıkan ilişkilerin düzeyi ve uluslararası düzeyde ortaya çıkan ortak sorunlar, uluslararası kuruluşları vazgeçilmez kılmaktadır. Uluslararası sistemde son yüz yılda ortaya çıkan bu yeni sayılabilecek gelişme, doğal olarak, ulus-devletlerin sistem içerisinde oynadıkları rolü gittikçe daraltmaktadır.¹²³

Uluslararası örgütler tarihsel akış ve örgütlenmelere bakıldığında öncelikle hükümetler arası örgütleri tanımlamaktadır. İlk uluslararası örgütlenmeler devletlerarasında görülmektedir. Günümüzde ise uluslararası örgütler devletlerarasındaki örgütlenmelerin yanında hükümetler dışı uluslararası örgütlenmeleri (non-governmental organizations) de kapsamaktadır. Uluslararası Af Örgütü, Greenpeace ve Kızıl Haç gibi örgütler bunların başında gelmektedir.

Uluslararası örgütler çeşitli amaçlar etrafında kurulabilirler. Amaçları genellikle açık bir şekilde kurucu sözleşmelerinde ifade edilmektedir.¹²⁴ En genel anlamda iki temel amaç ile uluslararası örgütlerin kurulduklarını görmekteyiz. Birincisi, ortak amaç veya çıkarların gerçekleştirilmesidir.¹²⁵ Ortak çıkar gruplarının bir araya gelerek, tek başlarına gerçekleştirmeleri güç olan hedeflerini işbirliği ve dayanışma içinde gerçekleştirme amacı ile örgütlenmesi sonucu uluslararası örgütler ortaya çıkmaktadır.

İkinci olarak ise uluslararası ortamda devletlerin düzen ve istikrar arayışıdır. Uluslararasıındaki anarşik ortamın stabil ve istikrarlı bir yapıya kavuşması için aktörlerin bir araya gelerek örgütlendikleri görülmektedir.

Uluslararası örgütler gün geçtikçe uluslararası toplumda güç kazanmaya devam etmektedir. Bu durum uluslararası örgütlerin de uluslararası aktörler arasında yer almasına neden olmuştur. Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu

¹²³ Baharççek, Abdulkadir. Uluslararası Kuruluşların İşlevleri

¹²⁴ Archer, 2001. 50

¹²⁵ Iriye 2002. 10

durum devlet merkezli uluslararası ilişkileri ve politika yapım süreçlerini değiştirmeye başlamıştır. Hükümetler arası ve hükümet dışı organizasyonlar, sivil toplum kuruluşları ve çok uluslu şirketler, uluslararası alanda söz sahibi olmaya başlayan aktörlerdir.

İşbirliği ve devletlerarasındaki dayanışma gerekliliği İkinci Dünya Savaşı sonrası devletler tarafından öğrenilmiş ve örgütlenme 1950'li yıllardan sonra giderek artmıştır. Örgütlenme ve işbirlikleri farklı hedefler doğrultusunda olabilmektedir. Savunma ve askeri örgütlenmelerinin, ekonomik işbirliklerinin ve bölgesel organizasyonların sayısı giderek artmaktadır.

Uluslararası örgütler, devletlerarası ilişkilerin yeniden şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Uluslararası örgütlerin bünyesine katılan her bir devlet, diğer devletler ile ortak ya da kendi amaçları doğrultusunda örgütlerde yer almaktadır. Devletler bu amaçlarını gerçekleştirmek üzere örgütlerde faaliyet ve temsiliyet gösterirler. Devletlerin dış politikası ile örtüşen bu faaliyet ve temsiliyet, aynı zamanda devletlerin dış politika araçlarıdır.¹²⁶

Uluslararası örgütlerin yaygınlaşması ve devletlerin katılımı, uluslararası ilişkilerde müzakere ve diplomasi kültürünün de gelişmesine yardımcı olmuştur. Devlet temsilcilerinin belirli periyodlar ile birbirleri ile görüştüğü, ortak amaçlar için çalıştıkları bu ortamlarda iletişim süreklilik kazanmaktadır.

Bir merkezi, düzenli toplantıları ve gündemi olan bu organizasyonlar neticesinde devletlerarasında ilişkiler güç kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa'da ekonomik temelli başlayan örgütlenme ile bölgesel örgütlenmeler kurulmaya başlanmıştır. Yine İkinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlıklarını kazanan eski sömürgeler de bölgesel örgütlenmelere gitmiştir. İki kutuplu dünya sisteminde iki bloğa ne hariç ne dahil olduklarını deklare eden bağlantısız ülkeler, bölgesel örgütlenmeler ile işbirliğine gitmişlerdir. Genellikle Avrupa dışındaki bölgesel örgütlenmelerin ilk çıkışları, siyasal birlikler nedeni ile olmuştur.

¹²⁶ Archer. 68.

Ortak çıkar ve ortak sorun, devletlere birlikte hareket etme motivasyonu sağlamaktadır. Devletlerin güvenlik politikaları ve stratejileri içerisinde örgütlenme önemli bir yer almaktadır. Bununla birlikte “Güvenlik paylaşılabılır, ancak emanet edilemez bir olgu”¹²⁷ olduğu düşüncesini destekleyen bir biçimde, devletlerin ortak bir örgütte yer almalarına rağmen, aralarındaki rekabeti tümüyle ortadan kaldıramadıkları görülmektedir. Devletlerarasında tarihsel süreçten süregelen var olan sorunların çözümünü ya da çözümsüzlüğünü de, uluslararası örgütlerin içerisindeki devletleri doğrudan etkileyebilmektedir. Türkiye ve Yunanistan bu konuda örnekler arasında yer almaktadır. NATO üyesi iki devlet, ortak amaç içerisinde bir güvenlik politikasına taraf olmalarına karşılık, tarihsel süreçte aralarında olan gerginlikler neticesinde birbirlerini tehdit görerek bazı dönemlerde askeri harcamalarını arttırmışlardır.

Günümüzde liberal dış politika görüşünün hakim olması ve devletler arasında politik ve ekonomik bağların oluşması neticesinde küresel sistemde karşılıklı bağımlılıklar ve belirsizlikler artmıştır.¹²⁸ Uluslararası alanda faaliyet gösteren aktörlere, güvenlik aktörlerine, gündemde yer alan konularına, uluslararası kuramlara ve uygulamalarına yenileri eklenmiştir. Devletlerin güvenlik çemberi ulusal güvenlikten kolektif güvenliğe, çevresel güvenlikten bilgi güvenliğine kadar genişlemiştir.¹²⁹ Küreselleşme ile birlikte kapsamı genişleyen güvenlik kavramı, artık devletlerin fiziksel anlamda hayatta kalmalarını değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerini, değerlerini, insanların hayat tarzları ile standartlarının korunmasını da içermektedir.¹³⁰ Bunlara ek olarak, çevresel tehditler gibi geleneksel yaklaşım içinde yer verilmeyen çeşitli olgular, yeni güvenlik anlayışının içinde değerlendirilmeye başlanmıştır.¹³¹

Uluslararası örgütlere Afrika boyutunda baktığımızda, kıtada ilk önemli örgütlenme faaliyetleri kıta ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmaları ile ortaya

¹²⁷ Dedeoğlu, Beril. Uluslararası Güvenlik ve Strateji, Der Yayınları, İstanbul, 2003, s. 55.

¹²⁸ Erenel, Fahri ve CAYMAZ, Ebru. Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Sorunlarının Çözümünde Yeterliliği: Afrika Birliği Örneği, s.120.

¹²⁹ Hans Günter Brauch, “Güvenliğin Yeniden Kavramlaştırılması, Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, Uluslararası İlişkiler, 2008, Sayı: 5 (18), s.1-47.

¹³⁰ Trevor C. Salmon, “The Nature of International Security”, International Security in the Modern World, Roger Carey ve Traver C. Salmon (eds.), St. Martin’s Press, New York, 1992.

¹³¹ James L. True, “The Changing Focus on National Security”, Political Dynamics, Frank R. Baumgartner and Bryan D. Jones (eds.), University of Chicago Press, Chicago, 2002.

çıkmiştir. Afrika devletlerinin bağımsızlıklarını ve egemenliklerini kazanmaları ile sömürgecilğe son verilmesi amacıyla 1963'te Afrika Birliği Örgütü kurulmuştur. Soğuk Savaş döneminde Bağlantısızlar Grubu her iki blok içinde veya dışında olmadığını deklare etmiştir ve doğu-batı blokları arasındaki mücadeleye taraf olmamıştır. Soğuk Savaş'ın hemen ardından kıtada yaşanan çatışmalar, siyasi istikrarsızlıklar, ekonomik sorunlar ve sağlık sorunları Afrika Birliği örgütünün daha etkili bir hale gelmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. 2002 yılında Afrika Birliği (AfB) adını alan örgüt, yeni hedeflerini sosyal, politik ve ekonomik bütünleşmesinin sağlanması, kalkınmaya hız verilmesi, barışın korunması, demokrasi ve yönetimin iyileştirilmesi ilkelerinin benimsenmesi olarak ortaya koymuştur.¹³²

Afrika kıtasında uygulanan güvenlik politikaları ve kıtada gerçekleşen örgütlenme faaliyetlerini daha iyi anlayabilmek için Afrika hakkında bazı verileri analiz etmek gerekmektedir. Günümüzde yaklaşık 750 milyon insanın yaşadığı Afrika nüfusunun 2050 yılında 1,6 milyara ulaşabileceğini BM'nin yaptığı araştırmalar ortaya koymaktadır. 2000 civarında etnik topluluğun yaşadığı Afrika'da en çok etnik topluluğun bulunduğu ülkeler 300 ile Kongo, 200 ile Nijerya'dır. Dünya da konuşulan dillerin üçte ikisi (yaklaşık 2000 dil) Afrika'da konuşulmaktadır.¹³³

Afrika ülkeleri siyasal ve ekonomik istikrarsızlık nedeni ile 20. yüzyılın ortalarından itibaren askeri çatışmaların merkezi haline gelmiştir. 1945-1995 yılları arasındaki dönemde meydana gelen 186 çatışmanın 48'i Afrika'da gerçekleşmiştir. Bu çatışmalar sonucu yaklaşık 6 milyon kişi hayatını kaybetmiştir.¹³⁴ Her beş Afrikalıdan biri silahlı çatışmanın etkisi altında kalmaktadır.¹³⁵ Çatışmaların ve fakirliğin hakim olduğu Afrika'da istatistiklerin ortaya koyduğu sonuçlar durumun her geçen yıl iyileşmenin aksine daha da kötüye gittiğini göstermektedir. 53 Afrika ülkesinden 39'u yıllık kişi başına düşen milli geliri 745 doların altında olan "düşük gelirli" ülkeler sınıfında yer almışlardır.¹³⁶ Bu durum kuzey ülkeleri ile güney

¹³² Tepeciklioğlu, Elem Eyice. "Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri", Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, 2012, Cilt 1, Sayı 2, s. 64.

¹³³ Erenel, Fahri ve CAYMAZ, Ebru. a.g.e., s.127.

¹³⁴ Philippe Hugon, Geopolitique de l'Afrique, Sedes, Paris, 2007, s. 129.

¹³⁵ Georges Berghezan, Trafics d'armes vers l'Afrique: Pleins feux sur les Reseaux Français et le "savoir-faire" Belge, Editions Complexe, Bruxelles, 2002.

¹³⁶ World Bank, "Sustainable Development in a Dynamic World: Transforming Institutions, Growth and Quality of Life", World Development Report, Oxford University Press, New York, 2003, s. 243.

lkeleri arasındaki refah makasının açılmasına neden olmakta ve uluslararası ilişkiler teorisyenlerine yeni sorular sormaktadır. Kuzey ve güney ülkeleri arasındaki uçurumu kapatmak adına politikalar yürüten, gerek Afrika bölgesel örgütleri gerekse küresel örgütler bu farkın kapanmasını saēlayamamakta ancak kalkınma ve insani yardımlar ile bölge halklarının temel ihtiyaçlarını karēılamaya yönelik çalışmalar yürütmektedir.

Küresel boyutta olan ve en çok devlet temsiliyeti saēlayan uluslararası rgt Birleşmiş Milletler, Bin Yıllık Kalkınma Hedefleri ile başta Afrika lkeleri olmak üzere dünya genelinde temel hak ve ihtiyaçlarına erişemeyen insanlar için çalışmalar yürütmektedir.

Binyıllık Kalkınma Hedefleri, belirlenen 8 temel amaçlara 2015 yılına kadar ulaşılması hedefi koymuştur. Günde 1 Dolar'ın altında geliri olan insanların sayısının yarıya indirilmesi; 1990 ve 2015 yılları arasında 5 yaş altındaki ocuk ölümlerinin üçte iki oranında azaltılması; yine 1990 ve 2015 yılları arasındaki anne ölümlerinin dörtte üç oranında azaltılması; 2015 itibariyle temiz içme suyu ve temel hijyen ihtiyaçlarından mahrum olan nüfus oranının yarı yarıya azaltılması söz konusu somut sayısal kıstaslara örnek teşkil etmektedir.¹³⁷ Binyıllık Kalkınma Hedefleri, uluslararası toplumda kayda deēer bir farkındalık yaratmıştır. Ancak bu 8 temel konuda gelişmelerin kaydedilmesi beklenen bu çalışma hedeflenen tarih olan, 2015 yılında neticelendirilememiş ve yeni hedef 2030 yılı olarak belirlenmiştir.

Uluslararası ilişkilerde önemli bir role sahip olmaya başlayan uluslararası rgtler Afrika rneēinde olduēu gibi dünyanın çeşitli bölgelerinde çıkan krizlere, çatışmalara ve sorunlara yer yer müdahale edememiştir. Uluslararası ilişkiler disiplininde bu durum tartışmalara neden olmuştur. İřbirliēi ve uyumun saēlanması, güvenlik önlemlerinin alınması gibi devletlerarası kolektif çalışma niyeti ile oluşturulan bu örgütlere yönelik eleştiriler bulunmaktadır.

Uluslararası sistem son 50 yılda önemli bir aşama kaydetmiş olmasına raēmen uluslararası örgütler tam anlamı ile beklenen güç unsuru olabilmeyi henüz saēlayamamıřtır. oēunlukla ile devletlerin finanse ettiēi bu organizasyonların aynı

¹³⁷ zbakır, Selin Nergiz. Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri Ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, İzmir Ticaret Odası, s.4.

zamanda kolluk kuvvetlerinden yoksun olması, uluslararası sistemde güç unsurunu tam olarak ele almaları ve yaptırım uygulamalarını engellemektedir.

3.3 KÜRESELLEŞMENİN DIŞ POLİTİKAYA ETKİLERİ

Küreselleşme, kapalı milli politikalar izleyen ulus devletlerin ve vatandaşlarının liberal dünya akımı ile kendi kabuklarından çıkmalarını öngören uluslararası bütünleşme sürecinin en genel tanımıdır. Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte hızlanan küreselleşme, teknolojik yenilikler, ulaşım maliyetlerinin azalması ve haberleşme imkanlarının erişilebilir olması ile ivme kazanmıştır.

Küreselleşme kavramı ilk kez İngiliz İktisatçı W.Foter'in 1833'de yazdığı dünya üzerindeki kaynakların dağılımı ve kullanımı konulu bir makalede ifade edilmiş olup, daha sonra 4 Nisan 1959 tarihinde The Economist dergisinde de yer almıştır. Küreselleşmenin günümüzdeki etkin haline gelmesi ise Garrett Hardin'in 1968 yılında yazmış olduğu kaynakların paylaşımı ve kullanımı konulu çalışmasına dayanmaktadır.¹³⁸

Küreselleşme yeni bir olgu olmamakla birlikte siyasal durumlar, savaşlar ve devletlerin izledikleri politikalar neticesinde baskılanmış bir süreçtir. Sanayi Devrimi ile birlikte literatüre girmeye başlayan küreselleşme; dünya savaşları, büyük ekonomik krizler ve devletlerin kapalı ve milli politikalar izlemesi nedeniyle duraksamıştır. Doğu – Batı bloğunun sona ermesi ile ivme kazanan küreselleşme sadece devlet politikalarını değil birçok alanda yenilikleri de getirmiştir.

Küreselleşme, bütünsel bir entegrasyon olarak görülebilmektedir. Politik ve ekonomik entegrasyonun yanında kültürel ve sosyal entegrasyonlar ile küreselleşme, yalnız devletler arası bir fenomen olmaktan çıkmış ve her bir bireyin hayatında yer edinmeye başlamıştır.

Küreselleşme farklı boyutlarda ele alınmaktadır. Ekonomik boyutu, küreselleşmenin en önemli temellerinden birini oluşturmaktadır. Günümüz uluslararası ticaretinin artış göstermesi, küreselleşmenin ekonomik boyutu açısından

¹³⁸ Karabıçak, Mevlüt. Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.Cilt:7,Sayı:12002,113-116

önemli bir konumdadır. Ekonomik anlamda küreselleşmenin oluşmasını sağlayan dönem ve koşullar, zaman içerisinde ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, dünya Gayrisafi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) 6 kat artmışken, dünya ticari eşya ihracatı 20 kat artmıştır. Savaş sonrası dönemde dünya ticaretindeki bu artışın temel nedenlerinin başında ticaretin önündeki vergi, tarife ve kısıtlamaların hızlı bir şekilde düşürülmüş olması ve söz konusu dönemde gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkelerin de dünya ticareti içerisinde önemli bir rol üstlenmeleri gelmektedir.

Bir başka boyut ise siyasi küreselleşme olarak tanımlanmaktadır. Siyasi küreselleşme, esas itibariyle, günümüz dünyasında siyasi güç, otorite ve yönetim biçimlerindeki yapısal dönüşüm olarak tanımlanabilir. Günümüzde, nüfuz alanını tüm dünya olarak kabul eden “küresel siyaset” anlayışının giderek güçlendiği görülmektedir.¹³⁹ Bu durum, geleneksel siyaset anlayışından farklı bir yapıyı yansıtmaktadır. Devlet merkezli uluslararası sistemden farklı aktörlerinde de yer aldığı ve siyasal gücün aktörler arasında dağıldığı yeni bir yönetim süreci başlamıştır. Ulus devlet, bu süreçte temel birim olarak faaliyet göstermeye devam etmekte, ancak yetki ve manevra alanları belirli ölçülerde kısıtlanmaktadır. Literatürde, bu yeni yapıyı betimlemek üzere “küresel yönetim” (global governance) kavramı kullanılmaktadır.

Küreselleşme, güvenlik boyutunda da uluslararası literatüre yenilikler getirmiştir. Güvenlik, bir ulus devletin devamlılığı için en önem verdiği konuların başında yer almaktadır. Güvenlik kavramı, tarihsel olarak ulus devlet temelinde tanımlanmıştır. Ancak, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde, güvenlik sorunlarına ulus devlet temelinde yaklaşamayacağı kısa sürede ortaya çıkmıştır. Bu durumun temel nedenleri arasında günümüzde,

- Askeri teknolojilerde ilerlemeler ve uzun mesafeli kitle imha silahlara sahip ülkelerin sayısının hızla artması;
- Terörist faaliyetlerin küresel ölçekte güvenlik problemleri yaratması;
- “Kimlik” sorununun temel bir çatışma nedeni haline gelmesi gibi unsurlar sayılabilir.

¹³⁹ Bayar, Fırat. Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye

Güvenlik sorununun çözümüne ulus devlet temelli yaklaşımların artık geçersiz olduğu, en açık ve trajik şekilde 11 Eylül olayları ile ortaya çıkmıştır. Dünyanın askeri bakımdan tek süper gücü olan ve benzeri olmayan yüksek güvenlik teknolojilerine sahip ABD, kendi toprakları üzerinde düzenlenen bu terörist faaliyete engel olamamıştır.

11 Eylül olayları sadece ABD için değil bütün dünya için yeni bir güvenlik anlayışı getirmiştir. Devletlerin harita üzerinde yer alan sınırlarının geçerliliğinin giderek kalkması ve küreselleşme neticesinde devletler farklı önlemler ve stratejiler izlemek durumunda kalmıştır.

Çağdaş küreselleşmenin en önemli hızlandırıcılarından biri de özellikle son dönemde artan bir hızla gelişen iletişim teknolojileridir. İletişim günümüzde çok yönlü ve ucuz erişilebilen bir teknoloji halini almıştır. Literatürde, “üçüncü sanayi devrimi” olarak da adlandırılan bu devrimin özellikleri arasında veri iletiminde mikroişlemciden ve uydu teknolojilerinden faydalanılması, bilginin saklanması, depolanması, işlenmesi ve iletilmesinde dijital ortamlardan yararlanılması ve iletişim araçlarının üretim ve kullanım maliyetlerindeki radikal düşüş seyri sıralanabilir.¹⁴⁰

Küreselleşme, bir olgudan öte bir süreçtir. Bu süreç devletlerin ve vatandaşların birbirleri ile bütünleşmesi yolunda önemli bir rol oynamaktadır. Afrika ülkelerinin dışa açılımları ve uluslararası alanda önem kazanmaları açısından da küreselleşmenin önemli bir etkisi görülmektedir. Dünyanın giderek “Küresel bir köy”¹⁴¹ haline dönüşmesi neticesinde devletler artık sadece sınır komşuları ile işbirliği ya da çatışma halinde değil, bütün dünya ile iletişim halindedirler.

3.4 ARAP BAHARI VE ARAP BAHARININ DIŞ POLİTİKAYA ETKİLERİ

Küreselleşme ve iletişim sadece devletleri değil, her bir devlete mensup vatandaşları da etkileyen bir gelişmedir. Farklı siyasal uygulamalar, hakların talebi, bireyler arası iletişim ve örgütlenme gibi konular ülkelerdeki siyasal rejimleri değiştirmek adına toplum baskısı yaratacak ölçüde etkili olmuştur.

¹⁴⁰ Bayar, Fırat. a.g.e., s.29.

¹⁴¹ Marshall McLuhan ile anılan ve küreselleşmenin boyutunu anlatmak için kullanılan bir uluslararası ilişkiler literatürü haline gelmiştir.

Arap ve Afrika coğrafyasında 2010 yılı sonunda başlayan yönetim karşıtı halk hareketleri, 21. yüzyılın en önemli tarihi olaylarından birisi olarak kabul görmektedir. Ana kronik gelişmeler ile tarihsel süreçlerine devam eden Arap ve Afrika topluluklarının otoriter rejimlere karşı örgütlenmeleri olarak Arap Baharı görülmektedir. Yıllardır baskıcı ve otoriter rejimler tarafından yönetilen Arap halkları, 2010 Aralık ayında, Tunus'ta başlayan isyan dalgası ile birlikte çeşitli değişimlere sürüklenmiştir. Tunus'ta işsizlik ve ekonomik sorunlardan ötürü pazarcılık yapan üniversite mezunu Muhammed Bouazizi isimli gencin kendini yakmasıyla başlayan isyan ve değişim talebi bölge ülkelerinin çoğunu etkilemiş, Tunus, Mısır, Libya ve Yemen'de yönetim değişiklikleri ile sonuçlanmış, birçok Arap ülkesinde de halkın yönetime karşı protestolar başlatmasına sebep olmuştur. Suriye'de rejim, isyan hareketlerine 2011 yılından itibaren büyük bir direnç gösterirken, binlerce sivilin ölümüne neden olmuştur. Günümüzde hala çatışmaların ve istikrarsızlığın devam ettiği Suriye, ekonomik ve siyasal krizlerle mücadele etmektedir. Pek çok Arap ve Afrika ülkesinde siyasal rejim değişiklikleri ile sonuçlanan Arap Baharı bölgede demokratikleşme izlenimleri vermiş ve Batılı devletlerce desteklenmiş olmalarına karşın, beklenen demokratik ortam bir türlü görülememektedir. Arap Baharı'nın etkisi, diğer ülkelerdeki var olan protestolar ile birleşmiş ve küresel bir alana yayılarak etkisini toplumsal ve siyasal olarak hissettirmiştir.

Uluslararası camiada Arap Baharı'na yönelik farklı görüşler hakimdir. Kimi görüşler Arap Baharı'nı demokratik normlara erişmek isteyen halk hareketi olarak görse de, kimi görüşler bölgede revizyon isteyen Batılı devletler tarafından organize edilen olaylar olarak nitelemektedir.

Hangi sebeple olursa olsun Arap Baharı kısa ve orta vadede uluslararası alanda bölge siyasal erklerine karşı güvensiz ve istikrarsız bir ortam yaratmıştır. Bunun neticesinde dış politikada krizler meydana gelmiş ve ekonomik ilişkilerde gerileme yaşanmıştır. Günümüzde hala devam eden Suriye iç karışıklıkları, uzun süre BM'nin gündeminde yer almış ve ülkede hala huzur ve istikrar sağlanamamıştır.

Türkiye, belli oranda iç dinamiklerinin etkisiyle, belli oranda da konjonktürel etki ile son dönemlere kadar genelde "Batı yanlısı" bir politika izlemiştir. 2002

sonrası, Türkiye'nin takip ettiği yumuşak güç politikaları ve ekonomik temelli ilişkiler Türkiye'nin dış politikasını şekillendirmektedir.

3.5 TÜRKİYE – AFRIKA İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında Osmanlı İmparatorluğu döneminden gelen bir tarihsel bağ bulunmaktadır. Bu bağ her ne kadar Soğuk Savaşın bitmesine kadar yeniden güçlü bir biçimde kurulamamış olsa da 1998 yılında gündeme alınan Afrika Açılımı Eylem Planı ile yeniden taraf ülkeler arasındaki ilişkiler canlandırılmaya başlanmıştır.

Afrika ülkeleri yoksulluk, siyasal istikrarsızlık, çatışmalar ve ekonomik sıkıntılar ile boğuşsa da yüksek bir potansiyele sahiptirler. Güçlü ve gelişmiş devletler için yeni bir pazar ve kaynak olarak uluslararası alanda cazibe merkezi olmasının yanında, uluslararası örgütlerde siyasal temsiliyetleri ve oy güçleri ile siyasal olarak da potansiyel sahibi bir bölge olarak görülmektedir.

Türkiye'nin temel misyonu, bölgesel bir güç olarak küresel işbirliğine katkı sağlamak, bölgesel coğrafyada güven ve istikrarın tesisi için ikili ilişkileri karşılıklı kazan-kazan anlayışıyla gerçekleştirebilmektir. AK Parti dönemi Afrika'ya açılımda küreselleşen dünya sisteminde ekonomik rekabetin de arttığı bilinciyle, Türkiye'nin ekonomik ilişkilere ayrıca önem verdiği belirtilmiştir.

Türkiye'nin değişen dış politika vizyonunda yer alan Afrika Açılımında kısa vadede Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) geçici üyeliği hedefine yoğun ve istikrarlı bir çalışmanın sonucu ulaşmasıyla birlikte, orta vadede kıta ülkeleriyle ticari ilişkilerin geliştirilmesi, uzun vadede ise bölgesel güç olma isteğinin ön planda olduğu vurgulanmıştır.

Türkiye, Afrika ülkeleriyle ulaşım imkânlarını geliştirmek, işadamlarının karşılıklı olarak birbirleriyle temaslarını kolaylaştırmak, Türkiye'nin Afrika halklarının dünya ya ulaşımında bir kavşak noktası olmasını temin etmek ve halklar arasındaki bağlantıların güçlendirilmesini teminen THY'nin Afrika'ya uçuşlarının sayısının artırılmasını teşvik etmektedir. THY halihazırda Afrika'da 31 ülkede

yaklaşık 50 noktaya seferler düzenlemektedir. Bu durum Afrika ülkeleri ile olan ilişkilerin giderek artacağına yönelik bir işaret vermektedir.

Ayrıca ilişkilerin her geçen gün kurumsallaştırılması, diplomatik temsilciliklerin artması, Afrika ülkeleri ile ortak işbirliklerinin geliştirilmesi ve bölgeye yapılan yatırımların artıyor olması, Türkiye – Afrika arasındaki ilişkilerin her geçen gün güçlendiğine işarettir. Bu çalışmalar ekonomik anlamda karşılığını vermiş ve taraf ülkeler arasında ticaret hacmi her geçen gün artmıştır.

Türkiye, önde gelen bağışçı ülkelerden biri olarak, küresel sorumlulukların ve gıda güvenliği, açlıkla mücadele, sürdürülebilir çevre, eğitim ve sağlık gibi ihtiyaçların farkında olarak hareket etmektedir. Türkiye, aynı zamanda, insani ve kalkınma yardımlarını bütüncül bir yaklaşımla birlikte ele almaktadır. Bu durum bölge halkı ile sıcak teması sağlamakta ve bölge ile bütünleşmenin temel unsurları arasında yer almaktadır.

Özetle, Afrika – Türkiye arasındaki ilişkiler ekonomik, sosyal ve politik anlamda yükselen bir ivmeye sahiptir. Türkiye'nin güçlü bir uluslararası aktör olma yolundaki hedefleri ve bu hedeflerin dış politikaya yansımaları neticesinde, Afrika ile sıkı bir iletişim kurulmuş ve bu iletişim her geçen gün güçlendirilmektedir.

3.6 TÜRKİYE – MALİ İLİŞKİLERİ ve GELECEĞİ

Siyasi Durum

Mali Cumhuriyeti'nin bulunduğu topraklarda, daha önce Gana imparatorluğu, Mali imparatorluğu ve Songhay İmparatorluğu yer almaktaydı. 19. yüzyılın sonuna doğru Mali, Fransız idaresi altına alınmış ancak, 1959 yılında Mali Federasyonu olarak bağımsızlığını kazanmıştır. Bir yıl sonra, 22 Eylül 1960 tarihinde ise bağımsız Mali devleti olmuştur. Mali, bağımsızlığını ilan edinceye kadar Fransız Sudan'ı olarak bilinen bir sömürge ülkesi olarak kalmıştır.

Yeni kurulan bağımsız Mali Cumhuriyeti'nde uzun süre tek-partili dönem hüküm sürmüş ve ülkede batı ile barışık sosyalizm devam etmiştir. 1968 yılında darbe ile göreve gelen Albay Musa Traore 1991 yılında gerçekleştirilen darbenin

ardından görevi Amadou Toumani Toure'ye devretmiş ve bu yeni yönetimle birlikte yeni bir anayasa hazırlanmış ve Mali; demokratik, çok-partili bir devlet olmuştur. 1991 yılında askeri bir darbe ile eski devlet başkanı Mousa Traore'yi deviren Amadou Toumani Toure, geniş bir koalisyon desteği ile 2002 yılında başkanlık seçimlerini kazanmış ve 2007 yılında ikinci kez devlet başkanı seçilmiştir. 4 Eylül 2013 tarihinden itibaren de İbrahim Boubacar KEITA oyların %77,6 sını alarak başkan seçilmiştir. Başbakan ise, 8 Ocak 2015 tarihinden itibaren Modibo KEITA'dır

Mali Cumhuriyeti idari olarak, Merkezi başkent Bamako bölgesi dışında 8 idari bölgeye ayrılmış olup bu bölgeler Gao, Kayes, Kidal, Koulikoro, Mopti, Segou, Sikasso, Tombouctou (Timbuktu) bölgeleridir.

22 Mart 2012'de Mali'deki isyancı askerler, Cumhurbaşkanı Toure'nin, ülkenin kuzeyinin el-Kaide'yle ilişkisi olan silahlı gruplar tarafından ele geçirilmesiyle, büyüyen krizi bahane ederek cumhurbaşkanlığı sarayının kontrolünü ele geçirmiş ve hükümetin lağvedildiğini ve anayasanın askıya alındığını ilan etmişlerdir. Darbe olduktan sonra Amadou Toumani Toure görevden alınarak yerine Dioncounda Traore geçici devlet başkanı olmuştur. Ancak Tuareg ve diğer islami örgütlerin ülkenin kuzeyini ele geçirerek hakimiyet kurmalarını engellemek için ülkeye Fransız müdahalesi söz konusu olmuş ve bu müdahaleden sonra, önce devlet başkanlığı seçimleri yapılmış ve seçimler neticesinde İbrahim Boubacar Keita devlet başkanı olmuş, daha sonra 2013'ün Kasım ve Aralık aylarında olmak üzere iki raund halinde parlamento seçimleri yapılmış ve Django Sissoko başbakan olarak atanarak hükümeti kurmuştur.

Mali Cumhuriyeti, Orta Batı Afrika'da bulunan, denize kıyısı olmayan 1.240.000 km² büyüklüğünde bir ülkedir. Ülkenin başkenti Bamako'dur.

Nijer ve Senegal nehirleri Mali'ye hayat veren nehirlerdir. Ülkenin kuzey bölümü ise Sahara Çölü ile kaplıdır.

Nüfusun %70'inden fazlası Nijer ve Senegal nehirlerine yakın verimli alanlarda yerleşmiş olan Mali nüfusu, 2016 yılı verilerine göre 17,5 milyondur. Nüfusun %47,8'i 0-14 yaş grubunda, %49,2'si 15-64 yaş grubunda, %3'ü ise 65 yaş ve üzeri grupta yer almaktadır. Ülkede nüfus artış hızı %3,02 olup dünyada nüfus artış hızı en yüksek olan 11. ülkedir. Nüfusun %64'ü kırsal kesimde, %36'sı ise kentlerde yaşamaktadır. Ortalama yaşam süresi dünya ortalamasının çok altında olup 53,06 yıldır. Bu yaş kadınlarda 54,73 yıl iken erkeklerde 51,43 yıldır.

Mali'de yıllar itibariyle GSYİH'nın %7,5- %10'u sağlık harcamalarına ayrılmakta olup, sağlık altyapısı ve sağlık personeli açısından büyük yetersizlik söz konusudur. Ülkede 1000 kişi başına düşen yatak sayısı 0,57 doktor sayısı ise 0,049'dur.

Eğitim harcamaları ise yıllar itibariyle değişmekle beraber GSYİH'nın %5'i civarında olup, bu oran açısından dünya genelinde 86. sırada yer almaktadır. Okuryazar oranı nüfusun %31,1'i olup, bu oran erkeklerde %43,4, kadınlarda %20,3'dür. Ülkede tahsil görenlerin ortalama okuma yılı 8 yıl olup, bu oran erkeklerde 9 yıl iken kadınlarda 7 yıldır.¹⁴²

Mali'nin Tarihi

Mali, 1960'ta Senegal ile birlikte Fransa'dan bağımsızlığını kazandı. Önce Mali Federasyonu'nu kuran iki ülke, aynı yıl ortak bir kararla yollarını ayırdı.

Yaşadığı kuraklıklar, isyanlar ve askeri darbeler ülkeye büyük ekonomik ve sosyal zararlar verdi. İsyan ve darbelerin temel nedeni, Mali'nin kuzeyindeki Tuareg azınlık grubuyla uzlaşamamasıydı. Selefiller olarak da bilinen İslami Mağripteği El Kaide (İMEK) adlı örgüt de, bölgedeki istikrarsızlıktan yararlanarak son zamanlarda pek çok yerleşim yerinin kontrolünü ele geçirdi.

Mart 2012'deki askeri darbeden doğan güç boşluğu, İMEK'e, başkente kadar yürüme fırsatı verdi. Bölgedeki 3.500 Afrika Birliği askeri yetersiz kalınca, Mali hükümeti Fransa'dan yardım istedi. Fransa Ocak 2013'te, Mali'ye 2 bin 500 kara birliği ile amacı tartışmalı bir operasyon başlattı.

Müdahalede ağır darbe alan gruplar ülkenin kuzeyine çekildiler. Mayıs ayında tekrar başlayan hükümet ve bazı silahlı gruplar arasındaki görüşmelerle ateşkes sağlandı. Ateşkesten doğan görece istikrarlı ortamda, daha önce iç karışıklık nedeniyle ertelenen başkanlık seçimleri 28 Temmuz'da yapıldı. Eski başbakanlardan İbrahim Boubacar Keita, Mali'nin yeni başkanı oldu.

Tuaregler, bağımsızlıktan bu yana yönetimde ve orduda kendilerine yeterli temsil hakkı verilmemesi ve kaynakların adil dağıtılmaması gibi nedenlerle sömürgecilik sonrası dönemde Mali hükümetlerine muhalefet ettiler.

1962, 1990 ve 2006 yıllarında üç büyük ayaklanmadan sonra, 2009 yılında Cezayir'in arabuluculuğu ile barış süreci başladı. Bu tarihte pek çok Tuareg silah bıraktı.

Libya eski lideri Muammer Kaddafi'nin silahlandırıp istihdam ettiği Tuareg paralı askerleri, Arap Baharı devriminden sonra Ağustos 2011'de Mali'ye geri döndüler. Bu tarihten itibaren Tuareg bağımsızlık hareketi yeniden güç kazandı. Kuzey Afrika'daki Berberilerin soyundan gelen Tuaregler, çoğunlukla Mali ve Nijer'de yaşayan göçebe bir halktır. Kültür ve dilleri, Mali halkından farklıdır. Mali nüfusunun yaklaşık yüzde 10'unu oluşturan Tuaregler, yüzyıllardır yaşadıkları kuzey

¹⁴² Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi,

Mali ve Nijer ülkelerini de kapsayan bölgede Azavad isimli bir devlet kurmak istiyorlardı.

Pek çok Tuareg, ülkenin kuzeyinde El Kaide bağlantılı İslamcı gruplarla birlikte savaşıyor. İMEK ve Ensaruddin, Mali'nin kuzeyindeki en etkin silahlı gruplardan ikisidir. Yine Tuareglerin kurduğu Azavad'ın Özgürlüğü Ulusal Hareketi (MNLA) gibi etnik söylemli gruplar ise İslamcı gruplarla rekabet halindedir.

Mart 2012'de bir grup Mali subayı, Demokrasiye Dönüş ve Devletin Restorasyonu için Ulusal Komite adlı bir örgüt kurarak yönetime el koydu. Darbeciler, gerekçe olarak hükümetin Tuareg azınlıkları sorununu çözmemesinden duyulan rahatsızlığı gösterdiler.

Son iki seçimde başkan seçilen Amadou Toumani Toure'yi görevden uzaklaştıran cunta yönetimi, Afrika Birliği ve Birleşmiş Milletlerin sert yaptırımlarıyla karşılaştı.

Nisan ayında Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Birliği (ECOWAS) ve BM, Mali'deki cuntayı görevi sivillere bırakmaması halinde bütün sınırları kapatmakla ve Afrika Birliği askerlerini ülkeden çekmekle tehdit etti. Bu yaptırım, denize kıyısı olmayan Mali için oldukça etkiliydi.

Ayrıca İMEK ve Tuareg tehditlerine karşı yalnız kalan cunta yönetimi, müzakere masasına oturmak zorunda kaldı. Yönetimi, geçici başkan Diouncounda Traore'ye devrettiler. Bu karar sonrasında ECOWAS, Mali'ye uyguladığı ambargoyu kaldırdı ve darbeye rol alanlara af çıkardı.

Ancak darbenin sorumlusu subaylar, darbeden yaklaşık 1,5 yıl sonra, Kasım 2013'te mahkemeye çağrıldılar.

Darbe nedeniyle başkente toplanan ordunun geride bıraktığı güç boşluğunu, İslami Mağripte El Kaide (İMEK) doldurdu. Ocak 2013'te başkent Bamako'ya çok yakın olan Konna şehrine dek pek çok yerleşim yeri İMEK kontrolüne geçince, Başkan Traore Fransa'dan yardım istedi.

Fransa, Mali'de bulunan 3 bin kişilik Afrika gücüne destek olmak için 2 bin 500 kişilik kara birliği gönderdi. Bu güçler, İslamcı grubun elindeki pek çok büyük şehrin kontrolünü geri kazandı.

Mali Çok Yönlü Karma İstikrar Görevi (MINUSMA), Nisan 2013'ten beri 6 bin askerle Mali'de görev yapan bir BM Barış Gücü operasyonudur. İMEK'e karşı bölgede barışı sağlamaya çalışan MINUSMA, BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon'un tavsiyesiyle kuruldu ve yakında gücünü iki katına çıkaracaktır.

Mali Ekonomisi

Mali, dünyanın en fakir 25 ülkesinden biridir. Sınırları Cezayir, Nijer, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Gine ve Senegal ile çevrili olan Mali, denize kıyısı olmadığı için dış ticaretinde bu ülkelere bağımlıdır. Mali'den çıkarılan madenlerin yarısından fazlasını Çin ithal etmektedir. İthalatının yüzde 10'luk payını ise Fransa'dan işlenmiş sanayi ürünleri alımı oluşturmaktadır.

Mali, gelirini büyük oranda altın madenciliği ve tarım ürünlerinin ihraç edilmesinden elde etmektedir. Bu durum, Mali ekonomisinin, altın ve tarım ürünü fiyatlarındaki değişime ve yıl içerisinde yapılan hasada göre dalgalanmasına neden olmaktadır.

Topraklarının yaklaşık yüzde 65'i çöl olan Mali'nin ekonomik faaliyetleri, Nijer Nehri kıyısındaki verimli arazilerle sınırlıdır. Ülkeye dair en son istatistiklere göre, işsizlik oranı yüzde 30'dur. Nüfusunun yaklaşık yüzde 10'u göçebe bir yaşam tarzına sahiptir. İş gücünün yüzde 80'i tarımla uğraşmaktadır. Hafif sanayi faaliyetleri ise büyük oranda tarım ürünlerinin işlenmesine dayanmaktadır.

2011 yılında Mali, ekonomiyi geliştirmek, ekonomik faaliyetleri çeşitlendirmek ve yabancı yatırımcı çekebilmek için IMF ile kredi anlaşması imzalamıştır. Turizme dayalı büyük yatırımlar yapsa da, güvenlik ve istikrar sorunları nedeniyle ekonomide beklenen gelişme yaşanmamıştır.

1996-2010 yılları arasında yüzde 5 oranında büyüme yakalayan Mali ekonomisi, küresel ekonomik kriz ve askeri darbe nedeniyle, 2012'de yüzde 1,2 oranında düşüş yaşamıştır.¹⁴³

Türkiye -Mali Ekonomik, Siyasi ve Kültürel İlişkileri

Osmanlı İmparatorluğu'nun Mali ile ilişkilerinin, 1591 yılında başladığı görülmektedir. Diğer Afrika ülkeleri ile olduğu gibi Osmanlı'nın yıkılma sürecinden cumhuriyetin ilerleyen yıllarına kadar taraf ülkeler arasında çeşitli nedenler ile kesintiye uğrayan ilişkiler, özellikle 1998 yılında yayımlanan Afrika Açılım Eylem Planı çerçevesinde iyileşme göstermektedir.

Türkiye ve Mali arasında gelişen politik ilişkiler ekonomi alanındaki ilişkileri de olumlu anlamda etkilemekte ve taraf ülke işadamları arasında işbirliği arayışları gözlenmektedir. Türkiye özellikle Afrika bölgesinde uyguladığı ekonomi politikası kapsamında “eşit ortaklık” ve “kazan-kazan” ilkelerini izlemektedir. 2015 yılı itibari ile Türkiye, Mali ile arasındaki ticaret hacmini 40 milyon dolara yükseltmiş, 2016 yıl sonu itibarıyla 50 milyon dolara, kısa vadede 100 milyon dolara ve 2023 hedefleri kapsamında da 500 milyon dolara yükseltmeyi hedeflemiştir.

¹⁴³ <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-mali>

Dönemin Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, Türkiye'de 2005 yılını " Afrika yılı" ilan etmesi ile ilişkiler ivme kazanmıştır. 2000 yılı öncesinde Afrika kıtasında Türkiye'ye ait olan 12 büyükelçilik sayısı, 2015 yılı itibari ile 39'a yükselmiştir. Ayrıca taraf ülkeler arasında eğitim alanında yapılan anlaşmalar ile Türkiye'de çok sayıda Afrikalı öğrenciye burs verilmektedir. Bu burslar kapsamında 60 Malili öğrenci Türkiye'de eğitim görmektedir. Zamanla bu sayılar daha da arttırılacaktır.

İki Ülke Arasında İmzalanan Anlaşmalar

Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Mali Cumhurbaşkanı Keita'nın huzurunda, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Mali Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Güvenlik İşbirliği Anlaşması, Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması, İstihdam ve Mesleki Alanlarında İşbirliği Anlaşması, El Sanatları Alanında İşbirliği Anlaşması ile İkili Kültürel İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır.¹⁴⁴

Mali'nin kuzeyindeki Azawad silahlı örgütü Mali'ye karşı silahla saldırıp şiddeti daha da artırarak barışı tehdit etmektedir. Mali ordusu, 22 Mart 2012 tarihinde ülke yönetimine el koymuştur. Türkiye, ECOWAS tarafından yürütülen çalışmalarla olumlu bir gelişme elde etmiştir.¹⁴⁵

2012 yılı Ocak ayında büyük bir krizin içine adım adım düşen Afrika'nın en fakir ve en az gelişmiş ülkelerinden Mali, artık yalnız başına içine sürüklendiği bu durumu atlatabilecek konumu kaybetmiş durumdadır. Türkiye tarafından gerekli insani yardımı yapmak için TİKA aracılığı ile 17-23 Temmuz 2012 tarihleri arasında Mali'ye heyet gönderilmiştir. Arap Baharı ile kıtada meydana gelen gerginlikler sonrası beklenen kargaşa ortamı, kendini en fazla Mali'de hissettirmiştir. Başka bir ifade ile Arap Baharı'nın negatif etkileri Mali'de ortaya çıkmıştır. Terör başlamıştır. Terörü durdurmak için Cezayir ile iki defa görüşülerek silah bırakmak için girişimde bulunulmuştur. Fakat başarılı olunamamıştır. Osmanlı devletinin 1850 yıllarında keşfettiği Tuaregler'den Türkiye, 90 yıl boyunca haberdar bile olmamış ve bu konuyu ihmal etmiştir.

Türkiye 2010 yılında Mali'ye büyükelçi atamıştır. Büyükelçilik açıldıktan sonra ilişkiler daha kapsamlı ve hızlı gelişmiştir, gelişme hala da devam etmektedir. Mali'de Fransa'nın sömürge zihniyeti etkisini sürdürmektedir. Sivil kuruluşları ile Mali'ye destek veren tek ülke Türkiye'dir.

¹⁴⁴ <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/2761/koklu-bir-ortak-tarih-mirasa-sahip-oldugumuz-mali-ile-iliskilerimizi-daha-ileri-tasimak-istiyoruz.html>

¹⁴⁵ <http://www.haber7.com/dis-politika/haber/965364-turkiyeden-afrika-icin-dev-acilim?wr=1>

Fransa başta olmak üzere ABD, Çin, Kanada, Avustralya, Almanya, İtalya, İspanya, Hindistan, Cezayir, Libya, Rusya ve daha birçok ülke Büyük Sahra'ya yakından ilgi duymaktadırlar. Mali Cumhuriyeti, komşusu Nijer gibi Tuareg toplumu ile kardeşçe ilişki kuramamıştır.

Fransa Afrika'dan çekildikten sonra bölgede rahatlama olmuştur ve kıta hızla toparlanmaya başlamıştır. Çin yatırımlarını daha karlı hale getirince, Avrupa ülkeleri devreye girerek Çin'in Afrika bölgesindeki etkinliğini azaltmaya çalışmıştır. Bu sebeple Mali'nin kuzeyinde silah kaçakçılığı uyuşturucu, adam kaçırma ve fidye girişimleri olmuştur. Fransa ve Avrupa ülkeleri Mali'ye askeri operasyon yapılmasını istemektedirler.

Başkent Bamako'dan ülkenin merkezindeki Mopti'ye kadar 700 kilometre boyunca sadece iki adet traktör vardır. Geniş topraklar olmasına rağmen insanlar traktör alma gücü olmadığından ilkel tarım yapmaktadırlar, bu da az ürün alınmasına sebep olmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti tüm resmi ve sivil kuruluşları ve destekleri ile Mali'yi bu çıkmazdan kurtarmaya çalışmaktadır. Türkiye bu yardımı yapmaya heveslidir.¹⁴⁶

Türkiye –Mali Ekonomik İşbirliği

Türkiye Müstakil İş Adamları Derneği (MÜSAİD) ile Mali'li iş adamları arasında,4 Şubat 2015 tarihinde İstanbul'da, Türkiye iş konseyi mutabakat zaptı imzalanmıştır.

Mali'deki enerji açığının, iş adamlarını endişelendirdiğini belirtmektedirler. Türkiye, son 10 yılda Afrika'ya çok önem vermiştir. Mali'nin arazilerinin çok az kısmında sulu tarım yapılmaktadır. Gelişmekte olan Mali'nin altyapı ve üstyapı ihtiyaçları bulunmaktadır. Ayrıca hayvancılık, madencilik açısından çok zengin olan Mali'ye, Türkiye'nin olanaklarıyla katkı yapması beklenmektedir. Enerji konusu Mali'nin gelişmesini engelleyen dinamiklerin başında yer almaktadır.¹⁴⁷

Türkiye'den Mali'ye yapılan ihracat: 34 milyon dolar (2014)

Başlıca ihracat kalemleri: Altın % 79,5; Pamuk %8,2; Canlı hayvan %4,9; Gübre %1,6; Kazanlar, mekanik cihazlar %1,1

Türkiye'nin Mali'den yaptığı ithalat: 10 milyon dolar (2014)

Başlıca ithalat kalemleri: Petrol ve türevleri %22; Kazanlar, mekanik cihazlar %10; Motorlu kara taşıtları %8,3; Taş, alçı, çimento %8,1; Eczacılık ürünleri %4,7

¹⁴⁶ <http://www.afam.org.tr/mali-cumhuriyeti-turkiyenin-gundemine-girmeli/>

¹⁴⁷ Türkiye-Mali Dış Ticaret Rakamları (Ekonomi Bakanlığı)

Dış ticaret hacmi: 43 milyon dolar (2014)

Dış ticaret dengesi : 24 milyon dolar (2014)¹⁴⁸.

Ülkemizin bu alanda Mali'de varlık göstermesi, özellikle Türkiye'den alım yapan/ithalat yapan Malililerin aldıkları ürünleri ülkelerine getirmeleri bakımından önemli olabilir. Zira, Mali'de küçük tüccarlar ve genel ticaret yapan işletmeler her zaman bir konteynerlik sipariş verememektedirler. Küçük alımların bazı diğer alım yapan kişi ve şirketlerin ürünleriyle birlikte "grupaj" yapılarak taşınmasının sağlanması, ticaretimizi artıracak bir uygulama olacaktır. Bu açıdan en azından bu işle iştigal eden bir şirketimizin Mali'de yatırım yapması önemlidir. Bu alanda THY seferlerinin başlıyor olması da ilave bir katkı sağlayacaktır.¹⁴⁹

Mali Uluslararası Siyaseti

Fransa'nın Mali'ye hava saldırısını, diğer batılı ülkeler blok oluşturarak desteklemişlerdir. Buradaki asıl amaç, Avrupa'nın Çin'in nüfusunu ve etkinliğini önlemektir.

Bütün bunlara rağmen Çin Mali'yi ele geçirmiş, yer altı madenlerini işletmeye başlamıştır. Hatta Fransa'nın çıkardığı Nijer uranyumunu artık Çin çıkarmakta ve işletmektedir. Bunun karşılığında Çin, Afrika ülkelerine ve Mali'ye alt yapı hizmetleri ve yatırımlar yapmaktadır. Böylece ekonomik ilişkilerde Çin tercih sebebi olmaktadır. 2000 yılında Çin, Afrika işbirliği forumunun (FOCAS) temelini atmıştır. 2006 yılı toplantısında, “siyasi eşitlik, karşılıklı güven ve fayda ile kültürel değişim ilkelerine dayanan bir çeşit stratejik ortaklık kurulması” kararı alınmıştır.

Mali Çin'in bu antlaşmasından memnun görünmektedir. Buna rağmen uzun zamanda ne olacağı belli değildir. Mali sömürgeciliğin ne olduğunu iyi bildiğinden, bu antlaşmalar onun için memnuniyet vericidir.

NATO, 19 Ocak 2013'te yaptığı açıklamada artık Mali'nin yükünü çekemeyeceğini belirtmiştir. Bu karar Mali'ye ekonomik yük getirecektir.

Batılı ülkeler ve ABD, yaptıkları tüm antlaşmalarda çıkar birliğini ön plana almışlardır. Bu yaklaşım Afrika ülkelerine zarar vermektedir. Çünkü paylaşımı eşit yapmamaktadırlar.¹⁵⁰

¹⁴⁸ <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-mali-is-konseyi-mutabakat-zapti-imzalandi>

¹⁴⁹ https://ihale.tobb.org.tr/dosya/2929_mali_yatirim_olanaklari.pdf

¹⁵⁰ <http://media.dunyabulteni.net/file/2013/mali-raporu1.pdf>

Mali'de yaşanan sıkıntılar İslam dünyasını da yakından ilgilendirmektedir. Batı ve Fransa kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmektedirler ve Birleşmiş Milletler konseyine baskı yapmaktadırlar. Silahlı bir müdahalenin sonuçları ise belirsiz olmakla birlikte çok sayıda sivil insanın öleceği bilinmektedir. Mülteci sorununun oluşacağı ise çok açıktır. Mülteci göçleri olacaktır ve savaş uzayacaktır. Bu yüzden konunun özellikle İslam dünyasının önde gelen kurum, kuruluş ve kişilerince ciddiye alınması ve irdelenmesi gerekmektedir (Özellikle Türkiye, Suudi Arabistan, Senegal, Cezayir, Moritanya, Burkina Faso ve Pakistan tarafından).

17 milyon nüfusa sahip olan ve nüfusunun %90'ı Müslüman kimliğe sahip Mali, istikrar ortamından uzak durumdadır.

Kuzeyde Tuaregler ile birbirinden farklı üç grup terör estirmekte, Mali'ye karşı bazen birbirleri ile çatışmakta, bazen de beraber hareket etmektedirler. Bu yüzden iç ve dış etkenlerle ülkede yaşanan siyasi kriz, her türlü gelişmeye gebedir.

Azawad bölgesinde yaşanan gelişmeler, Başkent Bamako'da yaşanan iktidar krizi ve yapılan darbeler ülkeyi sıkıntıya sokmuştur.

Darbeden sonra Mali'ye ambargo uygulanmıştır. Bu boşluktan yararlanan Tuaregler, kuzeyden güneye doğru hızla ilerleyerek Gao, Kidal ve Tumbuktu gibi tarihi öneme sahip şehirleri ele geçirmişlerdir. Fransa'nın baskısıyla, ülkenin kuzeyinde yaşanan terörü durdurmak için Birleşmiş Milletler'den askeri müdahale talebinde bulunulmuştur.

Burkina Faso devlet başkanı Ensaruddin-MUJAO ile hükümet yetkilileri arasında, Mali'nin sınır bütünlüğü konusunda karara varmışlardır. Türkiye de Mali'nin sınır bütünlüğünün korunmasından yana olduğunu belirtmiştir. Bütün bu iç savaş sarmalı içinde Mali, devlet yapısını tekrar tesis etmeye çalışmaktadır. Fransa, çıkarları doğrultusunda hareket ederek, Birleşmiş Milletler güvenlik konseyini isteklerini yaptırmaya zorlamaktadır.

Türkiye Mali'ye yardım için, Kalkınma ve İnsani İşler Bakanlığı ile Yüksek İslam Konseyi Başkanlığını temsil eden Mali'den dört kişilik bir heyeti İstanbul'a davet ederek kamuoyunu bilgilendirmiştir.

Mültecilere dönük çalışma programı aşağıda belirtilmiştir:

- 1-Mberra Mülteci Kampı Gıda Dağıtımı (Moritanya)
- 2-Djibo Mülteci Kampı Ramazan Kumanya Dağıtımı (Burkina Faso)
- 3-Djibo Mülteci Kampı Et Dağıtımı (Burkina Faso)
- 4-Mopti Mülteci Kampı Gıda ve İlaç Dağıtımı (Mali)
- 5-Djibo Mülteci Kampı Gıda Dağıtımı (Burkina Faso)¹⁵¹

¹⁵¹ <https://dogruhaber.com.tr/haber/62714-askeri-mudahalenin-golgesinde-mali/>

Türkiye-Mali İlişkileri

Ekonomik ilişkilere baktığımızda Mali, ithalat bakımından Fransa, ihracat bakımından ise Çin ile yakın bir iş birliği içerisinde. Çin ve yükselmekte olan Asya ülkeleri ile yakın ticari ilişkiler kurulmuştur.

Tablo 3.1 : Mali Ekonomik Göstergeleri

	2009	2010	2011	2012
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyar ABD \$)	8,9	9,4	10,6	10,3
Nüfus (milyon kişi)	13,5	13,9	14,4	14,8
Kişi Başı GSYİH (ABD \$)	659	676	736	695
GSYİH Büyüme Hızı (%)	4	6	3	-1
Enflasyon (tüketici fiyatlarıyla, %)	2	1	3	5
Para Birimi= Batı Afrika Frangı (CFA)	1 CFA = 0,004 TL 1 CFA = 0,002 \$			

Kaynak: Dünya Bankası

1880 ve 1895 yılları arasında Fransız sömürgesi haline gelen Mali, 1959 yılında Mali Federasyonu'nu kurana kadar Fransız yönetimi altında kalmıştır. 1959 yılında bağımsızlığına kavuşan Mali Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Modibo Keita (1960-1968) Mali'yi modern ve endüstriyel bir ülke haline getirmeye çalışmıştır.

Mali ile ikili ilişkileri geliştirmek amacıyla Türkiye tarafından ilk girişim 1998 yılında yapılmıştır. Bu çerçevede, Türkiye Dışişleri Bakanlığı heyeti ile dönemin KKTC Cumhurbaşkanlığı yetkililerinden oluşan bir heyet, 26-30 Eylül 1998 tarihlerinde Mali'nin başkenti Bamako'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir.¹⁵²

Türkiye – Mali arasındaki diplomatik ilişkiler, diğer Afrika ülkelerinde olduğu gibi 2000'li yıllardan sonra artış göstermektedir. 2008 yılının Ağustos ayında ilk kez düzenlenen Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi'ne Mali Cumhurbaşkanı Amadou Toumani Toure bir heyetle katılmış, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, konuk Cumhurbaşkanı ile Zirve kapsamında ikili görüşme gerçekleştirmiştir. Türkiye-Mali Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) mekanizmasına 2009 yılında

¹⁵² Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/ataturk-doneminde-turk-dis-politikasi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 15.05.2017).

işlerlik kazandırılmıştır. Türk hükümetinin Afrika'ya açılım politikası kapsamında, Mali Bamako Büyükelçiliği 1 Şubat 2010 tarihinde faaliyete geçerek çalışmalarına başlamıştır.

Türkiye – Mali arasındaki ilişkilerin gelişimi, ekonomi temelleri üzerine kurulmuştur. Ekonomik ilişkiler konusunda iki ülke arasındaki ticaret hacmi henüz yeterli seviyeye çıkamamıştır. Fakat iki ülke arasındaki niyet ve çalışmalar, ticari ilişkilerin artacağı yönündedir.

Mali ile “Ticaret, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması” 18 Mart 1999 tarihinde Bamako’da imzalanmıştır. Anlaşma Bakanlar Kurulunca 26.10.1999 tarihinde onaylanmış ve 19.12.1999 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

Bu anlaşma ile kurulan Türkiye-Mali Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) ilk toplantısını 2009 Şubat ayında Bamako’da yapmıştır. Türkiye-Mali KEK Teknik Heyetler Toplantısı, Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) Anlaşmalar Genel Müdürü Hüsnü Dilemre ve Mali Dışişleri ve Uluslararası İşbirliği Bakanlığı Uluslararası İşbirliği Genel Müdürü Sambou Wague eş başkanlığında 24-25 Mart 2011 tarihlerinde Ankara’da düzenlenmiştir.

Türkiye ile Mali arasında her alanda ilişkilerin geliştirilmesini öngören bir Eylem Planı 19-20 Haziran 2013 tarihlerinde yapılan KEK toplantısı sırasında imzalanmıştır.

Türkiye’nin Afrika’ya açılım politikası çerçevesinde büyükelçilik açılmasına karar verilen ülkeler arasında yer alan Mali’de Bamako Büyükelçiliği 1 Şubat 2010 tarihinde faaliyete geçmiştir. Türkiye ve Mali, ikili ve çok taraflı her zeminde birbirleriyle yakın dostluk ve işbirliği ilişkilerine sahip olmuşlardır.¹⁵³

Türkiye, Mali’nin yaşadığı kriz dönemi boyunca soruna çözüm bulma yönünde Birleşmiş Milletler, Afrika Birliği ve ECOWAS’ın kararlarını desteklemiş; sorunun çözümü için BM, İslam İşbirliği Teşkilatı dahil uluslararası toplumun öncülüğünde yürütülen çalışmalara destek olmuştur.

¹⁵³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, <http://bamako.be.mfa.gov.tr/Mission.aspx> (Erişim Tarihi: 24.05.2017).

Tablo 3.3 : Türkiye-Mali Dış Ticaret İstatistikleri:

Yıl	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Mali'ye ihracat (milyon dolar)	9	9	10	18	19	21
Mali'den ithalat (milyon dolar)	1	1	1	3	2	0

Kaynak: T.C.Ekonomi Bakanlığı

Türkiye lehine yaklaşık 19 milyon dolar fazla veren dış ticaret ilişkisinde; Türkiye ithalatının çoğunluğunu pamuk ve hayvan derileri (%98) oluştururken, Türkiye ihracatında demir çelik ürünleri (%47), metal eşyalar (%8), hububat (%7), metal dışı mineraller (%5), etler ve hazır mamulleri (%4) büyük yer tutmaktadır.

Denize çıkışı olmayan Mali ile en büyük sıkıntı ticari ürünlerin Senegal, Fildişi Sahili ve Gine gibi ülkelerdeki limanlardan ülkeye nakli konusunda yaşanmaktadır.

SONUÇ

Afrika kıtası ile Osmanlı arasında tarihsel bir ilişki bulunmaktadır. 16. yüzyılın başlarından itibaren Afrika kıtasında hakimiyet kurmaya başlayan Osmanlı İmparatorluğu, 19. yüzyıl itibari ile bölgede hakimiyetini kaybetmeye başlamış ve nihai olarak 1923 yılında bölgedeki siyasal gücünü tamamen kaybetmiştir.

Afrika ülkeleri genel itibari ile sömürgeciliğin fazlası ile etkisi altında kalmış ve bağımsızlıklarını geç kazanmış ülkelerdir. 54 Afrika ülkesinden 44 tanesi bağımsızlıklarını 1960 ve sonrasında kazanabilmiştir.

Türkiye, geçmişi ve bağımsızlık mücadelesi nedeni ile Afrika'nın bağımsızlığını yeni kazanan uluslarına destek veren ülkelerin başında gelmesi gerekirken, Batı yanlısı politikaları ve dış politikadaki bağımlılığı nedeniyle, bağımsızlığını yeni kazanan ülkelere yönelik aktif bir politika izlememiştir.

Soğuk Savaşın bitmesi ve iki kutuplu uluslararası sistemin sona ermesi ile her iki taraf ve özellikle Türkiye, daha rahat ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket edebileceği bir konuma gelmiştir. Bunun bir sonucu olarak, 1998 yılında “Afrika Açılım Eylem Planı” ortaya çıkmıştır. Türkiye de özellikle 2000’li yıllar itibarı ile uygulamaya çalıştığı çok yönlü ve aktif dış politikanın bir gereği olarak, Afrika’ya yönelik çeşitli girişimlerde bulunmaktadır.

Türk hükümetinin 1960 yılında askeri müdahaleye uğraması, 1971 yılında yine askeri zorlama ile yönetimin istifa etmesi, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı, 1970-1980 yılları arasında siyasal istikrarsızlık ve 1980 askeri darbesi, Türkiye’nin dış politikaya odaklanmasına engel olmuştur. Özal dönemi ile başlayan dışa açılma politikaları 2002 yılı itibari ile giderek artmıştır.

Türkiye'nin Afrika kıtası devletlerine yönelik dış politikası Kuzey Afrika ve Sahraaltı Afrika bölgelerine yönelik olarak ikiye ayrılmıştır. Kuzey Afrika'nın Osmanlı ile olan tarihi geçmişi, bölgenin ağırlıklı olarak Müslüman nüfusa sahip olması ve Kuzey Afrika'nın bir kısmının Ortadoğu'nun bir parçası olarak değerlendirilmesi nedeniyle, Türkiye toplumu için yakın görülmüştür.

Türkiye, Afrika kıtası ülkeleri ile tüm alanlarda ilişkilerini geliştirmeye yönelerek ekonomik, ticari, kültürel, eğitim ve savunma sanayisi gibi alanlarda iş birliği ile siyasi ilişkiler için güçlü ve sürdürülebilir bir zemin oluşturmayı amaçlamıştır. Türkiye'nin 2005 yılını Afrika yılı ilan etmesiyle Afrika ülkeleri ve Türkiye arasında siyasi ve ekonomik atılımlar olmuştur.

1999 yılındaki Helsinki Zirvesi ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'nden uzaklaşması ve yeni stratejik partnerler arayışında olması da Türkiye'nin Afrika ülkelerine odaklanmasındaki etmenlerden biridir. Türkiye'nin 2002 yılından beri dünyada açılan 27 yeni büyükelçiliğinden 19'u Afrika'dadır.

2003 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından “Afrika Ülkeleri ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Planı” hazırlanmıştır. Hazırlanan bu ekonomik planı takiben, 2005 yılı Türk Dış politikasında “Afrika Yılı” olarak ilan edilmiştir. 2008 yılında gerçekleşen, Avrupa ve Amerika pazarlarındaki ekonomik durgunluk Türk şirketleri tarafından alternatif bir pazar arayışına neden olmuştur.

Dünya nüfusunun yaklaşık %13'ünü barındıran Afrika kıtasında dünya ticaretinin yalnızca %2'si yapılmaktadır. Dünya GSMH'sinin yalnızca %1'i Afrika'da üretilmektedir. 21. Yüzyılın başında, dünyadaki 49 en az gelişmiş ülkeden 33 tanesi Afrika kıtasında bulunmaktadır. Kıtanın birçok ülkesinde, kişi başına gayri safi millî hâsıla (GSMH), 1960'lı yılların ulaştığı seviyenin altındadır.

Afrika ile Türkiye ilişkilerinin başarısı, on yıl boyunca iki ülke arasındaki ticaretin artışı ile de anlaşılmaktadır. Ticaret hacmi 2005-2010 arasındaki beş yıl içinde yılda 9,6 milyar dolardan 2010 yılında iki katından fazlaya çıkmıştır. Afrika ülkelerine Türk ihracatı 2001 yılındaki 1,5 milyar dolardan 2009'da 10 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır.

Yoksulluk ve sağlık sorunları ile boğuşan kıtada her 10 saniyede 1 çocuk açlık ve hastalıklar sebebiyle hayatını kaybetmektedir. Her yıl sıtmaya yakalanan 300 milyon klinik vakadan % 90'ının 5 yaşın altındaki çocuklardan oluştuğu 1,5 ile 2,7 milyon arası insan ölmektedir. Afrika'daki gelişmekte olan ülkelere sağlık standartlarının iyileştirilmesi Türkiye'nin Afrika Açılımı Eylem Planı'nın ve Afrika'ya yönelik izlediği politikaların ana hedeflerinden biridir.

Türkiye, Afrika ülkeleri ile bağlarını 1998 yılı itibari ile güçlendirme niyeti içerisinde girmiş, bu kararını 1999 Depremi ve 2001 ekonomik krizi nedeni ile ancak 2002 yılı itibari ile uygulamaya koyabilmiştir.

Afrika Açılımı Eylem Planı doğrultusunda çalışmalarının karşılığını zaman içerisinde almaya devam eden Türkiye, ekonomik hacmini genişletmiş, 2008 ekonomik krizinden çok etkilenmemiştir. Ayrıca siyasal açıdan da 2009-2010 BM Güvenlik Konseyi seçimlerinde bütün Afrika ülkelerinin desteğini alarak uluslararası bir başarı elde etmiştir.

Geçmişte tarihsel bağları olan Afrika ülkeleri ve Türkiye, kısa vadede önemli işbirliklerine imza atmış, orta vadede uygulanacak stratejiler ile ortak çalışma zemini oluşturmuş ve uzun vadede daha güçlü bir ortaklık içerisinde hareket edeceği izlenimini vermişlerdir.

KAYNAKÇA

ABD Ulusal İstihbarat Konseyi, *Global Trends 2025: A Transformed World*, ABD, Kasım 2008, s. 28 – 37, 80 – 99.

Açılım Perspektifinden Stratejik Ortaklık Politikasına”: Türkiye- Afrika İlişkileri

AKINCI, Abdulvahap. Türkiye’nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan 2014, s.55- 72.

AKTARAN, Emel Emre, “Türkiye’nin Bandung Konferansı’nda Asya-Afrika Ülkelerine İhaneti”, Özgür Üniversite Forumu, No. 29(2005), s.87.

ARI, Tayyar. Uluslararası İlişkiler Teorileri, MKM Yayıncılık, 2008, s.390-391.

ARI, Tayyar. Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika (İstanbul, 2001), 329-336.

BAĞCI, Hüseyin. “Demokrat Parti’nin Ortadoğu Politikası”, *Türk Dış Politikasının Analizi*, der., 12-13.

SÖNMEZOĞLU, Faruk. İstanbul, Der Yayınları, 2001, 2. Baskı, s.120.

BAHARÇİÇEK, Abdulkadir. Uluslararası Kuruluşların İşlevleri

BAYAR, Fırat. Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye

Birleşmiş Milletler Teknik Yardım Programı 1952, s. 6.

AKGÜN, Birol. “Türkiye’nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Üyeliği: Amaç, Süreç ve Beklentiler”, *Selçuk Üniversitesi, Stratejik Araştırmalar Merkezi Araştırma Makalesi Serisi*, No. 1(2009), s.10-11.

BOAHEN, Adu. General History of Africa (USA, Unesco, 1985),25.

BOTAŞ Sektör Raporu 2013, Bilkent – Ankara : (4-17)

COBDEN, Richard. "The Balance of Power," 1836, (Theory and Practice of the Balance of Power, 1486-1914: Selected European Writings, ed. Moorhead Wright, London: Rowman & Littlefield, 1975), p 110-112.

DAVUTOĞLU, Ahmet. Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu, İstanbul, Küre Yay., 2009, s. 469-479.

DEDEOĞLU, Beril. Uluslararası Güvenlik ve Strateji, Der Yayınları, İstanbul, 2003, s. 55. Development Bank Report, 23. Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye'nin İkili Yardımları (1992-1996), 2. Dış Ticaret Müsteşarlığının, Eylül 2006 Tarihli "Afrika ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi" Raporu.

DİNDAR, Lale. Özal Dönemi Türk Dış Politikasında Turgut Özal'ın Kişisel Özelliklerinin Rolü, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S. 58, Bahar 2016, S. 1-20

DUMAN, Sabit. Ortadoğu Krizleri ve Türkiye, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 35-36, Mayıs-Kasım 2005, s. 313-332.

ELLİS, The origin, structure & working of the League of Nations, London 1928, s.106-107

ERENEL, Fahri ve CAYMAZ, Ebru. Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Sorunlarının Çözümünde Yeterliliği: Afrika Birliği Örneği, s.120.

ERENEL, Fahri ve CAYMAZ, Ebru. a.g.e., s.127.

GARTHOFF, Raymond L. (1998), "Who is to Blame for the Cold War?", Ken Booth (der.), Statecraft and Security: The Cold War and Beyond (Cambridge: Cambridge University Press): 56- 70.

BERGHEZAN, Georges. Trafics d'armes vers l'Afrique: Pleins feux sur les Reseaux Français et le "savoir-faire" Belge, Editions Complexe, Bruxelles, 2002.

GROC, Gerard. UNE NOUVELLE DIPLOMATIE TURQUE, Présentation Critique De La Doctrine Davutoğlu À Partir De Son Livre, Profondeur Stratégique, Et De Quelques Autres Textes, 2011

BRAUNCH, Hans Günter. "Güvenliğin Yeniden Kavramlaştırılması, Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", Uluslararası İlişkiler, 2008, Sayı: 5 (18), s.1-47.

SULA, Hava "Dünyanın Merkezi Neresi? ", Çerçeve, Y. 21, S. 63 (Ocak 2014), s. 94-96.

HAZAR, Numan. Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye Afrika İlişkileri, İkinci Baskı, Eylül, 2011 : (145-188).

HAZAR, Numan. Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri (İstanbul, 2003),

HAZAR, Numan. *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2003, s.112-113 ve Dikerdem, *op. cit.*, s.103-104.

HAZAR, Numan. “Türkiye Afrika Siyasal İlişkileri”. Dünya Siyasetinde Afrika İsmail Ermağan (der). Ankara: Nobel Yayınları, 2014.

İPŞİRLİ, Mehmet. *Osmanlı Devletinde Eman Sistemi, Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara, TTK Yayınları, 1999, s. 3.

TRUE, James L. “The Changing Focus on National Security”, Political Dynamics, Frank R. Baumgartner and Bryan D. Jones (eds.), University of Chicago Press, Chicago, 2002.

KARABIÇAK, Mevlüt. Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt:7, Sayı:12002, 113-116

KAVAS, Ahmet *Osmanlı-Afrika İlişkileri*, İstanbul, Tasam Yayınları, 2006, s.11.

KISSINGER, Henry. *Diplomasi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s.325.

KUMCU, Ercan. “Orta Afrika’nın Sorunu Ekonomik Değil”, Hürriyet, 21 Ocak 2007

LUFUMPA, Charles Leyeka. ”The Poverty-Environment Nexus in Africa”, African

MARUFLU, Selçuk. Uluslararası Bilimsel ve Teknik İşbirliği İlişkilerimiz ve Asya, Afrika

NYE, Joseph. *Dünya Siyasetinde Başarının Yolu Yumuşak Güç*, Elips kitap, Ankara, 2005, s.9-12.

ORAN, Baskın. Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar, 353.

ÖĞUT, Selman. Güvenlik Konseyi’nin Reformu Meselesi Ve Türkiye, Dünya Bülteni Araştırma Masası 2013, Şubat : (5-7).

ÖZBAKIR, Selin Nergiz. Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri Ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, İzmir Ticaret Odası, s.4.

ÖZEY, Ramazan. “Afrika Kıtasının Panoraması” Dünya Siyasetinde Afrika 1, İsmail Ermağan (der), Ankara: Nobel Yayınları, 2014, s. 28-30.

ÖZEY. Ramazan. “Afrika Kıtasının Panoraması” Dünya Siyasetinde Afrika 1, İsmail Ermağan (der), Ankara: Nobel Yayınları, 2014, s. 14-15.

ÖZKAN, Mehmet. “What drives Turkey’s Involvement in Africa?”, *Review of African Political Economy*, No. 37-126(2010), s.538-539).

HUGON, Philippe. *Geopolitique de l’Afrique*, Sedes, Paris, 2007, s. 129.

SANDER, Oral. Siyasi Tarih: 1918-1994, Ankara, İmge Kitabevi, Ekim 2014, s. 224.

SANDIKLI, Atilla. *Atatürk'ün Dış Politika Stratejisi: Hedefler ve Prensipler*, Bilgesem Yayınları, İstanbul, 2014, s. 8.

SÖNMEZ, Şinasi. Cezayir Bağımsızlık Hareketinin Türk Basınına Yansımaları (1954-1962).

SÖNMEZOĞLU, Faruk. Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi (İstanbul, 2000), 376.

TEPECİKLİOĞLU, Elem Eyryce. “Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri”, Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, 2012, Cilt 1, Sayı 2, s. 64.

TEPECİKLİOĞLU, Elem Eyryce. Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri, Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Bahar 2012 : (59-76).

The United Nations Special Fund 1959, United Nations Review.

TİKA Faaliyet Raporu 2005, 4. Avrasya Bülteni, Ankara, Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Haziran 2007),15.

TOP, Musa. Türkiye’de Yükseköğrenim Gören Türkiye Burslusu Kuzey Afrikalı Uluslararası Öğrencilerin Arap Baharı Sonrası Türk Dış Politikası Algısı: 2002-2012, Ankara, 2014, s. 80-83.

TORUMTAY, Necip. Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye, İstanbul 1996, s. 227.

TREVOR, C. Salmon. “The Nature of International Security”, International Security in the Modern World, Roger Carey ve Traver C. Salmon (eds.), St. Martin’s Press, New York, 1992.

Türkiye Ve Afrika Ülkeleri Diplomatik Temsilcileri Ortak Stratejik Vizyon Geliştirme Projesi II. Çalıştay Sonuç Raporu

Türkiye Ve Afrika Ülkeleri Diplomatik Temsilcileri Ortak Stratejik Vizyon Geliştirme Projesi IV. Çalıştay Sonuç Raporu “Afrika Ülkeleri-Türkiye Arasındaki Ekonomik İlişkiler”

Türkiye’nin İkili Dış Yardımları, Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı (Ankara,1999), 2.

TÜRKKAYA Ataöv, “Afrika ve Biz”, *Vatan*, 21.03.1976. Ülkelerine Yöneltilecek Türk Teknik Yardımı (Ankara, 1972),5.

Wordwatch Entstitüsü, Dünyanın Durumu, Çev. Ayşe Başçı SANDER (İstanbul, 2004), 7.

World Bank, “Sustainable Development in a Dynamic World: Transforming Institutions, Growth and Quality of Life”, World Development Report, Oxford University Press, New York, 2003, s. 243.

YOUSFI, Radouan. Türkiye’nin Kuzey Ve Doğu Afrika’ya Yönelik Yumuşak Güç Politikası, Beykent Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, s.45.

YOUSFI, Radouan. Türkiye’nin Kuzey Ve Doğu Afrika’ya Yönelik Yumuşak Güç Politikası, Beykent Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, s.63.

YOUSFI, Radouan. Türkiye’nin Kuzey Ve Doğu Afrika’ya Yönelik Yumuşak Güç Politikası, Beykent Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, s.85.

ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 12, 2010 : (289–318

İnternet Kaynakları

AA Afrika’nın Dünyaya Açılan Penceresi Olacak <http://aa.com.tr/tr/turkiye/aa-afrikanin-dunyaya-acilan-penceresi-olacak/160286?amp=1> (Erişim Tarihi: 11.11.2016).

Açılım Perspektifinden Stratejik Ortaklık, <http://kdk.gov.tr/haber/acilim-perspektifinden-stratejik-ortaklik-politikasina-turkiye-afrika-iliskileri/549> (Erişim tarihi 14.11.2016).

Afrika’da Türkiye Etkisi, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/afrikada-turkiye-etkisi>

Al Jazeera İnternet Sitesi, ¹ <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-mali>

Anadolu Ajans Kurumsal Kataloğu,

http://aa.com.tr/uploads/TempUserFiles/Kurumsal%2Fkatalog_tr.pdf (Erişim Tarihi: 12.01.2017).

Bandung Konferans, <http://www.nam.gov.za/> (Erişim Tarihi: 16.10.2016).

Bin Yıllık Kalkınma Hedefleri, <http://www.un.org/millenniumgoals/> Erişim tarihi (15.11.2016).

Birinci Türkiye Afrika İşbirliği Zirvesi, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/929/birinci_turkiye_-_afrika_isbirligi_zirvesi (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

Cezayir'in Bağımsızlığının 50. Yılı,

<http://www.afrika.com.tr/?pnum=40&pt=CEZAY%C4%B0R%27%C4%B0N%20B A%C4%9EIMSZILI%C4%9EININ%2050.%20YILI> (Erişim Tarihi: 15.12.2016).

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Afrika Ziyareti,
http://tasam.org/TR/Icerik/9463/cumhurbaskani_erdoganin_afrika_ziyareti_, (Erişim Tarihi 26.12.2016).

Dünya Bankası Resmi İnternet Sitesi, <http://data.worldbank.org/indicator>

Hürriyet, 42 Yıl Sonra Açıklanan Tarihi Gerçek, <http://www.hurriyet.com.tr/42-yil-sonra-aciklanan-tarihi-gercek-turkiye-cezayire-silah-vermis-39060208> (Erişim Tarihi: 15.12.2016).

İktisadi Kalkınma Vakfı E-Bülteni,
http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/4%E2%80%99uncu_en_az_gelismis_ulkeler_konferansi_istanbul%E2%80%99da_gerceklestirildi.pdf (Erişim Tarihi: 16.10.2016) Küresel Güç Olma Yolunda, <http://www.haberler.com/turkiye-kuresel-guc-olma-yolunda-haberi> (Erişim Tarihi: 17.10.2016).

Milliyet Gazetesi, *Etiyopya, Afrika'ya Açılımımızda Önem Verdiğimiz Ülkedir*, 08.02.2007, <http://www.milliyet.com.tr/2007/02/08/son/sonsiy24.asp>, (Erişim Tarihi 26.12.2016).

Milliyet Gazetesi, *Etiyopya, Afrika'ya Açılımımızda Önem Verdiğimiz Ülkedir*, 08.02.2007, <http://www.milliyet.com.tr/2007/02/08/son/sonsiy24.asp>, (Erişim Tarihi 26.12.2016).

SEVER, Ayşegül. Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/480/5596.pdf> (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

TASAM, Türkiye ile Afrika Arasındaki Ekonomik ve Ticari İlişkiler, http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/turkiye_ile_afrika_arasindaki_ekonomik_ve_ticari_iliskiler_8f958eff-55b9-446e-b0bb-f23670952c8e.pdf (Erişim Tarihi: 12.11.2016)

TEPEBAŞ, Ufuk. *Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Afrika Ziyareti*, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 19.01.2015,

TİKA Resmi İnternet Sitesi, <http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihcemiz-222>

TİKA, Başkan'ın Mesajı, <http://www.tika.gov.tr/tr>, (Erişim Tarihi 18.12.2016).

TOBB Resmi İnternet Sitesi, https://ihale.tobb.org.tr/dosya/2929_mali_yatirim_olanaklari.pdf

Türkiye Afrika Birliği, <http://www.au.int/en/recs/eccas> , (Erişim Tarihi: 17.11.2016).
Türkiye Afrika İşbirliği Zirvesi İstanbul Deklarasyonu
http://www.tasam.org/trTR/Icerik/930/turkiye_afrika_isbirligi_zirvesi_istanbul_deklarasyonu

Türkiye BM Geçici Üyeliğine Seçildi,
<http://www.cnnturk.com/2008/dunya/10/17/turkiye.bmde.gecici.uyelige.secildi/497124.0/index.html>

Türkiye BM Güvenlik Konseyi'ne Giremedi,
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/10/141016_turkiye_bm

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi, “Türkiye-Afrika İlişkileri”,
<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>, (Erişim Tarihi 01.03.2016).

Türkiye Cumhuriyet Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Resmi Web Sitesi,
<http://kdk.gov.tr/haber/turkiyenin-2014-yili-yardimlari-473luk-artisla-64-milyar-dolara-cikti/590>

Türkiye Cumhuriyet Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Resmi Web Sitesi, <http://kdk.gov.tr/sayilarla/turkiye-afrika-ulkeleriyle-iliskilerini-guclendiriyor/11> (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

Türkiye Cumhuriyet Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Resmi Web Sitesi, <http://kdk.gov.tr/sayilarla/13-yilda-65-yeni-temsilcilik-turkiyenin-yurtdisindaki-temsilcilik-sayisi-228e-cikti/41>

Türkiye Cumhuriyeti Addis Ababa Büyükelçiliği,
<http://addisababa.be.mfa.gov.tr/Mission.aspx>

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi İnternet Sitesi,
<https://www.tccb.gov.tr/ozeldosyalar/turkiye-afrika/zirve/>

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi,
<http://afrika.mfa.gov.tr/data/turkiye-afrika-ortak-uygulama-plani-2015-2019.pdf>

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi,
<http://www.mfa.gov.tr/afrika-birligi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 11.11.2016)

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi <http://kahire.be.mfa.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 15.12.2016).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi
<http://tunis.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121683> (Erişim Tarihi: 15.12.2016).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi http://www.mfa.gov.tr/turkiye-fas_siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 15.12.2016).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-sudan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 15.12.2016).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi,
<http://www.mfa.gov.tr/ecowas.tr.mfa> (Erişim tarihi 16.11.2016).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi, “Türkiye-Afrika İlişkileri”,
<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 12.11.2016).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi,
<http://africa.mfa.gov.tr/istanbul-declaration-on-turkey-africa-partnership.tr.mfa>
(Erişim tarihi: 14.11.2016)

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi,
<http://africa.mfa.gov.tr/framework-of-cooperation-for-africa-turkey-partnership.tr.mfa> (Erişim tarihi 14.11.2016)

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi,
<http://bamako.be.mfa.gov.tr/Mission.aspx> (Erişim Tarihi: 24.05.2017).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi,
<http://www.mfa.gov.tr/ataturk-doneminde-turk-dis-politikasi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 15.05.2017).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi,
<http://www.mfa.gov.tr/ataturk-doneminde-turk-dis-politikasi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi,
http://www.mfa.gov.tr/no_120_-6-mayis-2011_-bm-en-az-gelismis-ulkeler_-bm-eagu_-dorduncu-konferansi-hk_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 16.10.2016).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi,
http://www.mfa.gov.tr/no_184---17-ekim-2008_-birlesmis-milletler-guvenlik-konseyi-2009-2010-donemi-gecici-uyeligine-iliskin-secimler-hk_.tr.mfa
Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/afrika-birligi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi,
<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cezayir-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (Erişim Tarihi 16.12.2016).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi Sitesi,
<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-libya-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi 16.12.2016).

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi.

Türkiye Cumhuriyeti <https://www.tccb.gov.tr/ozeldosyalar/turkiye-afrika/zirve/>

Türkiye İstatistik Kurumu Resmi Sitesi, <http://www.tuik.gov.tr/>

Türkiye'nin Dış Yardımları 2012, <http://kdk.gov.tr/sayilarla/turkiyenin-dis-yardimlari-2012/35> (Erişim Tarihi: 05.12.2016)

Yunus Emre Enstitüsü Resmi İnternet Sitesi, <http://www.yee.org.tr/>

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı,
<https://www.ytb.gov.tr/kurumsal.php> (Erişim Tarihi: 05.01.2017).

